

ZÁKLADNÍ NÁBOŽENSKÁ NAUKA (APOLOGETIKA)

NAPSAL

ThDr BEDŘICH AUGUSTIN,

PROFESOR

ČTVRTÉ, NOVĚ UPRAVENÉ VYDÁNÍ

(SE 4 CELOSTRÁNKOVÝMI TABULKAMI A 8 OBRÁZKY V TEXTU)

*Církevně schválena arcibiskupským ordinariátem v Praze dne 26. ledna 1939,
č. 1850, biskupským ordinariátem v Hradci Králové dne 14. listopadu 1925, č. 12425
a biskupským ordinariátem v Brně dne 24. dubna 1929, č. 2638.*

Schváleno výnosem ministerstva školství a osvěty ze dne

19. srpna 1945, čis. A-65 337/45-III/1 jako dotisk

čtvrtého, nově upraveného vydání

pro školní rok 1945/46 a 1946/47

CENA VÝTISKU Kčs 40,—

V PRAZE 1946

VYDALO NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRA D V PRAZE

NIHIL OBSTAT.

Mons. Dr. Carolus Kadlec,
censor.

IMPRIMATUR.

Pragae, die 26. Januarii 1939.
N.: 1850.

Prael. Dr. Theophilus Opatrný,
Vicarius generalis.

ÚVOD

§ 1. Základní náboženská nauka (apologetika)

Všude, kde jsou lidé, jest i náboženství.

Náboženství záleží v tom, že člověk Boha poznává, ctí, miluje a plní jeho vůli. V náboženství se uplatňuje rozum (poznávání náboženských pravd), cit (úcta, láska a vděčnost k Bohu, důvěra v Boha, bázeň před Bohem) a vůle (ochota plnit vůli Boží). Není tudíž náboženství jen věcí citu.

Náboženství jako nauka jest učení o Bohu, poměru člověka k Bohu, posledním cíli člověka a cestě k němu.

Protože rozum lidský podléhá omylu, mohou býti i názory náboženské nesprávné; odtud různá nepravá náboženství nebo zavrhování náboženství vůbec.

Jako budova stojí na základech, jsou i v náboženství některé pravdy základní. Základní pravdy katolického náboženství se týkají:

1. jsoucnosti Boží;
2. stvoření a tvorstva;
3. náboženství;
4. zjevení;
5. pramenů zjevení;
6. osoby Ježíše Krista;
7. církve Kristovy.

Nauka, která o těchto základních pravdách pojednává, nazývá se základní náboženská nauka; jestliže tyto pravdy zároveň proti různým námitkám obhazuje, sluje též apologetika (*ἀπολογία* = obhajují).

Studiem základních náboženských pravd dospíváme k tomuto přesvědčení: 1. člověk, tvor rozumný, musí mít i

náboženství, protože jasně poznává, že jest Bůh; 2. pravé náboženství je to, které Bůh lidstvu zjevil prostřednictvím Ježíše Krista; 3. toto náboženství uchovává neporušené katolická církev.

Znalost základních náboženských pravd je nezbytnou podmínkou pevné víry.

O ostatních pravdách katolického náboženství pojednává věrouka, o povinnostech, které katolické náboženství ukládá, mravouka.

DÍL PRVNÍ

O JSOUCNOSTI BOŽÍ

§ 2. Člověk poznává rozumem, že jest Bůh

První a hlavní pravda, kterou náboženství hlásá, zní: **jest Bůh**. Kdyby nebylo Boha, nebylo by náboženství. Že jest Bůh, poznáváme z vesmíru na základě zákona dostatečného důvodu a zákona příčinnosti.

Všechno, co jest, musí mít dostatečný důvod svého bytí, a to buď v sobě, nebo v něčem jiném. Bytost, která má důvod svého bytí v sobě, je sama sebou od věčnosti a musí být nekonečně dokonalá (neomezená, nezměnitelná, nezávislá). Co má jen omezenou dokonalost, nemá důvod pro své bytí v sobě, nýbrž v něčem jiném. Nemohou být vesměs jen bytosti, které mají důvod svého bytí v jiných bytostech. Jedna bytost musí mít důvod svého bytí v sobě, t. j. musí být sama sebou od věčnosti a zároveň nekonečně dokonalá.

Všechno, co vzniká nebo se děje, musí mít dostatečnou příčinu.

Nelze-li pro vesmír a vše, co se v něm děje, nalézt dostatečný důvod nebo dostatečnou příčinu jen v něm samém, musíme usuzovati, že jest ještě jiná, od vesmíru rozdílná vyšší bytost, kterou lze vesmír a jeho zjevy vysvětliti.

K poznání, že jest Bůh, dospíváme, když uvažujeme: 1. o hmotě a síle; 2. o pohybu a vývoji; 3. o vzniku života; 4. o zákonitosti a účelnosti ve vesmíru; 5. o mravním zákoně; 6. o touze po blaženosti a citu pro spravedlnost; 7. o přesvědčení lidstva, že jest Bůh.

1. Hmota a síla

Vědy přírodní přivádějí nás, když mluví o vzniku světa, až ke hmotě a síle.

Hmota a síla nemohou býti samy sebou od věčnosti.

Bytost, která je sama sebou od věčnosti, musí býti nekonečně dokonalá (neomezená, nezměnitelná a nezávislá). Hmota a síla nejsou však nekonečně dokonalé. Jsou omezené, měnivé a závislé. (Mají omezené vlastnosti a schopnosti, přecházejí z jednoho stavu do druhého, jsou na sobě vzájemně závislé.)

Protože hmota a síla nejsou nekonečně dokonalé, nemohou býti samy sebou, nýbrž mají původ od jiné bytosti nekonečně dokonalé. Tuto nekonečně dokonalou bytost, která je sama sebou od věčnosti, nazýváme Bohem.

2. Pohyb a vývoj

Ve vesmíru jest pohyb a vývoj. Nic se však ve vesmíru nepohybuje, nevyvíjí nebo nemění jen samo ze sebe, nezávisle na něčem jiném. Tento závislý pohyb a vývoj vesmíru musí míti první příčinu v bytosti, která není uváděna do pohybu, nýbrž je činna sama ze sebe. Takovou bytostí může býti jen bytost, která je sama sebou od věčnosti — Bůh.

Pohyb a vývoj vesmíru není věčný. Při každém hmotném pohybu, který je podmínkou vývoje, přechází část energie hybné v energii tepelnou. Energie tepelná přechází zase, pokud jsou rozdíly v teplotě těles, v energii hybnou. (Teplejší těleso uvádí v pohyb těleso chladnější.) Nikdy však

nepřejde energie tepelná v energii hybnou úplně, protože prchá do chladného světového prostoru, kde se rovnoměrně rozptyluje. Až všechna energie hybná přejde v energii tepelnou a tato se rovnoměrně rozptýlí po světovém prostoru, musí se pohyb a vývoj zastavit (entropie světové energie). Kdyby pohyb a vývoj byl věčný, byl by již dávno ukončen. Není-li ukončen, je to důkazem, že není věčný, že před určitou dobou začal.

Protože samo sebou nic nezačíná, musí mít pohyb a vývoj vesmíru příčinu v nějaké bytosti od vesmíru rozdílné. Touto bytostí jest Bůh.

3. Vznik života

Život na zemi nebyl vždy. Naše země byla kdysi v takovém stavu, že na ní život ani v zárodku býti nemohl. Když země zchladla, objevil se na ní život (rostlinstvo, zvířectvo, člověk).

Život nevzniká sám sebou z neživé hmoty (plození samovolné, prvoplození). Pasteur (-ér) a Tyndall (tyndel) dokázali pokusy, že každá bytost živá vzniká ze zárodku.

»Veškerá zkušenost svědčí, že živé vzniká jen ze živého.« (Mareš, Fysiologická psychologie, Praha 1926, I, 22.)

»Prvoplození se novější biologií vesměs zavrhuje jako nemožné.« (Reinke, Kritika vývojové nauky, Lipsko 1920, 111.)

Hmota a hmotná síla na vysvětlení života nestačí. Zvláště duševní život lidský nemůže býti výplodem hmoty a hmotné síly. Účinek by zde daleko převyšoval příčinu.

Vznik života na zeměkouli předpokládá tudíž bytost věčně živou, která má život sama sebou a je zdrojem všeho života ve vesmíru. Touto bytostí jest Bůh.

Podle sv. Augustina mohl Bůh již při stvoření vložit do hmoty schopnost, aby za určitých podmínek vydala ze sebe bytosti ústrojně.

William Thomson ([toms'n] — později lord Kelvin), přední fyzik novější doby, prohlásil v přednášce, konané r. 1903 na mezinárodním kongresu fyziků v Paříži, že věda přivádí člověka k Bohu, protože bez něho nelze vysvětliti vznik života. Svůj názor o poměru vědy a víry vyjádřil slovy: »Budete-li usilovně přemýšleti, budete vědou donuceni k víře v Boha, která jest základem každého náboženství. Přesvědčíte se, že věda není nepřítelkyní, nýbrž oporou náboženství.«

»Největším důkazem jsoucnosti Boží jest život organický na zemi.«
(Velenovský, Přírodní filosofie, Praha 1922, II, 8.)

Byla vyslovena domněnka, že se zárodky života dostaly na naši zemi s jiných těles světových. I kdyby tomu tak bylo, ač to je málo pravděpodobné, nebyla by tím otázka, jak vznikl život, rozřešena, nýbrž pouze přeložena na jiné místo.

Četba: Novotný, Světem k Bohu, Hradec Králové 1914, str. 85 a n.

4. Zákonitost a účelnost ve vesmíru

a) Celý vesmír podléhá pevným zákonům.

Tělesa nebeská pohybují se ve svých drahách podle určitých zákonů. (Zákony Keplerovy: oběžnice se pohybují v eliptických drahách, čtverce doby oběhu dvou těles mají se k sobě jako trojmocniny jejich střední vzdálenosti od Slunce; zákon Newtonův o přitažlivosti, která jest v přímém poměru s hmotou a nepřímém poměru se čtvercem vzdálenosti.) Všechny zjevy mechanické, tepelné, optické, akustické, magnetické, elektrické, chemické, biologické řídí se pevnými zákony.

Tyto zákony, podle nichž vesmír spěje k svému cíli, nevznikly náhodou, nýbrž musí míti rozumného původce. Tímto původcem jest Bůh.

„Nebesa vypravují slávu Boží a díla rukou jeho zvěstuje obloha.“ (Ž. 18, 2.)

»Čím více zákonů přírodních budeme znáti, tím více blížit se budeme k poznání podstaty světa a k poznání Boha.« (Velenovský, Přírodní filosofie II, 31.)

b) Celý vesmír jest účelně uspořádán.

Svět neústrojný.

Zemská osa je skloněna k ekliptice v úhlu $23\frac{1}{2}^{\circ}$, což působí střídání ročních dob, Měsíc je tak vzdálen od Země, že svou přitažlivostí pohybuje mírně mořskou vodou, složení

v z d u c h u zůstává stále stejné (78·06% dusíku, 21% kyslíku, 0·94% argonu a jiných plynů), protože rostliny rozkládají kyslíčník uhličitý, podřžují uhlík a vypouštějí do vzduchu kyslík, v o d a má nejmenší objem a největší hutnost při 4⁰ Celsia, a t m o s f é r a není jen podmínkou života, ale mírní také sluneční žár a brání rychlému vypařování vody a rychlým změnám teploty.

R o s t l i n s t v o .

Části rostliny tvoří souladný celek a jsou účelně přizpůsobeny svému úkolu.

Tělo vyšších rostlin je složeno z různých pletiv. Rozeznávají se pletiva ochranná, mechanická, vodivá a j.

Pletiva mechanická dodávají rostlinnému tělu pevnosti. Buňky těchto pletiv mají blány buněčné silně ztlustlé a jsou podle potřeby seskupeny v pruhy, provazce, válce a p. Obilní stéblo má na konci klas těžší, než je samo, a přece je neobyčejně pružné. »Přirovnáme-li je k lidským stavbám, ať jsou to zděné věže, nebo ze železa konstruované věže, jako je slavná věž Eiffelova v Paříži, musíme uznati, že obilní stéblo je mnohokrát elegantnější a mechanicky dokonalejší než tyto lidské stavby.« (N ě m e c, Rostlinná biologie, Praha 1926, 46.)

K o ř e n y přijímají suchozemské rostliny ze země různé živiny. Ochranná čepička kořene je tvaru paraboloidního, takže kořen snadno proniká do země a má zároveň dosti velikou plochu pro přijímání potravy. Na kořenech bývají jemné vlásky, kterými se povrch kořene značně zvětšuje (u ječmene 12kráté). Některé pouštní rostliny vytvářejí dlouhý kořen (až 30 m), aby dosáhl spodní vody.

Výměna vodních par a plynů mezi rostlinou a ovzduším děje se u suchozemských rostlin t. zv. p r ů d u c h y n e b o d ý c h a c í m i s k u l i n a m i. Průduchy jsou hlavně v pokožce listů. Každý průduch je sevřen dvěma buňkami, které umožňují jeho otvírání a zavírání. Průduchů mají některé rostliny velmi mnoho (list javoru na 2 miliony, list slunečnice asi 13 milionů, obrovské listy Viktorie přes miliardu). Dvouděložné rostliny mají průduchy hlavně jen na spodní straně listové, kdežto vodní rostliny výhradně nebo většinou na svrchní straně vzplývajících listů. Listy vodních rostlin ležící na vodě jsou tak upraveny, že voda na nich nelpí, aby průduchy nebyly v činnosti rušeny. Průduchy přijímá rostlina ze vzduchu kyslíčník uhličitý a rozkládá

jej pomocí chlorofylu a sluneční energie v uhlík a kyslík. Uhlík spotřebuje k tvorbě uhlohydrátů, kyslík vypouští. Otvíráním a zavíráním průduchů upravuje se také vypařování vody. Je-li v rostlině málo vody, zmenšuje se zakřivení svěřacích buněk, buňky uzavírají průduchy a vypařování přestává. Protože při zavřených průduších nemůže list rostlinu vyživovati, řídí otvírání a zavírání průduchů také enzymy, a to prostřednictvím škrobu ve svěřacích buňkách.

Shazování listů v chladných krajinách na zimu, ve velmi horkých v létě zamezuje vypařování v době, kdy kořen nemůže pracovati. U jehličnatých rostlin, které jsou i v zimě zelené, je povrch listů malý a průduchy jsou chráněny.

Podivuhodnou účelnost spatřujeme v úpravě květů. Květy rostlin, jejichž pyl přenáší vítr, jsou četné, ale drobné, nenápadné, bez sladkých šťáv, protože nepotřebují hmyzu. Pyl jejich je lehounký, hladký, blizny pérovité nebo štětínovité. Otvírají se po ránu, kdy se vyrovnává teplota a vane vítr. Rostliny, jejichž pyl přenáší hmyz, mají květy veliké nebo ve skupinách (bez), pestré barvy, vůni, sladké šťávy, pyl často lepkavý, ostny, háčky nebo hrbolky opatřené. Blizna je lepkavá a její povrch je pokryt jemnými hrbolky. Květy jsou u některých rostlin tak zařízeny, že se pyl na hmyz, vstupující do květu, vysype. (Tyčinky šalvěje lučního jsou páky; hmyz vstupující do květu musí narazit na tyčinku tak, že se prašník přitiskne na jeho tělo.)

Rostliny chrání pyl různým způsobem před deštěm a zimou; obražejí na př. za deště a na noc květy k zemi a zavírají více nebo méně koruny.

Také hmyz přenášející pyl je tomuto úkolu vhodně přizpůsoben. Tělo jeho je pokryto jemnými, hustými chloupky, hlava a nohy jsou upraveny tak, že se na nich pyl zachycuje, zrak a čich je velmi vyvinut.

Zajímavé jsou rostliny masožravé. Listy jejich jsou vhodně přizpůsobeny lákání a chytání hmyzu. Tučnatka na př. vylučuje ze žlázek na čepeli listu sliz, který obaluje hmyz, při čemž se okraj listu svinuje. Způsobí-li náraz jiný předmět, na př. písek, list se sice svírá, ale rostlina záhy pozná, že předmět není potravou, a list se zase otvírá. Listy masožravých rostlin vylučují zvláštní šťávy, jimiž rozkládají bílkoviny těla hmyzu, a mají zvláštní žlásky, kterými odvádějí výživné látky dovnitř těla. »Neobyčejně důvtipné, přímo rafinované přizpůsobení listu k chytání a zažívání zvířecí potravy nelze se stanoviska mechanisticko-materialistického vůbec vyložili.« (Kavina, Botanika zemědělská, Praha 1920, I, 240.)

Živočišstvo.

Tělo živočišné se skládá z různých ústrojí, jež pracují souladně v jeho prospěch. Každé ústrojí je tak důmyslně upraveno, že se mu nevyrovnají ani nejdokonalejší stroje, rozumem lidským vymyšlené a rukou lidskou zhotovené.

Tělo živočichů jest účelně přizpůsobeno prostředí, ve kterém žijí, i způsobu života. Jinak je na př. upraveno tělo rybí, jinak tělo ptačí, jinak kostra ptáků běžců, jinak ptáků létavých. Ptáci, kteří létají, mají kosti většinou duté, spojené se vzduchovými vaky a na prsní kosti hřeben pro připojení silných svalů létacích.

Plice ptáků liší se od plic jiných obratlovců hlavně tím, že souvisí s 5 páry vzduchových vaků, umístěných v různých částech ptačího těla. Vdechnutý vzduch plní plice a vbíhá též zvláštními cestami do vzduchových vaků. Při vydechování neodchází vzduch ze vzduchových vaků toutéž cestou, nýbrž vhlání se zvláštními zpětnými průduškami zezadu do plic a okysličuje tam krev po druhé. Okysličování děje se tudíž nejen při vdechování, nýbrž také při vydechování. Proto může pták, ač má poměrně malé a málo pružné plice, poletovati vysoko nad zemí, kde je řidší vzduch, a zpívati i při prudkém letu. Vodním ptákům usnadňují vzduchové vaky potápění. Mají v nich zásobu vzduchu a jejich stlačováním nebo uvolňováním mění specifickou váhu těla.

Tělo mnohých živočichů je tak upraveno, že jim pomáhá opatřovati si potravu. Nálevníci mají kolem ústního otvoru brvy, které svým pohybem zviřují vodu směrem k ústnímu otvoru a přivádějí jim potravu. Pavouk vylučuje ze žláz zvláštní látku, jež na vzduchu tuhne, a zhotovuje z ní pavučinu, do které lapá hmyz. Netopýr, který se živí hmyzem poletujícím v noci, má velmi jemný cit a sluch.

Živočichové jsou namnoze i barvou přizpůsobeni okolí. Hmyz bývá zabarven podle listů, kůry, mechů, lišejníků, kamení a písku. Tygr má barvu pudy džungle, lev barvu pouště, zajíc a koroptev barvu zorané země. Ryby jsou na hřbetě tmavé (barva dna) a vespod bílé (ztrácejí se v lesklé vodní ploše). Vajíčka ptáků hnízdících na místech skrytých jsou bílá, ptáků, kteří hnízdí ve volné přírodě, různě zbarvená. Někteří živočichové dovedou se rychle přizpůsobiti barvou svému okolí, na př. chameleon, sepie, nebo mění barvu podle prostředí, ve kterém žijí, na př. rosnička, pstruh. Tuto změnu barvy působí spo-

jení očních nervů s pigmentovými buňkami, které zabarvují kůži.

Tělo živočichů jest účelně chráněno (srst, peří, šupiny, změna srsti a peří podle roční doby).

O účelnosti v přírodě svědčí též p u d (instinkt) živočichů.

Pudem vedeni, poznávají živočichové, co jim škodí a co prospívá. Počínají si účelně, když hledají a shromažďují potravu i při hrozícím nebezpečí. Mnozí živočichové mění místo svého pobytu. Tchoř a kuna otvírají vejce na obou stranách, dravý pták láme lapenému křídla, tygr překusuje své oběti tepnu na krku. Mořský rak čeká, až ústřice otevře lasturu, a vsune do ní kamínek; to opakuje tak dlouho, až se skořápky nemohou zavřít. Někteří živočichové se tváří v nebezpečí mrtvými, některé housenky se spouštějí před ptákem, který je sbírá, do zelené trávy. Včela buduje plást tak, že docílí při poměrně nejmenší spotřebě stavební hmoty největšího prostoru.

Pudem vedeni, pečují živočichové účelně o potomstvo. Kutilka písková klade k vajíčku housenku, kterou žihadlem omráčí na 9 článcích, jež mají zvláštní nervové zauzliny, aby larva měla čerstvou potravu. (Omráčí-li se jen jeden článek housenky, nestávají se ostatní nehybnými.) Kukačka snáší vajíčka do hnízd těch ptáků, kteří živí mláďata hmyzem. Klade do cizích hnízd jen po jednom vajíčku, protože mladá kukačka je velmi žravá. Motýli kladou vajíčka na jaře bez obalu, na podzim je oprádadí. Koroptev se tváří poraněnou, aby odvrátila pozornost od mláďat. Stavba hnízd.

V přírodě vidíme p o d i v u h o d n o u r o v n o v á h u. Bouře ničí i osvěžuje, mráz škodí i prospívá. Zvířata, která slouží jiným za potravu, ničí škodlivý hmyz nebo mají mnoho nepřátel, množí se velmi rychle. Z jednoho páru much může jich za léto vzejít 25 milionů, mšice může (podle výpočtu Réaumu-rova) snést v 6 týdnech 5.904,900.000 vajíček.

Dokladem pro účelnost v přírodě jest zvláště sám č l o v ě k se svým tělem i svou duší.

»Hledisko účelnosti čili teleologické jest z biologie naprosto nevylučitelné.« (B a b á k, Tělověda, Praha 1908, 10.)

Účelnost, kterou všude v přírodě vidíme, nemůže býti dílem pouhé náhody, nýbrž mu-

sí míti nejvýš moudrého původce. Tímto nejvýš moudrým původcem účelného zařízení vesmíru jest Bůh.

Nevzniká-li žádné umělecké dílo náhodou, nevzniklo náhodou ani nejvyšší umělecké dílo — vesmír. Má-li každá kniha myslícího původce, musí ho míti i nejkrásnější kniha — kniha přírody.

Účelnosti ve vesmíru nelze vysvětliti jen přírodními silami a zákony; síly a zákony jsou nevědomé, nemyslí a nevynalézají.

»Kde hrubá síla nevědomě vládne,
tam lepší dílo nestvoří se žádné.«

Schiller, Píseň o zvonu.

»Nemoudří jsou všichni neznající Boha, kdož z viditelných dobrých věcí nepoznali toho, jenž jest, kdož pozorující jeho díla, nevypátrali jejich původce.« (Moudr. 13, 1.)

»Procitnuv, Boha věčného, nekonečného, vševědoucího, všemohoucího v přírodě za sebou krácejícího jsem viděl a užasl jsem.« (Linné v předmluvě k dílu »Systém přírody«.)

»Nejen nebesa, ale i země, nejen květiny, hory, západy slunce, ale každý oblázek, každé zrnko prachu, krásná struktura každého atomu hlásají slávu Bytosti, která vše to měla předem uváženo a která všemu tomu rozumí.« (Oliver Lodge [lodž], Věda a pokrok lidstva. Praha 1933, 72 a n.)

5. Mravní zákon a svědomí

Člověk poznává rozumem mravní zákony, na př. čini dobré a varuj se zlého, neubližuj nevinnému, mluv pravdu, cti otce a matku, a je si vědom toho, že má podle nich jednati. Odkud jsou tyto mravní zákony? Dílem člověka nejsou. Člověk je sice poznává, ale netvoří jich, jako netvoří zákonů přírodních; nemůže jich ani změnit ani zrušit. Jsou tedy v lidskou přirozenost vloženy vyšším zákonodárcem, svatým a spravedlivým. Tímto zákonodárcem jest Bůh.

»To bylo vždy přesvědčením všech opravdu moudrých mužů, že mravní zákon není něčím lidmi vymyšleným nebo národy zavedeným, nýbrž něčím věčným, a že jeho moudré příkazy a zákazy ovládají celý svět.« (Cicero, O zákonech II, 4, 8.)

»Dvě věci, čím častěji a usilovněji o nich přemýšlím, naplňují mou vždy novým a větším obdivem a úctou: hvězdnaté nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.« (Kant, Kritika praktického rozumu, vyd. Kirchmannovo z r. 1882, 194.)

Člověk mravní zákony nejen poznává, ale jest svou přirozeností též nucen srovnávat s nimi to, co chce vykonati nebo co již vykonal. Z tohoto srovnávání plyne hlas svědomí, který před činem člověku praví, jak má jednati, a po činu, zda jednal dobře. Praví-li svědomí člověku, že jednal dobře, cítí radost, v opačném případě činí si výčitky.

Také svědomí není dílem člověka. Člověk je vůči svědomí bezmocný. Může je sice otupiti nebo na čas ohlušiti, ale zničití je nemůže. A jak rád by to někdy učinil!

Není-li svědomí dílem člověka, jest v jeho přirozenost vloženo vyšší bytostí, svatou a spravedlivou, která jím člověka vede k dobrému a odvrací od zlého. Touto bytostí jest Bůh.

»Svědomí je soud, kterého nelze podplatiti ani pochlebováním umlčeti, protože je božský a od Boha v nás vložený.« (Sv. Jan Zlat., Homilie 3. na slova Isaiášova.)

O hlasu špatného svědomí praví básník:

»Jej žádná síla v světě neutlumí,
až k hrobu šepce teskné svoje dumy.«

J. Slowacki. (Poesie světová; přel. O. Mokřý.)

6. Touha po blaženosti a cit pro spravedlnost

Každý člověk touží po trvalé a úplné blaženosti. Trvale a úplně nemohou člověka uspokojiti dobra pozemská, protože jsou pomíjějící a nedokonalá. Je-li touha po trvalé a úplné blaženosti vrozena všem lidem, musí býti také dobro, které může člověka trvale a úplně uspokojiti. Tímto nejvyšším a nepomíjějícím dobrem, jehož může každý člověk dosíci, jest Bůh.

»Až k okamžiku řeknu jednou:
Jsi krásný tak! ó, neprchej!
pak vzdát se chci v tvou muku bědnou,
pak v jařmo své mě ukovej!«

Goethe, Faust; přel. Vrchlický.

Člověk je si vědom, že dobro zasluhuje odměny, zlo trestu. V pozemském životě ne-

bývá však dobro vždy odměňováno a zlo trestáno. Zlému člověku se nejednou vede dobře, kdežto spravedlivý trpí. Nechceme-li tvrditi, že cit pro spravedlnost, člověku vrozený, je klamný, musíme předpokládati, že jest vyšší spravedlnost, která každý dobrý čin odmění a každý hřích potrestá. Tak dospíváme zase k poznání, že jest Bůh, bytost nejvyšší spravedlivá.

7. Všeobecné přesvědčení lidstva, že jest Bůh

Víru v Boha nalézáme u všech národů. To dosvědčují ethnologové, cestovatelé a misionáři. I když představy o Bohu jsou často nesprávné, víra ve vyšší bytost (bytosti) je všeobecná. Tato pravda byla známa již starým myslitelům. Cicero napsal: „Kromě člověka není živočicha, který by měl nějaké poznání Boha; mezi lidmi není však národa ani vzdělaného, ani divokého, který by, i když neví, jakého Boha míti sluší, nepoznával, že nějakého míti třeba.“ (O zákonech I, 8, 24.)

Tato všeobecná víra v Boha není klamem, jako byla Ptolemeova soustava. Boha nepoznáváme smysly, které se mohou klamati, nýbrž rozumem. Jestliže člověk vždy a všude dospívá rozumem k poznání, že jest Bůh, je toto poznání hlasem přirozenosti a nemůže býti klamem.

Aristoteles praví: »Co všichni lidé jako pudem hnání mají za pravdu, jest pravda přírody.« (Rhet. I, 13.) — Cicero napsal: »V čem souhlasí přirozenost všech, musí býti jistě pravda.« (O přirozenosti bohů I, 17.)

S věrou v Boha se nesetkáváme jen u lidí prostých, nýbrž také u předních zástupců vědy, literatury, a umění.

Newton (ňútn), největší anglický astronom, matematik a fysik, uevyslovil nikdy jména Bůh, aby neodkryl hlavy.

Hlubokou víru měli na př.: Koperník, Kepler, Leverrier (—yé), Heis, Zenger, Maedler, Volta, Ampère (ānpér), Galvani, Oersted, Davy (dévy), Liebig, Faraday (faradé), J. R. Mayer, Clausius, W. Thomson, Röntgen, J. Becquerel, Marconi, Krejčí (geolog), Barrande (barrand), Linné, Cuvier (kyvié), Mendel, Osv. Heer, Reinke, Purkyně, Pasteur, Hyrtl, Albert, Calmette (kalmet), Roux (rú).

Palacký, Tomek, Rieger, Descartes (dekárt), Leibniz, Dante, Petrarca, Calderón, Lope de Vega, Corneille (korněj), Coppée, Manzoni, Gogol, Dostojevský, Sienkiewicz, Zeyer, Březina, Rafael, Michelangelo (mikelândželo), Leonardo da Vinci (vinči), Tizian, Führich, Palestrina, Haydn, Mozart, Beethoven, Weber, Liszt, Dvořák a j.

Přední přírodopytci 19. století, počtem 160, byli lidé věřící a zbožní.

Věhlasný matematik Hirn praví: „Existence Boží jest matematická pravda a poslední slovo moderní vědy.“ (Hlídko 1906, 770.)

Četba: Vrchovický, Věda a víra podle vynikajících přírodopytců, Olomouc 1934.

§ 3. Atheismus

Atheismus (z řeckého *ἄθεος* = bez Boha, nevěřící) praví, že není Boha, ale nemůže svého tvrzení dokázati. Kdyby bylo lze dokázati, že Boha není, žádný vážně přemýšlející člověk by v Boha nevěřil.

Atheisté nejsou namnoze ani sami přesvědčeni, že jejich názor je správný. Tvrdí, že Boha není, a přece na něho myslí a stále o něm mluví.

Již Cicero napsal o jakémsi atheistovi své doby: »Neviděl jsem nikoho, kdo by se byl více bál toho, čeho podle jeho řeči netřeba se báti, smrti totiž a bohů.« (O přirozenosti bohů I, 31, 86.)

Že přesvědčení atheistů není vždy pevné, poznáváme i z toho, že mnozí z nich v utrpení nebo před smrtí své smýšlení změnili.

Voltaire (voltér), d'Alembert (alanbér), Diderot (didró) přáli si před smrtí smíru s Bohem, Bayle (bél), Montesquieu (mônteskjö), Fontenelle (fontněl), Littré, Waughan (voan) a jiní se na konci života obrátili. Heine na úmrtním loži pravil: »Po dlouholeté zralé úvaze, uváživ všechno, co ode všech národů bylo pověděno a napsáno, přišel jsem k jistotě, že jest jeden Bůh, který je soudcem našich činů, že duše naše je nesmrtelná a že je život posmrtný, kde bude dobro odměněno a zlo potrestáno.« (Holl, Klam a pravda, Freiburg v. B. 1919, 212.)

Hlavní příčiny atheismu jsou:

1. povrchní vědění spojené s pýchou. Lidská pýcha jde někdy tak daleko, že člověk nechce uznati Boha a podříditi se jeho vůli.

2. hříšný život. Kdo propadl hříchu a nechce od

něho upustiti, hledá uklidnění v náboženské lhostejnosti nebo v úplné nevěře.

3. vliv okolí. Nesamostatný člověk zavrhně snadno víru, vidí-li kolem sebe příklady nevěry.

Atheismus nemůže uspokojivě vysvětliti vesmír. Musí tvrditi, že hmota a síla jsou samy sebou od věčnosti, že život vznikl sám sebou z neživé hmoty, že zákonitost a účelnost ve vesmíru jsou dílem náhody nebo nemyslicích přírodních sil, že i lidský duch je výplodem hmoty a síly. Nemůže vysvětliti původ mravního zákona a svědomí, všeobecné přesvědčení lidstva, že jest Bůh, a nedává odpovědi k otázce, jaký smysl má vesmír i lidský život, když vše směřuje jen k zániku.

Alexander Humboldt napsal ve svých Pamětech: »Celý život je největší nesmysl. A když člověk 80 let usilovně bádá, musí nakonec přece doznati, že se ničeho nedodělal a nic nevyzkoumal. Kdybychom aspoň věděli, proč vlastně jsme na světě! Ale všechno jest a zůstane mysliteli záhadou a největší ještě štěstí jest, narodí-li se člověk jako hlupák.« Tak smutně a zoufale musí mluvit ten, kdo nechce uznati Boha.

Atheismus neprospívá člověku. Člověk, který ztratil víru v Boha, dá se snadno strhnouti ke hříchu a nemá v duši opravdového pokoje.

»Každý rozumný člověk musí uznati, že tam, kde není Boha a mravouky, není ani ctnosti, ani hříchu, ani práva, ani bezpráví, ani cti, ani hanby; tam člověk pozbývá své největší přednosti, totiž přednosti mravního povolání a musí klesnouti k pouhému zvířeti.« (Palacký, Gedenkbätter 304.) — »Jednou z nejhrubších pověr je pověra tak řečených učenců naší doby, že člověk může žíti bez víry. Život člověka bez víry je život zvířete.« (Tolstoj, Kruh četby, 2. vyd., 4, 6.)

»Učinil jsi nás, Bože, pro sebe, a nepokojné je srdce naše, dokud nespočine v tobě.« (Sv. Augustin, Vyznání I, 1.)

»Vše to štěstí srdce ztratil jsem,
když opustil jsem věrnou stopu víry.«

Mik. L e n a u.

§ 4. Různé formy atheismu

1. Monismus

Monismus (z řeckého *μόνος* = sám, jediný) zavrhuje Boha jako bytost od světa podstat-

ně rozdílnou a praví, že vše, co jest, tvoří velikou jednotu, kromě níž nic jiného není. Podle monismu existuje opravdu jen vesmír; příčinu jeho bytí a vývoje jest hledati jen v něm, nikoliv mimo něj.

Podle způsobu, kterým svět a jeho vývoj vysvětluje, rozděluje se monismus na monismus materialistický neboli materialismus a monismus pantheistický neboli pantheismus.

2. Materialismus

Materialismus (z latinského slova *materia* = hmota) učí, že skutečně existuje jen hmota a síla, která je s hmotou nerozlučně spojena.

Hlavní názory materialismu jsou:

1. Hmota a síla jsou nekonečné a věčné.
2. Kromě hmoty a síly není nic; není tudíž bytostí duchových, duše a Boha.
3. Hmotou a silou lze vysvětliti celý vývoj vesmíru.

Názory materialismu nejsou správné.

1. Hmota a síla nejsou nekonečně dokonalé, nýbrž omezené, měnivé a závislé. To platí, i kdybychom připustili, že nemají ve vesmíru hranic. Protože nejsou nekonečně dokonalé, nemohou býti samy sebou od věčnosti.

Ani zákon o zachování hmoty a síly, na který se materialisté odvolávají, nedokazuje, že hmota a síla jsou samy sebou od věčnosti. Není-li v moci člověka zničiti hmotu a sílu, neplyne z toho, že hmota a síla není Bohem stvořena. Chtěl-li Bůh, aby vesmír závisel jen na jeho vůli, musel stvořiti hmotu a sílu takovou, aby žádnou stvořenou silou nemohla býti zničena.

2. Materialismus nemůže dokázati, že není bytostí duchových. Z toho, že bytostí duchových nepoznáváme smysly, nezávazuje, že jich není. Naše smysly jsou přizpůsobeny jen určitým jevům. Okem vnímáme jen světlo, uchem jen zvuk. Nepůsobí-li něco na naše smysly, neplyne z toho, že to vůbec není.

Jsou přece i hmotné síly, které nepůsobí na naše smysly

přímo, nýbrž pouze svými účinky, na př. magnetismus, elektřina. Musíme-li z účinků síly hmotné souditi na její jsoucnost, musíme také z duševní činnosti souditi na jsoucnost duše a z účelného zařízení vesmíru na jsoucnost nejvyšší moudré bytosti — Boha.

Tvrzení, že ve vesmíru existuje jen to, co působí na naše smysly, je neodůvodněné a domýšlivé.

»Smyslového ústrojí k poznávání Boha nemáme -- ale z toho neplyne, že Bůh v přírodě nepůsobí neb že vůbec neexistuje.« (Reinke, Přírodní věda, světový názor, náboženství, Freiburg v. B. 1923, 102.)

3. Materialismus nemůže vysvětliti počátku pohybu a vývoje, vzniku života, účelnosti ve vesmíru a duševní činnosti.

a) Zákon entropie dokazuje, že pohyb a vývoj jednou přestane. Přestane-li, jistě také kdysi začal. (Viz str. 5.) Jak začal? Na tuto otázku nemá materialismus odpovědi.

Věčný koloběh světa, o kterém materialisté mluví, je naprosto nemožný. I kdyby zestárlé a vychladlé světy přešly srážkou do stavu plynného a žhavého, nemohla by nová soustava, která by snad po srážce vznikla, míti tolik energie jako dřívější.

b) Život na zeměkouli nemohl vzniknouti samovolně z neživé hmoty a jejích sil. Mezi neústrojným a ústrojným je nepřeklenutelná propast. (Viz str. 6.)

Aby vysvětlili život, tvrdí někteří materialisté, že atomy jsou oduševněné (hylozoismus), ale tvrzení tohoto nemohou ničím odůvodniti.

c) Účelné uspořádání vesmíru nemůže býti dílem nemyslicí hmoty a síly. Stanoviti tvorstvu cíl a uzpůsobiti je, aby k cíli špelo, mohla jen myslící bytost. (Viz str. 7.)

d) Pocit, cit, myšlení, chtění, sebevědomí a svědomí jsou jevy, které mohou vycházeti jen z nehmotného zdroje. Jest nesmyslné, chce-li někdo pohybem částek hmoty vysvětlovati duševní život člověka a celé dějiny lidské kultury.

»Nějaký přechod od fysických dějů v mozku k jevům vědomí není vůbec možno mysliti.« (Mareš, Fysiologická psychologie I, 61.)

Hlavním hlasatelem materialismu byl Arnošt Haeckel, universitní profesor v Jeně († 1919). Jeho spis »Světové záhady« (Die Welträtsel) byl vážnými mysliteli prohlášen za dílo povrchní a nevědecké. Filosof Paulsen napsal o této knize: »Knihu tu četl jsem s palčivým studem, stydě se za všeobecný stav vzdělanosti a filosofického vzdělání našeho národa. Že

podobná kniha byla možná, že mohla býti napsána, tištěna, kupována, čtena, obdivována a že jí mohl věřit národ, z něhož vyšel Kant, Goethe, Schopenhauer, jest bolestné.«

Profesor chemie Vilém Ostwald († r. 1931) vystoupil s t. zv. energetickým monismem. Prohlašuje energii (schopnost ku práci) za jedinou podstatu vesmíru a snaží se jí vysvětliti všechny jevy, i duševní. Energie duševní je podle něho jen jinou formou energie fysické.

Energetický monismus se neliší podstatně od materialismu. Na místo hmoty a jejích proměn klade energii a její proměny. Platí o něm totéž, co o materialismu.

Energie nemůže míti důvod svého bytí v sobě, protože jest omezená, měnivá a závislá. Nepodává vysvětlení pro vznik života a účelné uspořádání vesmíru. Přejít energie fysické v energii duševní není možný, protože se energie duševní od energie fysické podstatně liší a nemůže v energii fysickou přecházeti.

Ostwald založil r. 1913 v Eisenburgu u Lipska monistický klášter, nazvaný »Unesma«. Klášter tento byl vybudován na materialistickém životním názoru, ale udržel se jen několik měsíců.

Materialismus má neblahé následky pro mravní život.

Podle názoru materialistů nemá člověk nesmrtelné duše a není za své činy odpověden Bohu. Lidské činy nejsou svobodny, nýbrž jsou nutnou výslednicí různých sil, které působí v člověku i mimo člověka. Materialismus snižuje člověka na pouhý stroj, zbavuje ho ideálů, rozněcuje v něm nízké pudy. Materialisticky smýšlející člověk musí dbáti především svého prospěchu, protože nemá pohnutek, které by ho pobádaly, aby svůj prospěch obětoval zájmům vyšším.

Kde se vzмáhá materialismus, tam bují sobectví a požívačnost, mizí obětavá láska a rozpoutává se krutý boj o život. Dějiny dokazují, že materialistický názor životní uváděl vždy národy v záhubu.

3. Pantheismus

Pantheismus (z řeckého τὸ πᾶν θεός — vše bůh) praví: Bůh je svět; vše, co ve vesmíru vidí-

me, jest jen částí nebo projevem jedné božské bytosti.

V pantheismu lze rozlišovati dva hlavní směry: pantheismus emanacionistický a pantheismus evolucionistický.

1. Pantheismus emanacionistický (emanare = vyroniti se) praví, že se svět vyronil z božské podstaty, jako se roní světlo ze svítícího tělesa.

2. Pantheismus evolucionistický (evolvere = vyvinouti) se dělí na:

a) reální, podle něhož je bůh podstata světa, která se v různých bytostech vyvíjí tak, jako se semeno vyvíjí v rostlinu;

b) ideální, který si představuje boha jako nějaký všeobecný princip (já, absolutno, neurčitou ideu, snahu, neurčité bytí), který se sám určuje nebo omezuje, a tím vytváří svět.

Proti pantheismu možno uvést toto:

1. Kdyby vesmír byl totožný s podstatou Boží, musel by býti nekonečně dokonalý. Skutečnost však ukazuje, že ve vesmíru je všechno omezené, měnivé a závislé.

2. Kdyby všechny věci a bytosti byly části božské podstaty, nemohly by se podstatně lišiti. Ale tak tomu není. Každý člověk ví, že není částí nějaké jiné bytosti, nýbrž bytostí samostatnou, od každé jiné bytosti podstatně rozdílnou. Pozorujeme podstatný rozdíl mezi nerostem a rostlinou, rostlinou a zvířetem, zvířetem a člověkem, hmotou a duchem.

3. Podle pantheismu je člověk bohem. V člověku dospívá bůh k sebevědomí, poznání sebe. Člověk však je si vědom, že není bohem, ale že závisí na Bohu.

4. Kdyby bylo pravda, že ve všech lidech myslí, cítí a chce tentýž bůh, museli by všichni lidé mysliti, cítiti a chtíti stejně a museli by též znáti vzájemně své myšlenky, city a snahy.

5. Kdyby pantheistický názor byl správný, jak by bylo lze vysvětliti, že jeden a týž bůh je nevědomý v nerostu a rostlině, málo vědomý ve zvířeti a sebevědomý v člověku, že jeden a týž bůh v jednom člověku poznává dobře, a v druhém špatně, v jednom miluje, a v druhém nenávidí, v jednom zachraňuje člověku život, a v druhém ho vraždí, že je v jednom člověku světcem, a v druhém zločincem? Pantheistický bůh musel by

byti zároveň moudrý a pošetilý, dobrý a zlý, šťastný a nešťastný. V tom však jest rozpor. Jedna bytost nemůže zároveň něčím býti a nebýti.

K jednotlivým formám pantheismu jest poznamenati ještě toto:

1. Z božské podstaty nemohl se svět vyroniti, protože je **nehmotná a nedělitelná.**

2. Žádná bytost nemůže se sama sebou vyvíjeti k větší dokonalosti, nepůsobí-li nějaká příčina vnější. Takový vývoj by odporoval zákonu totožnosti.

3. Nějaké neurčité bytí nebo neurčitá snaha nemůže vůbec **pýti**, protože vše, co opravdu jest, má svou určitou přirozenost i určité síly.

Pantheismus vede k podobným důsledkům jako materialismus.

Je-li člověk, jak praví pantheismus, částí nebo projevem boha, nemůže míti náboženství. Ctíti boha znamenalo by ctíti sebe.

Pantheismus ničí mravnost. Jedná-li v každém člověku bůh, není člověk svobodný a za své činy odpovědný; není také rozdílu mezi dobrem a zlem, protože všechny lidské činy jsou božské.

Pantheistický názor světový činí člověka ve štěstí domýšlivým, ale v neštěstí mu neposkytuje útěchy. Sám Nietzsche to uznává, když praví: „My jsme Boha zabili; jak utěšíme se však my, vrahové všech vrahů?“ (Podlaha, Bedřich Nietzsche a jeho filosofie, Praha 1903, 97.)

Pantheismus je svůdný, protože o svém bohu, kterého ztotožňuje s přírodou, mluví často s básnickým vzletem.

„Můj bůh, praví pantheismus, je mi vždy tak blízký. V tichém plánutí hvězd sněhobílých zimních nocí, v plápolající ranní záplavě jarního dne, v teplém paprsku štěstí, jenž září mně vstříc z milých, věrných očí — hledí na mne oko mého boha. Slyším jeho hlas, hřmí-li moře své bouřlivé písně a jásá-li ve svých zpěvech slunečních, vytáhnou-li bouře své lesní rejstříky nebo hrají-li unavené písně po pustinách. Cítím jeho dech, prochází-li tiše podzimním listím šelestění, jako by to bylo oddechování všeho boha ve snu, a řinou-li se přitlumené dešťové kapky z kalného oka nebes, jako když pláče skrytá touha.“ (Klug, Otázky životní; přel. Černovský. Praha 1913, 69.)

Pantheismem se dávají snadno svést osoby živé obrazotvornosti — básníci a mystikové — nedovedou-li střízlivě a logicky uvažovati.

Podle křesťanského názoru světového proniká Bůh sice celý vesmír a vše jest jeho dílem, odleskem a obrazem, ale při tom jest bytostí samostatnou, od světa podstatně rozdílnou.

Četba: Klug, Otázky životní, str. 66 a n.; Konečný, Monismus a křesťanství, Hradec Králové 1914.

DÍL DRUHÝ

O STVOŘENÍ A TVORSTVU

§ 5. Stvoření světa

Bůh stvořil svět znamená: Bůh učinil svět z ničeho svou všemohoucí vůlí. Tuto pravdu poznáváme rozumem i ze zjevení. Písmo sv. praví: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.“ (1. Mojž. 1, 1.)

„Na počátku“ znamená v čase; není tedy svět věčný. O stáří světa se Písmo sv. nezmiňuje.

Svět má dvojí účel:

1. oslavovati Boha. Tvorové nerozumní oslavují Boha nevědomě, člověk má Boha oslavovati též vědomě. To činí, když Boha poznává, ctí, miluje a plní jeho vůli. Neoslavuje-li člověk Boha na tomto světě dobrými skutky, bude jej oslavovati na onom světě tresty, které mu Bůh uloží.

2. sloužiti tvorstvu a zvláště člověku.

Písmo sv. podává též zprávu, jak se vůlí Boží svět utvářel. Tato zpráva se nazývá „šestidenní“, protože zařaduje činnost Boží do šesti dnů. Prvního dne tvoří Bůh světlo, druhého oblohu, třetího suchou zemi, moře a byliny, čtvrtého slunce, měsíc a hvězdy, pátého ryby a ptactvo, šestého zvířata pozemská a naposledy člověka.

Biblické šestidenní se vykládá takto: Když bylo Izraelitům u hory Sinaj prikázáno světiti den sedmý, upravil Mojžíš z vnuknutí Božího prastaré podání o stvoření světa tak, že na

každý všední den týdne položil jeden nebo i více tvůrčích činů **Božích**. Neučinil to proto, aby ukázal, jak byl svět stvořen, **nýbrž** aby lid názorně poučil, že Bůh všechno stvořil a že den **robotní** je dnem posvátným, zasvěceným Bohu. (Sr. Musil, **Od** stvoření do potopy, Praha 1905, str. 23 a n.)

Biblické rozdělení tvůrčí činnosti Boží **na šest dní** má tedy účel pouze vychovatelský a náboženský.

Pravda obsažená v Písmě sv., že Bůh je **stvořitelem** světa, není v rozporu se žádným **dokázaným** poznatkem vědeckým.

Ani tak zvaná vývojová theorie, která praví, že **rostlinstvo** a živočišstvo vyvíjelo od nižších tvarů k vyšším, **nepříčí** se, pokud nevylučuje z vesmíru Boha, Písmu sv. Vždyť **spisovatel** Genese postupuje ve své zprávě o stvoření od méně **dokonalých** tvorů k dokonalejším. Vkládá-li Bohu do úst slova „zplod' země“, „vydejte vody“, naznačuje, že Bůh v přírodu **samu** vložil síly, jejichž působením se vyvíjela a vyvíjí.

Kittel prohlašuje autora Genese nejen za „náboženského genia prvního řádu“, nýbrž také za „mudrce a vědeckého mistra, který podrží nanejvýš čestné místo ve vědě všech dob“. (O Starém Zákoně, přel. Hrozný, Praha 1914, 144.)

S myšlenkou vývoje setkáváme se již u francouzských filosofů 18. století, De Mailleta ([majeta] 1659—1738), Robineta (1735—1820) a Mirabauda ([mirabóda] vlastně P. H. Holbacha 1728—1789). Také slavný švédský přírodopisec Linné (1707—1778) připouští názor o společném původu nejen plemen, ale i druhů a celých rodů. Určitěji pojednal o postupném zdokonalování rostlin a živočichů Lamarck ve své knize „Philosophie zoologique“, uveřejněné r. 1809.

Vlastním budovatelem vývojové theorie jest Karel Darwin. Ve svých hlavních dílech „O původu druhů“ z r. 1859 a „O původu člověka a pohlavním výběru“ z r. 1871 vysvětluje vývoj rostlinstva a živočišstva takto: Ústrojně bytosti mají snahu množiti se řadou geometrickou (2, 4, 8, 16, 32, 64...). Tím vzniká nepoměrně více jedinců, než se jich může udržeti, a dochází k boji o život. V tomto boji vítězí ti jedinci, kteří jsou lépe vyzbrojeni. Ani dva jedinci nejsou totiž úplně stejní. Některé úchylinky se uplatní v boji o život lépe než jiné. Jedinci, kteří je mají, obstojí, jiní hynou (přirozený výběr). Dědičností

přecházejí tyto úchytky na potomstvo. V dalším boji o život se úchytky zdokonalují a tak vznikají nové odrůdy a nové druhy. Pro vznik nového druhu předpokládá Darwin 14.000 generací. K boji o život a přirozenému výběru přistupuje výběr pohlavní, při kterém se rovněž uplatňují různé úchytky a zvláštnosti.

Toto zcela mechanické pojmání vývoje je dnešním vědeckým světem skoro úplně opuštěno.

Významní přírodopisci přítomné doby nevysvětlují jako Darwin vývoj čistě vnějšími činiteli, bojem o život a přirozeným nebo pohlavním výběrem, nýbrž vnitřní vrozenou schopností vývoje. Jejich názory lze v podstatě vyjádřiti těmito větami: 1. Každá ústrojná bytost má vnitřní schopnost vyvíjeti se určitým směrem. 2. Tato schopnost se uvádí v činnost zevnějšími poměry, kterým se ústrojná bytost přizpůsobuje. 3. Boj o život působí jen jako negativní činitel, t. j. odstraňuje to, co je nevhodné, a udržuje rovnováhu mezi druhy. 4. Schopnost vyvíjeti a přizpůsobovati se jest omezená. V dějinách tvorstva nepozorujeme jenom vzestup, ale také úpadek a zánik.

Ve vývojové theorii je dosud mnoho nevysvětlitelného a záhadného. Poukazuje se zvláště na to, že ve vrstvách zemské kůry nenalézáme dosti přechodních tvarů, že se vyšší třídy objevují najednou, na př. v silurském útvaru ryby, v devonském obojživelníci, v kamenouhelném (karbonu) plazi, v triasovém ssavci, v jurském ptáci, že se některé skupiny, na př. řasy a ramenonožci, od nejstarších dob do dneška skoro nezměnily, a j. Jednotlivé tvary lze sice zařaditi jako spojovací článek mezi stupeň nižší a vyšší, na př. ptáka, zvaného *archaeopteryx lithographica*, mezi létavé ještěry a nyníjší ptáky, ale i tyto tvary jsou zcela hotové, nikoli ve vývoji.

Někteří odborníci, hlavně de Vries, soudí, že nové druhy rostlinstva a živočišstva vznikaly náhlými dědičnými změnami (mutacemi), kterými se vytvářely nové znaky a vlastnosti. Vialleton přirovnává vývoj rostlinstva

a živočišstva k činnosti ohňostroje, jehož rozličné rakety jsou v sobě uzavřeny tak, že vybuchují jedna po druhé. Dnešní nauka o dědičnosti dokazuje, že pro vývoj rostlinstva a živočišstva mají význam jen ty změny, kterými se mění dědičné vlohy (gény), jejichž hmotnými nositeli jsou chromosomy. V jakém rozsahu a za jakých podmínek se dědičné vlohy mění, není dosud bezpečně zjištěno.

Není také dosud vyzkoumáno, zda se rostlinstvo a živočišstvo vyvíjelo z jednoho základního tvaru (stanovisko monofyletické) nebo zda bylo již od počátku více různých tvarů (stanovisko polyfyletické). Podle názoru mnohých odborníků byly již první jednoduché buňky založeny tak, že svým vývojem šly k určitým třídám a druhům.

„Nikde nevidíme rozporu mezi náboženstvím a vědou přírodní, naopak, právě v rozhodujících bodech vidíme plný souhlas. Náboženství a přírodní věda se nevylučují.“ (Dr. Max Planck. Náboženství a přírodní věda, Lipsko 1938, 31-32.)

§ 6. Boží péče o svět

Bůh nejen svět stvořil, nýbrž jej také zachovává a řídí.

Vůlí Boží svět trvá; kdyby Bůh chtěl, přestal by svět býti.

Bůh pečuje o to, aby všechno tvorstvo šlo k cíli, který mu vytkl. Používá při tom pravidelně přírodních zákonů a sil; může však do světového dějství zasáhnouti i přímo.

Péči Boží o svět nazýváme prozřetelností Boží.

Prozřetelnost Boží vidíme jasně v přírodě i v dějinách lidstva. „Dějínám lidským nelze rozuměti bez vyššího řízení světa.“ (Vil. Humboldt, Spisy I, 18.)

O prozřetelnosti Boží svědčí též Písmo sv. „Pohled'te na ptactvo nebeské, že neseje, ani nežne, ani neshromažďuje do stodol a Otec váš nebeský živí je... Pozorujte kvítí polní, kterak roste, nepracuje, aniž přede; pravím pak vám, že ani Šalomoun ve vši slávě své nebyl tak oděn jako jedno z nich.“ (Mat. 6, 26, 28—29.) — „Mysl člověka přemýšlí o své cestě, Hospodin však spravuje kroky jeho.“ (Př. 16, 9.)

»Vždy se mi zdává, jak by ruka něčí
 mine vedla neviděna po té zemi,
 jak broučka nejmenšího vede s péčí;
 a jak by vládl mými činy všemi,
 mou každou myšlenkou i mými city
 kdos ve všem vůkol i v mém nitru skrytý.
 I pravím si: Vše v důvěře mu vzdej!...«

Sv. Čech, Modlitby k Neznámému.

Prozřetelnosti Boží neodporuje zlo.

Zlo, které ve světě pozorujeme, je dvojí: **m r a v n í**, t. j. hřích, a **h m o t n é** (fysické), t. j. různé pohromy, bolesti, útrapy a smrt.

H ř í c h má příčinu ve svobodné vůli člověka. Člověk může dáti přednost prospěchu nebo požitku, jenž plyne ze hřichu, před mravně dobrým jednáním. Bůh hřichu nechce, ale nebrání mu, protože nechce člověka zbaviti svobodné vůle, která jest podmínkou záslužného jednání. Mimo to musí i hřích sloužiti prozřetelnosti Boží. Bůh dovede i ze zlého vyvoditi dobré.

F y s i c k é zlo plyne z různých příčin:

1. z přirozenosti lidské (tělesné ústrojí může býti porušeno a propadá smrti) a z přirozenosti vesmíru (živelní pohromy);

2. z hříchů vlastních (výčitky svědomí, ztráta cti, zdraví, různé tresty);

3. z hříchů jiných lidí (následky hřichu dědičného a hříchů osobních, na př. krádeže, pomluvy, vraždy a j.).

B o l e s t má pro člověka veliký význam.

1. Bolest je vzpruhou činnosti a podmínkou pokroku.

2. Bolest činí člověka lepším (vede k dobrému a odvrací od zlého, vlévá porozumění pro jiné, pobádá ke skutkům lásky, přivádí k Bohu).

3. Bolest poskytuje člověku příležitost, aby dosti činil za hřichy a rozmnožoval si zásluhy pro život věčný.

»Bolest, jež ovinuje skráně člověka korunou z trní, má své velké poslání: člověka zušlechťiti, povznést a v jeho duši vyvolati ony květy lásky, které jen pod slzami se rozvíjejí do plné krásy.« (Ž á k, Řeči nedělní a sváteční, Praha 1909, I, 218.)

»Není nejhroznějším, co stihnouti může člověka, že srdce mu bolestí puká, neboť srdce lidská jsou již k tomu, aby bolestí pukala. Nejhorší je, když srdce zkamení.« (O. W i l d e [uajld.])

„Chce-li kdo za mnou přijíti, zapři sám sebe a vezmi kříž svůj a následuj mne.“ (Mat. 16, 24.)

Ani nesrovnalost mezi zásluhou a odměnou, vinou a trestem, kterou pozorujeme na tomto světě, nepříčí se prozřetelnosti Boží. Příčinu této dočasné nesrovnalosti jest hledati v tom, že lidská spravedlnost je nedostatečná a že Bůh dopřává hříšníku času k pokání nebo jej odměňuje na zemi za dobré skutky, které vykonal, spravedlivému pak poskytuje příležitost rozmnožiti si zásluhy pro život věčný.

Opravdově spokojen však hříšník ani v pozemském životě býti nemůže, protože je stíhán výčitkami svědomí. „Nemají pokoje bezbožní,“ praví Písmo sv. (Is. 48, 22.)

Plně odměněn nebo potrestán bude každý člověk na věčnosti.

§ 7. O člověku

Původ člověka podle Písma sv.

Písmo sv. o původu člověka praví: „I stvořil Bůh člověka k obrazu svému, k obrazu Božímu stvořil ho, muže a ženu stvořil je.“ (1. Mojž. 1, 27.) — „Utvořil Hospodin Bůh člověka z hlíny země a vdechl v tvář jeho dech života; tak se stal člověk živoucím živočichem.“ (1. Mojž. 2, 7.) — „Seslal tedy Hospodin Bůh na Adama tvrdý spánek; když usnul, vyňal mu jedno žebro a místo jeho vyplnil masem. Ze žebra pak, které vyňal z Adama, Hospodin Bůh učinil ženu a přivedl ji k Adamovi.“ (1. Mojž. 2, 21—22.)

V uvedených výrocích Písma sv. jsou obsaženy tyto pravdy:

1. Bůh jest původcem člověka.

2. Člověk se skládá z hmotného těla, které je z „hlíny země“ jako tělo nižších živočichů, a nehmotné duše, kterou je člověk obrazem Božím. Slova „dech života“ znamenají duši. Duše je zdroj života, který se u živočichů projevuje dechem.

3. Žena má tentýž původ a tutéž přirozenost jako muž.

Něco bližšího o tom, jak se člověk na zeměkouli objevil nebo jakým vývojem prošel, Písmo sv. nepraví. To vyzkoumati jest věcí vědy.

Původ člověka podle vývojové theorie.

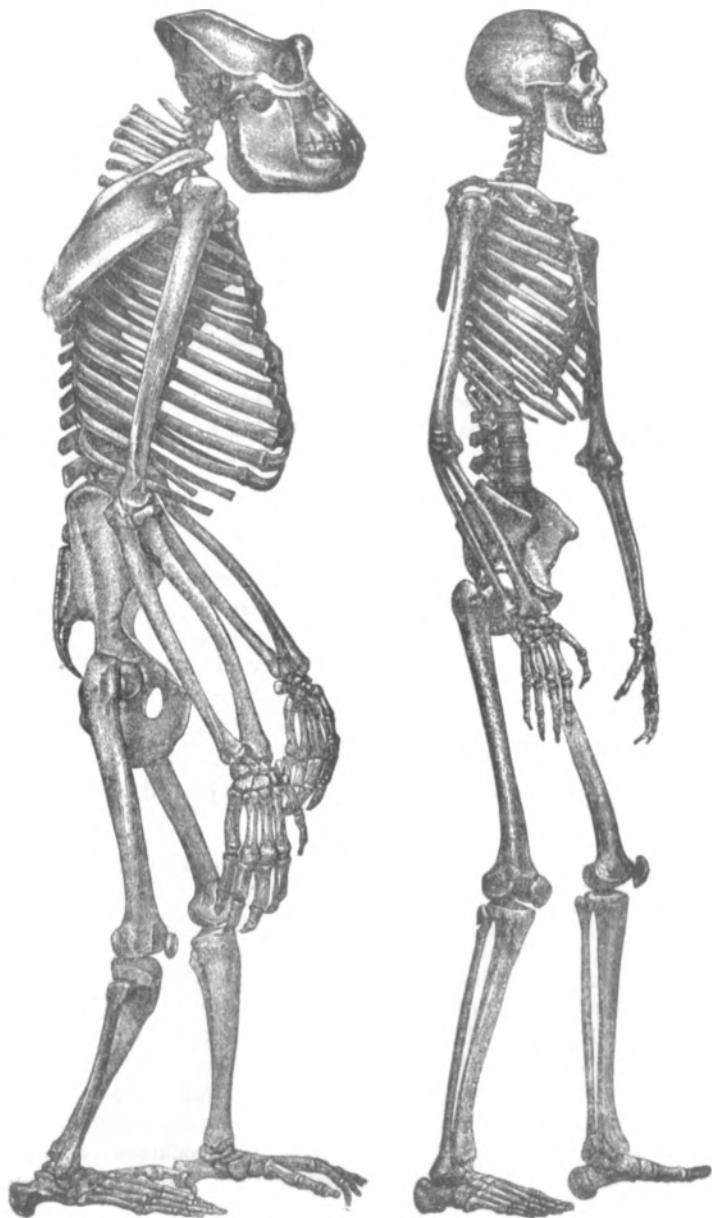
Protože se člověk tělesným ústrojím podobá vyšším obratlovcům a zvláště opicím, vyslovil již La marck názor, že se člověk vyvinul z opice. Po něm tak učinili Vogt, Büchner, Haeckel, Huxley (hexly) a j. Darwin ve svém spise „O původu člověka a pohlavním výběru“ (vyd. z r. 1913, 248) praví, že člověk pochází ze ssavce pokrytého srstí, který měl nohy přizpůsobené chápání, ohon, špičaté, pohyblivé uši a žil nepochybně na stromech v kraji teplém, lesnatém. Za další předky člověka pokládá Darwin ssavce vačnaté a ptakořitné, plazy, obojživelníky, ryby.

Z dnešních opic stojí člověku tělesným ústrojím nejbližše anthropoidi: šimpanz, gorila a orangutan. Ale původ člověka z těchto anthropoidů nelze vědecky dokázati.

Kdyby se byl člověk vyvinul z anthropoidních opic, musel by mezi těmito opicemi a člověkem býti nějaký přechodní tvar nebo spojovací článek. Takový přechodní tvar nebyl však dosud nalezen. T. zv. Australopithecus, jehož lebky byly nalezeny r. 1924 v Taungs a r. 1936 a 1938 v Sterkfontein v Transvaalu v Africe, je opice, která se některými znaky (zvláště útvarem zubů) podobá člověku poněkud více než dnešní anthropoidi.

Člověk seliši od každého zvířete a tudíž i od anthropoidní opice především svou duší. Než i po stránce tělesné jsou mezi člověkem a anthropoidními opicemi podstatné rozdíly.

Týlní otvor pro spojení lebky s prvním krčním obratlem jest u člověka na spodině lebeční, u anthropoidních opic vzadu; proto je přirozená poloha lidského těla vzpřímená, opičího šikmá. Zadní končetiny opice jsou útvarem spíše ruce; jsou přizpůsobeny chápání, nikoli chůzi. Natáhne-li opice nohu, ochabují kolenní vazy, ohne-li nohu, jsou silně napjaty. Tím je opici znemožněna přímá chůze. U člověka je tomu naopak. Ruce člověka jsou kratší než nohy, ruce anthropoidní opice daleko delší. Ruce opice jsou velmi silné, kdežto nohy, které nemají lýtek, nápadně slabé. Palec ruky opičí jest málo vyvinut. Hrudník lidský je vpředu zploštělý, hrudník anthropoidních opic protáhlý a zaostřený. Člověk má lopatky na zadní straně hrudníku, anthropoidní opice po stranách. U člověka připadá na obličej průměrně 30% celé lebky, u anthropoidních opic 60%. Mozková dutina je u člověka mnohem větší než u anthropoidních opic. Lidský mozek váží průměrně (podle Ranka) u muže 1360 g, u ženy 1220 g, mozek gorily 450 g, orangutana a šimpanze 350 g. Také chrup anthropoidních opic se značně liší od chrupu lidského (veliký špičák a j.) Červených rtů lidských nemá žádný jiný živočich. (Viz obr. 1.)

Obr. 1. Kostra gorily (ve vzpřímené poloze) a kostra člověka.
(Podle Ranka.)

Přihlížejíce k těmto i jiným rozdílům, dospěli anthropologové k přesvědčení, že se člověk nemohl vyvinouti přímo z anthropoidních opic. „Člověk se nevyvinul přímo z opů, ani z nejdokonalejších, nýbrž ze zvláštního druhu pračlověka.“ (A. Hrdlička, O původu a vývoji lidstva, Praha 1924, 20.)

Poukazuje se na krevní příbuznost mezi člověkem a anthropoidními opicemi, která se zjišťuje množstvím sraženiny při smíšení lidského antisera se serem anthropoidních opic a naopak. Při pokusech, které konal Krogh, dalo lidské antiserum smíšené se serem šimpanze 84.5% homologické sraženiny (sraženiny docílené smíšením lidského antisera s lidským serem), se serem orang 70.6%, paviána 64.8%, makaka 63.5%. Antiserum šimpanze dalo se serem orang 84.9% homologické sraženiny, se serem makaka 74.0%, paviána 72.4%, člověka 62.9%.

Krev lidská se sice podobá krvi anthropoidních opic, ale není s ní totožná. V molekulách krevních buněk lidských jsou atomové skupiny (proteály), které nejsou v krvi anthropoidních opic; proto jsou lidské krevní molekuly větší.

Krevní příbuznost mezi člověkem a anthropoidními opicemi nnesvědčí však ještě o přímé vývojové příbuznosti. Lze ji vysvětliti podobnou stavbou a skladbou těla.

Ani lidská krev není úplně stejná. Lze v ní rozeznati 4 druhy nebo skupiny krevní.

Mezi dnešními anthropology převládá názor, že se člověk nevyvinul přímo z anthropoidních opic, ale že tyto opice a člověk mají společné předky.

Pro společný původ člověka s ostatním tvorstvem uvádějí se tyto doklady:

1. Člověk se podobá tělesným ústrojím jiným živočichům; má na př. společné znaky s obratlovci, ssavci, primáty.

2. Lidský zárodek připomíná za svého vývoje některými útvary ústrojí nižších živočichů; poukazuje se na žaberní oblouky, vývoj cévní soustavy, mozk, oka, ucha, čichového ústrojí, končetin, na chloupky, které v určité době pokrývají celý zárodek, a j.

3. Některá ústrojí, která jsou u jiných živočichů plně vyvinuta, jsou u člověka zakrnělá, na př. slepé střevo se svým červovitým výběžkem, základy žeber skoro na všech obratlích, zakrnělé podkožní svalstvo, které umožňuje nižším živočichům pohyby kůže, obratle kosti kostrční, chloupky na těle a j.

4. Úchylky od pravidelného vývoje (anomalie), na př. přespočetné prsní žlázy, zuby, prsty, přespočetná žebra, jsou prý též jakousi připomínkou minulosti.

5. Paleontologie dokazuje, že se tvorstvo vyvíjelo od méně dokonalých tvarů k dokonalejším.

Proti uvedeným dokladům lze namítati toto:

1. Podoba znaků neznamená ještě společný původ; podobné znaky mohou vzniknouti různou cestou. Proti podobnostem možno postaviti i četné rozdíly. (Sr. tělesné rozdíly mezi člověkem a opicí!)

2. Lidský zárodek se liší již od prvního počátku od zárodku každého jiného živočicha a tento rozdíl se čím dále tím více zvětšuje. Ty útvary, kterými lidský zárodek připomíná nižší živočichy, mohou býti pouze nutné podmínky pro jeho vlastní postupný vývoj. Anatom Oskar Hertwig dokazuje, že z vnější podobnosti embryonálních tvarů s nižšími druhy zvířat nelze ještě usuzovati na společný původ. Jako doklad lze uvéstí žaberní oblouky u zárodků plazů, ptáků a ssavců. Tyto žaberní oblouky se nestávají nikdy dýchacím ústrojím. Blány mezi nimi se neoddělují a nevytvářejí žaberní štěrby jako u ryb, nýbrž slouží k vytvoření krajiny mezi krkem a hlavou.

3. Otázka zakrnělých ústrojí není dosud plně vyřešena. Některá z t. zv. zakrnělých ústrojí nejsou zcela bez významu. Přívěsek slepého střeva vyměšuje na př. podle názoru četných odborníků tekutinu, která usnadňuje pohyb střevního obsahu a má vliv na trávení určitých rostlinných látek. Pozoruhodné jest, že tato ústrojí nezmizela úplně.

4. Anomalie nejsou připomínkou toho, co bylo v minulosti. Vznikají zpravidla poruchami pravidelného vývoje. »Není radno prohlašovati anomalie za doklady vývojové theorie.« (Matiegka, Původ a počátky lidstva, Praha 1924, 92.)

5. Paleontologie nezjistila dosud takových přechodních tvarů, které by dokazovaly, jak se člověk vyvíjel. »Paleontologie nám dosud nepodala ... hmotný důkaz spojení jdoucího od nějakého tvaru opičího k tvaru lidskému.« (Boule [bul], Les hommes fossiles, 2. vyd., Paříž 1923, 90.)

Rodokmeny, které se pro člověka sestavují, jsou nejednotné.

Většina odborníků připojuje větev lidskou k různým skupinám řádu primátů (poloopice, opice ploskonosé, opice drápkaté, opice úzkonosé, které se dělí na cynomorfní a anthropomorfní).

Někteří však jdou ještě dále.

Hubrecht vychází od hmyzožravých ssavců.

Klaatsch hledá počátky lidského vývoje až v době paleozoické. Vychází od pozemních obratlovců, kteří měli na končetinách známky primátů (pět prstů s odděleným palcem); takovým obratlovcem bylo na př. chirotherium. S jeho názorem souhlasí v podstatě i Stratz. Podle něho se oddělili od kmene praprimátů všichni vyšší ssavci, dříve než se tento rozštěpil na pralidi a praopice. O vývoji tvorstva praví Stratz toto: »Ve skutečnosti rovnají se řady předků všech zvířat více nebo méně rovnoběžným čarám, které se v nekonečné vzdálenosti stýkají. Tělesné roz-

díly byly, dříve než se projevily, patrný již v zárodku a vyšší než lidský zrak byl by asi schopen rozeznati již v prvních buňkách individuální schopnost k pozdějšímu vývoji. V tomto smyslu existoval jistě již mezi prarybami a praobojživelníky určitý jedinec, z jehož potomstva se nemohlo vyvinouti nic jiného než člověk.« (Přírodopis člověka, 3. vyd., Stuttgart 1922, 49.)

V názorech, jak připojiti člověka k ostatnímu tvorstvu, není, jak patrné, jednoty. Nepodařilo se dosud zjistiti, kde se člověk oddělil od ostatního tvorstva. »Nemůžeme ještě připojiti člověka bezpečným způsobem k tvarům nižším.« (Boule a Piveteau [pivtó], Les fossiles, Paříž 1935, 850.)

Nejstarší z vykopávek dosud známí lidé jsou:

Pithecanthropus erectus (pithékos = opice, anthrópos = člověk, erectus = vzpřímený).

Nizozemský lékař Dubois (dyboá) našel v letech 1891—1892 na levém břehu řeky Solo nedaleko Trinilu na Javě nejprve zub, později ve vzdálenosti asi 3 m vrchní část lebky a konečně skoro po roce asi 10 m dále stehenní kost a další zub. K těmto nálezům přibyl později ještě třetí zub a několik neúplných stehenních kostí. Lebka je 184 mm dlouhá a 131 mm široká. Lebeční klenba je velmi nízká, čelo šikmé. Nad očima byl nadoční návalek. Obsah lebeční dutiny se odhaduje na 900—1000 cm³. Zuby mají některé zvláštnosti, které připomínají anthropoidy. Stehenní kost se neliší podstatně od stehenní kosti dnešního člověka, proto byly vysloveny pochybnosti, zda patří k lebce.

Vrstva, ve které se kosti našly, je pravděpodobně ze středního diluvia (plistocénu). Jinde byly v téže vrstvě nalezeny kamenné nástroje.

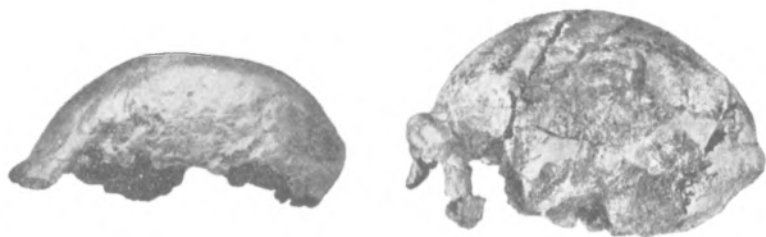
Pithecanthropus pokládali někteří odborníci za přechodní tvar mezi anthropoidními opicemi a člověkem; odtud i jeho jméno »opice-člověk přímo chodící«.

Útvar mozku a stehenní kosti dokazuje, že *Pithecanthropus* je člověk, i když některými zvláštnostmi lebky a zubů připomíná anthropoidní opice. Obsah lebeční dutiny je sice malý, ale některé lebky australských domorodých žen nemají také větší mozkovou dutinu (900—1000 cm³).

R. 1936 našel Koenigswald u vesnice Sangiranu sev. od řeky Solo další lebku a dolní čelist *Pithecanthropus*, r. 1938 zlomek třetí lebky. Čelist je veliká a silná, podobná čelisti člověka neandertalského. Lebka má v krajině skrářňové rozhodné lidské znaky.

Sinanthropus (Sina = Čína).

V roce 1928 a násl. byly vykopány v Chou-Kou-Tien (42 km jz. od Peipingu) v Číně z červené země vyplňující dutiny vápencové skály lidské lebky, čelisti, zuby a několik zlomků kostí končetin. Vrstvy, v nichž kosti ležely, jsou ze středního diluvia. Lebky mají silné lebeční kosti, jednotný nadoční návalek, šikmé čelo, nízkou lebeční klenbu a nízké, široké očníce. Za očníci jsou zúžené. Obsah lebeční dutiny se pohybuje mezi 850—1200 cm³. Dolní čelisti jsou silné a nemají bradu. Zuby jsou celkem

Obr. 2. Lebka *Pithecanthropus* (vlevo); lebka *Sinanthropus* č. III., L. 1 (vpravo).

objemnější než zuby dnešního člověka, mají delší kořeny, silnější a více svrásčenou sklovinu. Špičáky nepřevyšují ostatní zuby. Ve vrstvách s lidskými kostmi našly se též kamenné a kostěné nástroje a zbytky ohnišť. Z velmi dobře vyvinutého Brocova závitu mozku lze souditi, že *Sinanthropus* mluvil.

Mezi *Sinanthropem* a *Pithecanthropem* není, až na větší vyklenutí lebky u *Sinanthropa*, podstatného rozdílu. Zvláště ženské lebky *Sinanthropa* se podobají lebce *Pithecanthropus*. Některé lebky a čelisti *Sinanthropa* se blíží lebám a čelistem rasy neandertalské.

Člověk neandertalský.

Byl pojmenován podle naleziště první kostry *Neandertalu* u Düsseldorfu v Německu. Kostí neandertalského člověka byly dosud nalezeny v Evropě a v Přední Asii. Nejstarší nálezy jsou ze třetí meziledové doby. Význačné známky neandertalské rasy jsou souvislé nadoční návalky, šikmé čelo, nízká lebeční klenba, silně vyčnívající týl, velké, kulaté očníce, velký obličej, široký a vysoký nos, dlouhá, široká a vysoká dolní čelist s málo vyvinutou bradou, silné zuby, velké pulповé dutiny. Kostí končetin jsou silné, stehenní kost je zahnutá dopředu. Mozková dutina má průměrný obsah 1425 cm³ (dnešního člověka 1375 cm³, muže 1450, ženy 1300 cm³).

Známky neandertalské rasy nejsou u dětí ještě tak patrné jako u dospělých lidí; vyvíjejí se s přibývajícím věkem. Z toho lze souditi, že se vytvářely teprve druhotným vývojem. Tomu nasvědčuje i lebka ze *Steinheimu* nad Murou, nalezená r. 1933. Je starší než většina neandertalských lebek, ale má mnohé znaky dnešního člověka. Jednotlivé známky neandertalské rasy vyskytují se též u některých dnešních ras, ale v souhrnu nikoliv.

Neandertalský člověk znal oheň, užíval nástrojů, pohřbíval s úctou mrtvé a měl náboženství. V *Le Moustieru* v údolí řeky Vesery ve Francii byla r. 1908 nalezena skrčená kostra neandertalského jinocha, který byl velmi pečlivě pochován. Hlava, podložená pazourky, spočívala na předloktí pravé ruky. K levé ruce, natažené dopředu, byl položen pěstní

mlat a škrabadlo. Z milodarů, které neandertalský člověk dával zemřelým, lze souditi, že věřil v posmrtný život.

Předkem člověka neandertalského byl snad člověk, jehož dolní čelist byla nalezena r. 1907 v pískovišti u Maueru v Německu 24.1 m pod povrchem. Čelist mauerská je neobyčejně mohutná, bez brady, ale chrup je zcela lidský. Klade se do druhé nebo třetí mezileďové doby.

Eoanthropus (eos = jitřenka).

Pithecanthropus, *Sinanthropus* a rasa neandertalská nejsou jediní představitelé diluviálního lidstva. Současně s rasou neandertalskou nebo již před ní žila v Evropě ještě jiná rasa. U Piltdown v Anglii našly se r. 1911—1913 a r. 1915 zlomky dvou lebek, dva zuby a pravá polovice dolní čelisti spolu se 4 pazourkovými nástroji. Vrstvy, v nichž se kosti a nástroje našly, jsou ze třetí mezileďové doby. Lebeční kost je velmi silná, ale čelo je kolmé a nemá nadočních návalků. Týl je pěkně zaokrouhlený. Obsah lebeční dutiny se odhaduje na 1100—1500 cm³. Člověk z Piltdown by mohl platiti za prvního představitele dnešních ras. Dolní čelist připomíná některými znaky, zvláště objemným špičákem, čelist šimpanze nebo orangutana; proto se mnozí odborníci domnívají, že k lebce nepatří.

Lebce z Piltdown se podobá neúplně zachovaná lebka ze Swanscombe v Anglii, nalezená r. 1935—1936. Je tak stará nebo snad ještě starší než lebka z Piltdown. Protože člověk ze Swanscombe představuje tvar méně pokročilý, lze jej pokládati za předka člověka z Piltdown.

Obr. 3. Neandertalská lebka z La Chapelle-aux-Saints (vlevo); lebka člověka z Piltdown, sestavená Friederichsem (vpravo); čelist mauerská.

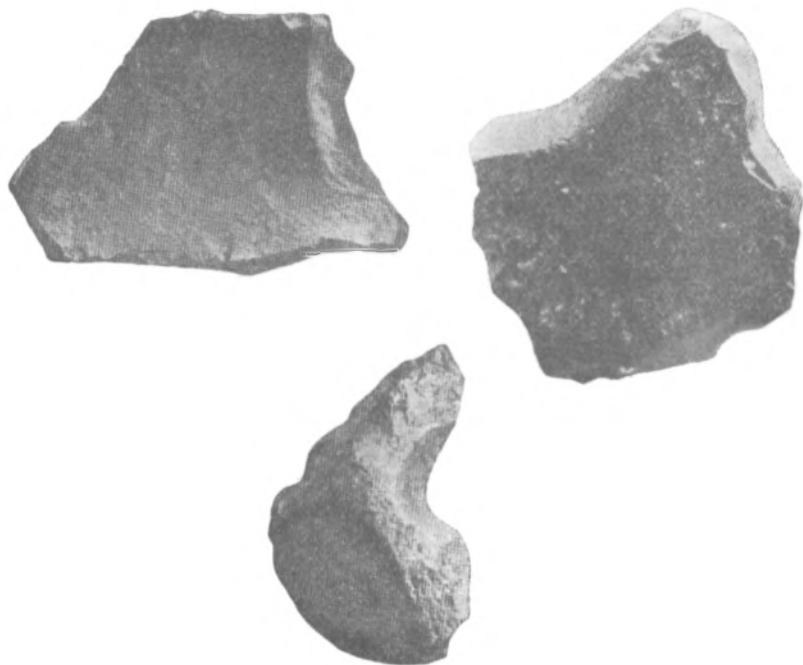
Obr. 4. Hlava neandertalského člověka podle nákresu Hebererova.

Na základě dosavadních výzkumů můžeme o minulosti člověka říci toto:

S člověkem se setkáváme v době diluviální; z doby starší není nám o člověku nic určitého známo.

Někteří odborníci vyslovili domněnku, že člověk žil již v době třetihorní. V třetihorních vrstvách našly se totiž t. zv. eolithy, t. j. úlomky pazourku, které se podobají kamenným nástrojům. Eolithy nemají však určitých tvarů jako pozdější kamenné nástroje a vyskytují se jen tam, kde jsou naleziště pozourků. Nikde u nich nebyly nalezeny lidské kosti nebo stopy po ohni. Je proto velmi pravděpodobné, že eolithy vznikaly přirozeným štípáním pazourku vlivem povětrnosti, v tekoucích vodách, v mořském příboji, pod tlakem ledovců a při posouvání půdy.

O tom, že člověk diluviální byl skutečným člověkem, není dnes pochybností. Měl již svou kulturu, která je tím cennější, čím těžší byly poměry, ve kterých žil. Na sjezdu přírodopisců a lékařů v Kolíně n. R., konaném r. 1908, vyslovil se K l a a t s c h o diluviálním člověku takto: „Primitivního člověka nelze nazývat ani špatným, ani hloupým... Na primitivního člověka, našeho předka, jest hleděti jako na bytost vysoko stojící, která v mnohém směru předčila silou individuality a odvahou kulturního potomka.“ R á d l v Dějinách vývojových teorií (str. 304) praví: „Nej-

Obr. 5. Eolithy z Aurillacu ve Francii.

starší lidé byli už jak životem, tak tělem lidského typu a od zvířat stejně vzdáleni, jako jsou dnešní lidská plemena.“

O vývoji člověka mluví dnes všichni významní anthropologové a paleontologové. Jak se člověk vyvíjel, není dosud vědecky zjištěno. Různé názory o tom jsou pouhé domněnky (hypothesy), nikoliv dokázané pravdy. „Jediná jistota, kterou si člověk odnáší z čtení spisů anthropologických, jest poznání, že o zvířecích předcích lidských nevíme nic.“ (R á d l, Dějiny vývojových teorií, Praha 1909, 314.)

»Ač se to přičí naší samolibosti, musíme přiznati, že jsme ještě příliš nevědomí, abychom... rozřešili úplně otázku svého původu.« (Boule, Les hommes fossiles 465.)

Pokud vývojová theorie, aplikovaná na člověka, nepopírá Boha stvořitele a podstatného rozdílu mezi duší lidskou a duší zvířecí, není v rozporu s náboženskou prav-

dou, obsaženou v Písmě sv. Písmo sv. o tělesném vývoji člověka nemluví, ale také jej nevylučuje. Poučuje pouze lidovým způsobem, že člověk jest dílem Božím a že se svou Bohem přímo stvořenou duší podstatně liší od ostatního tvorstva.

Anglický badatel v oboru elektrotechniky Ambrož Fleming prohlásil roku 1935, že »původ člověka jest hledati v tvůrčí moci osobního Boha.«

»Podle mého přírodně-filosofického přesvědčení mohl jen Bůh stvořiti ducha lidského; domněnka, že se duše zvířecí ponenáhu přetvořila v ducha lidského, nemůže se o nic opřít.« (Reinke, Přírodní věda a náboženství, přel. J. S., Praha 1908, 12.)

§ 8. O lidské duši

Duší rozumíme princip (podklad, zdroj) života ústrojné bytosti.

K ústrojným bytostem patří rostliny, zvířata a lidé, proto rozeznáváme duši rostlinnou, zvířecí a lidskou.

1. Duše lidská je samostatná, od těla rozdílná duchová podstata

1. Není činnosti bez zdroje činnosti; proto musí míti i duševní činnost svůj zdroj.

Zdrojem duševní činnosti není mozek a nervstvo.

a) Podrážděním mozkového nervstva vznikají pohyby, ve vědomí jsou však zodpověděny pocitem. Abychom vysvětlili vznik pocitu, musíme připustiti, že existuje od mozku rozdílný zdroj činnosti, kterým se pohyb mění v něco docela nového.

b) Těmuhž podráždění mozku odpovídají často city, představy a snahy zcela různé. Jak různé city mohou vzbuditi tytéž zvuky písně, tatáž slova! Kdyby v nás nebylo kromě mozku jiného zdroje činnosti, nebylo by lze tuto různost citů, představ a snah, které vznikají při stejných mozkových pochodech, vysvětliti.

c) Duševní činnost člověka záleží v tom, že poznává, cítí a chce.

Člověk nepoznává jen předměty smyslům přístupné, nýbrž i předměty nadsmyslné, na př. pravdu, dobro, Boha; tvoří z představ pojmy, spojuje je v soudy a usuzuje z příčiny na účinek a z účinku na příčinu.

City, na př. láska, touha, odpor, nenávist, nevznikají jen z poznaného dobra a zla hmotného, nýbrž i nehmotného. Člověk nemiluje na př. jen pokrm, nápoj, květinu, zvíře, člověka, ale také pravdu, dobro, čest, Boha.

Člověk se nerozhoduje jen pro dobra hmotná, jichž potřebuje pro tělesný život, nýbrž i pro dobra nehmotná, na př. pravdu, dobro, krásu, a nevzpírá se jen zlu fysickému, na př. tělesné bolesti, ale i zlu mravnímu, na př. lži, sobectví, přetvářce. Člověk mnohdy obětuje ideálním, nehmotným statkům pohodlí, zdraví a docela i život.

Této duševní činnosti nelze vysvětliti bez nehmotného, od hmoty podstatně rozdílného zdroje činnosti — duše.

2. Vědomí, jeho jednota a nepřetržitá souvislost svědčí o samostatném, od těla i duševních jevů podstatně rozdílném, trvalém subjektu — duši.

Jsme si vědomi toho, co se v našem nitru děje; víme na př. o svých dojmech, představách, myšlenkách, citech, snahách. Toto vědění o vnitřních nebo duševních jevech nazýváme vědomím. Všechny jevy, které jsou v určitém okamžiku v našem vědomí, tvoří jednotu, což poznáváme hlavně, když srovnáváme, rozlišujeme, soudíme, usuzujeme, a přecházejí bez mezer v jevy následující.

Ani vědění o duševních jevech, ani jejich jednoty a souvislosti nelze vysvětliti z jevů samých. O duševních jevech věděti, je jednotiti a spojovati může jen nehmotný, jednotný subjekt. Tento subjekt není pomíjející, nýbrž trvalý. Je to patrné ze vzpomínky. Vzpomínáme na to, co bylo v minulosti v našem nitru, a jsme si vědomi, že to bylo totéž já, které prožívalo to, nač nyní vzpomíná.

Není tudíž správná t. zv. aktuální theorie, která praví, že duše není samostatná podstata, nýbrž souhrn vědomých duševních stavů.

Nesprávný jest rovněž názor Ostwaldův, že chemická energie mozková přechází v energii duševní. Hmotná příčina může mít jen hmotný účinek. Nelze vůbec pochopiti, jak by mozkový pochod, který je pochodem hmotným, mohl se proměnit v pochod duševní. Mezi pohybem částek hmoty a mezi vědomím o pohybu nebo jiným duševním jevem není žádné příbuznosti. Kdyby energie hmotná přecházela v energii duševní, musely by také jevy duševní, na př. představy, přecházeti v energii hmotnou, na př. teplo, pohyb; jinak by neplatil zákon o zachování energie.

Mozek jest pouze nástrojem duše. Čím dokonalejší je tento nástroj, tím lépe se může duše uplatniti. Je-li mozek porouchán, objevují se přirozeně poruchy v duševní činnosti.

Fysiologické vlastnosti mozku (jemná stavba, množství spojovacích nervových drah, závitů šedé kůry mozkové a j.) mají pro duševní činnost jen takový význam jako vlastnosti hudebního nebo jiného nástroje pro činnost umělcovu. Jednotlivé části mozkového povrchu jsou více nebo méně specialisovány pro určité fysiologické a duševní úkony.

Duše lidská nevzniká z hmoty, protože je nehmotná, a nevzniká také z duše rodičů, protože duše nemůže býti dělena; má přímý původ od Boha. „Prach do země se vrátí, jak býval, duch pak se vrátí k Bohu, jenž jej dal.“ (Kaz. 12, 7.)

2. Duše lidská je nesmrtelná

Duše lidská nezaniká s tělem, nýbrž žije i po smrti těla. Její život po smrti záleží v tom, že poznává, cítí a chce.

Že duše lidská je nesmrtelná, poznáváme:

1. z její podstaty. Duše jest jednoduchá, duchová podstata. Z toho plyne, že nemůže zaniknouti ani rozkladem v části, ani přeměnou v nějakou jinou energii. Protože jest od těla podstatně rozdílná, nehyné spolu s tělem.

2. z duši vrozené touhy po pravdě a blaženosti. Duše chce poznati plnou pravdu a požívati plného

a trvalého štěstí. Tato touha duše zůstává v pozemském životě, kde člověk poznává jen nedokonale pravdu a dochází jen částečné a pomíjející blaženosti, neuspokojena.

»Pravda! Pravda! Velké moře —
a já kvítkem v záhonce.
Mohu pít jen drobné kapky,
a to moře bez konce.«

V. Hálek.

»Štěstí, co je štěstí?
muška jenom zlatá,
která za večera
kolem hlavy chvátá;

oblétá ti skráně,
v kadeře se skryje,
v dlaně hlavu skládáš,
ruka utlačí je.«

Ad. Heyduk.

Jen spojí-li se duše přímo a trvale s Bohem, zdrojem vši pravdy a nejvyšším dobrem, může se její touha po pravdě a blaženosti dokonale splnit. Aby se však duše mohla přímo a trvale s Bohem spojit, musí býti nesmrtelná.

3. z mravní nutnosti, aby se dobru dostalo zasloužené odměny, zlu zaslouženého trestu. Na světě nebývá dobro po zásluze odměňováno, ani zlo po zásluze trestáno. Má-li tato pozemská nesrovnalost býti vyrovnána, musí býti duše nesmrtelná, aby mohla přijmouti na věčnosti spravedlivou odplatu za své činy.

4. z četných výroků Písma sv. „Nebojte se těch, kteří zabíjejí tělo, duše však zabít nemohou.“ (Mat. 10, 28.) — „Uloženo jest lidem jednou umřítí a potom soud.“ (Žid. 9, 27.) — „Půjdou tito (hříšníci) do trápení věčného, spravedliví pak do života věčného.“ (Mat. 25, 46.)

5. z všeobecného přesvědčení lidstva. Víra v nesmrtelnost duše je tak stará jako lidstvo samo. Setkáváme se s ní u člověka doby diluviální, u nejstarších národů kulturních, na př. Egyptanů, Asyřanů, Chaldeů, Číňanů, Japonců, Indů, Etrusků, Řeků, Římanů, Keltů, Germánů, Slovanů, i u národů nekulturních. Svědčí o tom způsob pohřbívání a mythologie. Toto všeobecné přesvědčení o nesmrtelnosti lidské duše je právě tak neklamné jako přesvědčení, že jest Bůh.

Protože jest duše nesmrtelná, bude žítí věčně. Jen Bůh by mohl duši zničit, ale Bůh toho neučiní, protože by to odporovalo:

1. jeho moudrosti. Stvořil-li duši nesmrtelnou, není příčiny, proč by ji ničil.

2. jeho dobrotě. Vložil-li Bůh v duši touhu po plné pravdě a dokonalé, trvalé blaženosti, musí ji uspokojiti.

3. jeho spravedlnosti. Když Bůh neodměňuje a netrestá plně v životě pozemském, musí tak učiniti v životě posmrtném.

»Ze zjevů metapsychických nade vši pochybnost vyplývá, že duše je skutečně činitelem od těla rozdílným, z něho se netvořícím a na něm nezávislým a že po smrti jako individuum, třebaš i změněné, dále existuje.« (Velenovský, Přírodní filosofie II, 11.)

»Že jest posmrtný život, pokládám za zřejmé, a to... proto, že tento svět, jevíci se smyslům, nemůže býti ukončenou skutečností. Že jí není, vysvitne, jakmile se zodpoví klidně a vážně otázka, kterou si klade každý člověk, totiž otázka o smyslu života.« (Univ. profesor Karel Beth, prezident Mezinárodní nábožensko-psychologické společnosti; Nár. pol. z 28. května 1929, č. 146.)

Četba: Klug, Otázky životní, str. 241 a n.

3. Duše lidská a duše zvířecí

Duše lidská se liší podstatně a jakostně od duše zvířecí.

Zvíře nemá rozumu; vnímá sice smysly, má představy o tom, co vnímalo, pamatuje si souvislost mezi jevy, které se častěji opakovaly, ale netvoří pojmů, soudů a úsudků.

Že zvíře nemá rozumu, bylo zjištěno pokusy.

Lubbock (lōbok) pověsil zcela nízko nad mraveniště nádobku s mravenčím vajíčkem a položil k nádobce stéblo, aby po něm mravenci mohli vylézt k nádobce. Mravenci ucítili vajíčko a lezli po stéble k němu. Potom odsunul stéblo o něco málo stranou. Mravenci by byli mohli přistříti stéblo k nádobce, ale neučinili toho. Jindy pověsil nad mraveniště nádobku s medem a přilepil na ni proužek papíru, který dosahoval k mraveništi. Mravenci ucítili med a lezli k němu. Lubbock odstranil papír a nasypal pod nádobku hlínu, takže zůstala jen malá mezera mezi nádobkou a nasypanou zemí. Mravenci vylezli na nasypanou hlínu, ale dále se nedostali. Kdyby mohli usuzovati, byli by si nanесли o něco více země a byli by se k medu dostali.

W a s m a n n naplnil hodinkové sklo vodou a doprostřed na mističku dal mravenčí vajíčko. Mravenci je zpozorovali a chtěli se k němu dostat. Když ucítili vodu, přinášeli hrudky a smetli a stavěli k mističce most, po kterém vajíčko odnesli. To by zdánlivě potvrzovalo, že mravenci mají rozum, že usuzují. Ale není tomu tak, jak patrně z dalšího pokusu. W a s m a n n položil skličko s vodou, ale bez vajíčka, na mraveniště. Mravenci si počínali jako v prvním případě. Jak ucítili pod nohama vodu, začali stavět mostek. To je důkazem, že nejednají z rozmyslu, nýbrž že pouze pudově překonávají překážku, která jim stojí v cestě.

Podaří-li se psu otevřít nohou dveře, otvírá je; že při tom neusuzuje, poznáváme z toho, že nedovede otevřít dveří, jsou-li poněkud jinak upraveny.¹⁾

Také z toho, že zvíře ne užívá nástrojů a ne činí pokroků ve své činnosti, nutno souditi, že nepřemýšlí. Opice dovede použití kamene, hole, bedny, ale nedovede si zhotoviti nástroj. Zvíře nalézá, ale nevynalézá. O člověku lze psáti dějiny, o zvířeti jen přírodopis.

Každé zvíře má jen určitou schopnost a dovednost, která je vede k tomu, aby se zachovalo a množilo. V této schopnosti se sice jeví účelnost, ale tato účelnost neplyne z rozumové činnosti zvířecí, nýbrž z vrozeného pudu. Bylo-li zvíře cvikem něčemu naučeno, zaniká výcvik s ním a nemá pro jiné bytosti téhož druhu žádného významu.

Z toho, že zvíře nemá rozumu, plynou další důsledky:

a) Zvíře nemá náboženství. Protože nemá rozum, nemůže z viditelných věcí usuzovati na neviditelného původce.

b) Zvíře není schopno mravního jednání. Nepoznává, co je dobré a co zlé, nemá svědomí a svobodné vůle. Za své činy, které koná, vedeno jsouc pudem, není odpovědno.

c) Zvíře nemá článkovanou řeč. Nejsouc schopno myšlenek, nemá, co by povědělo. K vyjádření citů a snah

¹⁾ V Berlíně se konaly r. 1904 veřejné produkce s koněm, který sčítal, odečítal, násobil, dělil a udával správně čas (hodiny a minuty). Stumpff, Pfungst a jiní odborníci zjistili, že odpovídá podle nepatrných bezděčných znamení (pohybů hlavou) svého pána nebo jiné osoby. Veliký rozruch způsobily též inteligentní odpovědi Krallových koní v Elberfeldu (1908—14) a psa Rolfa v Mannheimu. Znalci, kteří tato zvířata pozorovali, vysvětlují jejich výkony znamením (bezděčnými), přenášením myšlenek, hypnosou, mimořádnou zvířecí inteligencí a j. Že odpovědi elberfeldských koní, kteří řešili i těžké početní úlohy, neplynuly z jejich vlastního přemýšlení, je nepochybné. Rozumová činnost zvířete musela by se projevovali v celém způsobu jeho života.

dostačí zvířeti nečlánkované zvuky. Vyslovuje-li papoušek slova nebo věty, je to jen bezmyšlenkovité napodobení toho, co slyšel.

Duše zvířecí nemá jiného úkolu než sloužiti tělesnému životu zvířete. Protože nemůže vyšších statků — pravdy, dobra, Boha — ani poznati, ani milovati, ani chtíti, není schopna posmrtného života; hyne s tělesným ústrojím, jemuž výlučně slouží a bez něhož by se nemohla nijak uplatniti.

DÍL TŘETÍ O NÁBOŽENSTVÍ

§ 9. Původ náboženství

Člověk dospěl k náboženství, protože jest bytostí rozumnou, myslící.

Když uvažoval o vesmíru a jeho zjevech, poznával, že jest vyšší bytost, nejvyšší mocná, moudrá a dobrotivá (přirozené poznání Boha).

Mimo to Bůh sám člověka o pravdách náboženských poučoval (nadpřirozené poznání Boha).

Nejsou tedy správné názory těch, kteří hledají původ náboženství: 1. v činnosti kněží a zákonodárců; 2. ve strachu z hrozivých úkazů přírodních nebo ve víře v kouzelné síly; 3. ve zbožňování přírody; 4. v představě o duši a duchových bytostech; 5. v uctívání zemřelých; 6. ve fetišismu, tabuismu a totemismu.

1. Náboženství není dílem kněží, protože je starší než kněží. Bylo již náboženství, a nebylo ještě kněží. Ve starých dobách konali veřejné oběti a modlitby otcové rodin, patriarchové a knížata (kněz = kníže). Až dosud jsou národové, kteří mají náboženství, ale nemají kněží.

Náboženství není dílem zákonodárců. Někteří staří zákonodárci vyhlášovali sice své zákony za dílo božské, ale tím nevytvořili náboženství. Jen když lid již v bohy věřil, mohli jim zákonodárci připisovati své zákony, aby tím posílili úctu k zákonům.

2. Náboženství není pouhým výplodem strachu z hrozivých úkazů přírodních, na př. bouře, zemětřesení a j. Zvíře se těchto úkazů také bojí, a přece nemá náboženství. Člověka, který jest bytost rozumná, vedly tyto úkazy, podobně jako mnohé jiné, které nevzbuzovaly strachu, nýbrž obdiv a úctu, k poznání, že vesmírem vládne vyšší bytost.

Jména bohů svědčí, že člověk neviděl v Bohu jen bytost strašnou, nýbrž i bytost dobrou, vznešenou a blaženou. Primitivní národové nazývají nejvyšší bytost „ten, který hřmí“, „nebe“, „zářící“, „mocný“, „pán“, „otec“. V sanskrtu se nejvyšší bůh nazývá diaus pitar, což znamená jasný nebo nebeský otec (diaus = jasné nebe). Slovanské „bůh“ znamená bytost blaženou (sansk. bhaga = blaženost, všemohoucnost).

Není také správným názor, že se náboženství vyvinulo z víry v kouzelné síly. Člověk prý spatřoval ve zjevech, kterých nechápal, působení kouzelných, tajemných sil, jež později zosobňoval nebo připisoval kouzelníkům.

Je pravda, že člověk hledal vysvětlení zvláště pro zjevy, které ho překvapovaly, ale nelze tvrditi, že by je byl vždy hledal v kouzelných silách. Pravidelně si tyto zjevy vysvětloval činností vyšší, osobní bytosti.

3. Náboženství se nevyvinulo ze zbožňování přírody (slunce, měsíce, země a její plodné síly). Je dokázáno, že uctívání přírody není nejstarší forma náboženství.

4. Náboženství nevzniklo z představy o duši a duchových bytostech (animismus, šamanismus).

Stoupenci tohoto názoru vykládají vznik náboženství takto: Spánek, sny a smrt vedly člověka k úsudku, že v těle sídlí něco neviditelného, co působí pohyb a život. Tak vznikla představa o duši a z ní představa o duchových bytostech dobrých a zlých. Zaklínání duchů — šamanismus — je prý nejstarší forma náboženství.

Šamanismus není však vůbec ještě náboženstvím, protože

duchové podléhají moci kouzelníkově. Šamanismus není také zjevem všeobecným jako náboženství; setkáváme se s ním jen u některých národů. A i tyto šamanismu oddané národy věří v jednu nejvyšší dobrou moc.

5. Náboženství nemá původu v úctě k zemřelým (manismus).

Ti, kdo zastávají tento názor, praví, že člověk vzpomínal s úctou nebo bázní na zemřelé. Přinášel jim oběti, aby mu pomáhali nebo neškodili. Ve vzpomínkách zveličoval přednosti významných osob a zapomínal na jejich lidské slabosti. Tak přetvářel lidi v bytosti nadlidské — heroy a bohy.

Že náboženství nevzniklo tímto způsobem, je patrné z toho, že se s ním setkáváme též u národů, kteří zemřelým neprokazovali zvláštní úcty.

6. Začátků náboženství nelze spatřovati ve fetišismu, tabuismu a totemismu.

Fetiš je předmět, kterému člověk připisuje zvláštní moc. Bývá to kámen, rostlina, zvíře nebo předmět uměle zhotovený. Fetišem se stával předmět, kterého se člověk bál, protože mu uškodil, nebo kterému důvěřoval, protože mu prospěl. Někdy se ve fetiši nectí předmět sám, nýbrž duch, který v něm přebývá.

Ve fetišismu se již projevuje víra ve vyšší moc, jejímž nástrojem je fetiš, proto nelze fetišismus pokládati za prvotní stupeň náboženství. Je to spíše znetvoření úcty k vyšší bytosti.

Tabu znamená u obyvatelů Polynésie něco posvátného nebo nečistého a proto nedotknutelného nebo zakázaného. Tabu může býti osoba (náčelník, kněz), předmět (majetek, určité pokrm, odznaky) nebo stav (zrození, nemoc, smrt). Poruší-li někdo tabu, stíhají jej podle názorů Polynésanů přísné tresty, na př. nemoc, šílenství, smrt.

Protože obyvatelé Polynésie vidí v tabu projev vyšší moci, nelze ani v tabuismu hledati počátky náboženství.

Totem znamená v řeči Indiánů Sev. Ameriky kmenový znak. Je to zpravidla druh živočichů nebo rostlin, jehož obraz mají kmeny ve znaku. Živočicha, který je totem, není dovoleno

zabíjeti nebo pojídati. Někdy se v totemu uctívá předek kmene, čímž totemismus souvisí s manismem nebo animismem.

Totem má však význam spíše sociální než náboženský; rozlišují se jím kmeny a znemožňují sňatky mezi osobami pokrevně spřízněnými, protože členové kmene smějí vcházeti v manželství pouze se ženami, které mají jiný kmenový znak.

Kdyby náboženství bylo vzniklo z podvodu nebo nedostatečné znalosti přírody a různých zjevů fysických nebo duševních, nebylo by se mezi vzdělanými lidmi udrželo.

Studium náboženství Číňanů, Egyptanů, národů indoevropských a národů nekulturních potvrzuje čím dále tím více, že původní náboženství byla víra v jednu nejvyšší dobrou bytost.

§ 10. Potřeba a význam náboženství

Člověk, tvor rozumný, poznává, že jest Bůh, Tvůrce a Pán vesmíru. Proto je povinen Boha uznávat, ctít, milovat a plnit jeho vůli. Činí-li to, má náboženství. Zavrhuje-li náboženství, jedná proti své přirozenosti.

Náboženství má pro člověka veliký význam.

1. Náboženství (pravé) dává správnou odpověď na nejdůležitější otázky, které si klade každý vážně přemýšlející člověk; odkud a proč všechno je, který je náš poslední cíl, jak máme jednat, abychom k tomuto cíli dospěli.

Zavrhne-li člověk náboženství, je mu vesmír i lidský život nerozluštitelnou záhadou. Nezná ani svůj poslední cíl, ani cestu k němu.

»Jaký smysl a jakou hodnotu má lidský život, kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme? Na tyto otázky, které tíží člověka, odpovídá náboženství... Věda, která tyto otázky odmítá, obmezujíc se jen na zkušenost, otázek těch tím neodstraní, a zůstavujíc je nerozřešené, nemůže člověka uspokojiti.« (Mareš, Fysiologická psychologie I, 50, 51.)

»Mé mysli pomatené,
kam s pochybou žal kane,
rač přispěti, ó Pane,
své víry paprskem!«

Giusti (džusti): Modlitba; přel. Vrchlický.

2. Náboženství jest oporou mravnosti. Láska a úcta k Bohu a vědomí odpovědnosti před Bohem jsou člověku mocnou pobídkou, aby konal dobré a varoval se zlého. Věří-li člověk v Boha, spravedlivého odplatitele dobra a zla, jedná dobře, i když mu z toho plyne škoda, a varuje se hříchu, i když zůstává utajen a přináší časný prospěch. Víra v Boha dává člověku sílu, aby pro dobro přinášel i největší oběti.

Protože náboženství vede k dobrému a odvrací od zlého, má velký význam i pro rodinu, národ, stát a celou lidskou společnost. Hlásá nerozlučitelnost manželského svazku, vede rodiče i děti, zaměstnavatele i zaměstnance, vlády i občany k svědomitému plnění povinností, vštěpuje spravedlnost, obětavou lásku, svornost, smířlivost, mravní čistotu, pravdomluvnost, věrnost, pracovitost, poslušnost a jiné ctnosti, které jsou podmínkou pokojného a spokojeného společenského života.

»Charaktery, které by zasloužily vysoké úcty, jsou, bohužel, stále řidší... Musím doznati, že takové nezištné charaktery našel jsem ve svém celém životě jen tam, kde jsem našel hluboký náboženský život.« (Goethe v dopise Schlosserovi.)

»Véra v Boha a duši nesmrtelnou zušlechťuje i největšího učence.« (Velenovský, Přírodní filosofie II, 62.)

»Dvě jest opor světské moci, totiž zákony a zbraně. Mimo tyto je však ještě třetí, a to hlavní opora: náboženství. Kde té není, kolísají i obě první.« (Bayle, Oeuv. div., Pensées div., tom. 2.)

»Žádný národ nemůže prospívat, žádný národ nemůže dlouho existovat, zapomene-li na Boha všemohoucího.« (Prezident Spojených států severoamerických Harding.)

3. Z náboženství čerpá člověk posilu a útěchu v utrpení. Vzpomínka na Boha, laskavého Otce, který neopouští těch, kdo v něho důvěřují, a na život věčný, kde pro spravedlivého bolest a utrpení přestane, kde se každému dostane zasloužené odplaty za činy a kde jest možno shledati se s drahými osobami, sílí a těší v nejtěžších chvílích životních.

Náboženství je též nevysychajícím zdrojem čistých radostí.

»Život v Bohu dá ti plnost nejvyšší blaženosti.« (Tolstoj, Myšlenky moudrých lidí, Praha 1911, 59.)

DÍL ČTVRTÝ

O ZJEVENÍ

§ 11. Pojem a potřeba zjevení

Člověk poznává rozumem, že jest Bůh. Kromě toho poznává i jiné významné pravdy, týkající se Boha, poměru člověka k Bohu, lidské přirozenosti, posmrtné odplaty a mravního života, na př. Bůh je věčný, všemohoucí, spravedlivý, člověk na Bohu závisí, duše lidská je nesmrtelná, po smrti čeká člověka odplata za činy, člověk je povinen konati dobré a varovati se zlého, ctíti Boha, neubližovati nevinnému, mluvíti pravdu.

Tyto pravdy a povinnosti, které člověk poznává rozumem, nazývají se zjevením přirozeným. Přirozené zjevení jest podkladem přirozeného náboženství.

Přirozené poznání náboženských pravd a mravních povinností nemůže však člověku dostačiti.

1. Poznati tyto pravdy a povinnosti není schopen každý člověk. Jest k tomu potřebí nadání, vzdělání a vážného přemýšlení.

Již Cicero doznává: »Velmi nesnadná a velmi temná jest otázka o přirozenosti bohů.« (O přirozenosti bohů, I, 1, 1.)

2. Člověk se snadno mýlí, když uvažuje o nadsmyslných náboženských pravdách a mravních povinnostech. Dokazují to dějiny lidstva.

Vyjma několik předních myslitelů nevěděl pohanský svět, že jest jen jeden Bůh.

Bohům se připisovaly hříchy a slabosti lidské.

Homér klade Odysseovi v ústa tato slova:

»Nás bohové stíhali trýzní,
kteří nepřáli nám být pospolu u sebe stále,
užít rozkoše mládí a dospět ku prahu stáří.«

Odys. XXIII, 210—212; přel. Vaňorný.

O Heleně, která opustila svého manžela, se praví:

»Ji však přimělo božstvo, by mrzký spáchala skutek.«

Odyss. XXIII, 222; přel. Vaňorný.

Jen ojediněli filosofové, na př. Xenofanes a Platon, tyto nedůstojné představy o bozích odsuzovali.

Nebylo také jasného poznání, jak má člověk Boha ctíti. Bohové byli ctěni úkony pouze zevnějšími a nejednou i úkony nedovolenými (lidské oběti, slavnosti k počtě boha Bakcha a bohyně Venuše).

Ani přední myslitelé nepoznávali, že lidé jsou si přirozeností rovni, že člověk člověku je bratrem a že každému člověku příslušejí lidská práva (právo na život, svobodu, čest, výtěžek práce).

Otrok byl pokládán za pouhý nástroj svého pána, za bytost, která nemá práv.

Podle Aristotela jest otrok částkou pánovou, pouhým nástrojem, který nemá proti svému pánu žádného práva. (Pol. I, 2,) — Římský zákon praví: »Hlava otrokova nemá práva.« (Lex Paul. 53, de capite minutis.)

Dítěti se nepřiznávalo právo na život a výchovu. Ve Spartě stanovil zákon přičítaný Lykurgovi: »Když se narodí dítě, je třeba uvažovati o jeho životě nebo o jeho smrti; je-li silné a zdravé, nechť zůstane na živu, je-li však slabé nebo nějak znetvořené, budiž uvrženo do propasti s hory Taigetů.«

Největší filosofové starého Řecka Sokrates, Platon a Aristoteles usmrcování slabých a chorých dětí nejen připouštěli, nýbrž namnoze i doporučovali. Filosof Seneca mluví o tom jako o věci zcela zřejmé: »Zabíjíme vzteklé psy, usmrcujeme zlého a trhavého vola... a děti, jež přišly na svět slabé nebo znetvořené, topíme.« (O hněvu I, 15.)

Na ženu se hledělo téměř všude jako na bytost méněcennou.

Stoikové doporučovali sebevraždu, není-li člověku možno čestně žíti.

Z toho, co bylo uvedeno, vysvítá, že ani přední myslitelé kulturních národů pohanských nedospěli k jasnému poznání všech pravd a povinností přirozeného náboženství.

Podobně jako staří filosofové, bloudí v otázkách nábožensko-mravních i mnozí filosofové moderní.

Bylo tudíž lidstvu, mělo-li správně poznati všechny pravdy a povinnosti náboženství přirozeného, potřeba přímého poučení Bohem.

Již někteří filosofové pohanští chápali, že jim nelze s jistotou poznati náboženských pravd a mravních povinností; proto toužili po poučení Bohem, po zjevení Božím.

Sokrates praví Alkibiadovi: »Vidiš, že se nemůžeš bezpečně k Bohu modlití, aby snad tvou modlitbu nezavrhl proto, že se mu rouháš. — — — Je tudíž nutno čekatí, až nás někdo poučí, jak se máme k Bohu a k lidem chovati.« (Platon, Alkibiades II, XIII, 150 CD.)

Platon vyslovuje přání, aby člověk v nějakém božském učení měl oporu v pochybnostech a bouřích životních. (Faidon XXXV, 15 D.)

Pythagoras dí: »Jest jasné, že člověk má činiti, co je Bohu milé, ale nelze toho člověku poznati jinak, než zjeví-li mu to Bůh sám.«

Potřebu a význam zjevení uznávají též někteří filosofové novodobí.

»Filosofie pohanská podává nám jasný důkaz toho, že člověk nutně potřebuje nábožensví zjeveného, světla nadpřirozeného, aby doplnilo její nedostatky.« (Bayle, Dictionnaire, čl. Manichéens.) — »Vyznávám, že rozum lidský vždy bloudí, jsa odkázán na sebe a jsa zbaven zjevení.« (Schelling, Filosofická závěť s datem 20. srpna 1854.)

3. Bůh povolal člověka k cíli nadpřirozenému — nadpřirozené dokonalosti (učinil jej svým dítkem) a blaženosti (chce, aby měl podíl v jeho blaženosti). Tohoto cíle a cesty k němu (posvěcují milost, prostředky milosti, nadpřirozené ctnosti, záslužné skutky) nebyl by člověk rozumem vůbec poznal. Vzhledem k tomuto cíli nebylo zjevení Boží jen potřebné, nýbrž nutné.

Poučení o pravdách a povinnostech nábožensko-mravního života, kterého se lidstvu dostalo přímo od Boha, nazývá se zjevením nadpřirozeným. Zjevení nadpřirozené jest podkladem náboženství nadpřirozeného.

§ 12. Známky zjevení Božího

Člověk je povinen zjevení Boží přijmouti a řídit se jím; proto musí býti opatřeno známkami, aby je člověk mohl poznati. Známky zjevení Božího jsou dvojí: vnitřní a vnější.

Známky vnitřní

1. Zjevení Boží nesmí obsahovati nic nepravdivého. Bůh, který je pravda sama a zdroj vši pravdy, nemůže zjevo-

vati nepravdu. Může ovšem zjevení obsahovati pravdy, jichž rozum lidský plně nechápe — tajemství.

2. Zjevení Boží musí člověka vésti k dokonalosti. Bůh, bytost nejvyšší dokonalá, může chtít jen to, co člověka zdokonaluje a jemu přibližuje. „Buďte dokonalí, jakož i Otec váš nebeský dokonalý jest.“ (Mat. 5, 48.)

Nauka, která obsahuje nepravdy nebo vede ke špatnosti, nemůže býti Bohem zjevena.

Známky vnější

Vnější známky zjevení jsou: 1. zázraky, 2. proctví.

1. Zázrak je mimořádný, smyslům přístupný zjev, který nemůže býti vysvětlen silou přirozenou, nýbrž jen přímou činností Boží.

Zázrak je možný. Bůh jest bytost všemohoucí, vesmír se svými silami a zákony jest jeho dílem. Může tudíž vykonati i to, k čemu žádná stvořená síla nestačí. Může-li člověk zasáhnouti do přírodních zákonů a jejich účinek zastaviti, stupňovati nebo měniti (zadržeti padající předmět, zastaviti smrtelnou nemoc, zvýšiti plodnost země, uvést do svých služeb přírodní síly), může něco podobného učiniti jistě též Bůh.

Zázrak neruší zákonů přírodních. Jako tyto zákony zůstávají v platnosti, když v jejich působnost zasáhne člověk (zákon tíže se neruší, když zachytíme padající předmět), tak zůstávají v platnosti, když v jejich působnost zasáhne Bůh (zákon smrti nepozbývá platnosti vzkříšením mrtvého). Zázrak je výjimka, kterou Bůh pojal od věčnosti do světového plánu.

Člověk může zázrak poznati. Není třeba, aby znal všechny síly přírodní; stačí, když poznává, zda zjev, o který jde, mohl býti způsoben silou přirozenou, či nikoliv. Uzdraví-li někdo slepého pouhým slovem nebo vzkřísí-li někdo mrtvého, víme jistě, že se to nestalo silou přirozenou. Dá-li se zjev, třeba neobyčejný, vysvětliti přirozeně, nepokládáme jej za zázrak (zjevy pozorované v seděních spiritistů, v hypnóze, sugestivní působení na jiné, na př. nemocné a pod.).

Zázraky, které se staly v dobách minulých, musí býti zaručeny věrohodnými svědky.

Opravdový zázrak musí býti vždy Boha důstojný. Co je směšné nebo hříšné, nemůže býti nikdy zázrakem.

Zázraky, o kterých vypravují životopisy Buddhovy, Apollonia z Tyany a Mohamedovy, jsou nezaručené a namnoze i směšné.

2. Proroctví je jasná a určitá předpověď budoucí události, kterou může znáti jen vševědoucí Bůh.

Předpověď musí býti jasná a určitá, nikoliv mlhavá nebo dvojsmyslná, jako byly výroky pohanských věštíren: „Překročíš-li Halys, zničíš velikou říši“ (Cicero, O věštění II, 56, 115), „Ibis redibis non morieris in bello“¹⁾ a j.

Předpověď se musí splniti v celku i v jednotlivostech. Splní-li se proroctví, je tím nejlépe potvrzena jeho pravost.

Předpověď události, kterou lze jakkoliv poznati nebo předvídati, není proroctvím.

Možnost proroctví plyne ze vševědournosti Boží.

Poznávají-li media a hypnotisované osoby věci a děje vzdálené nebo smyslům nepřístupné (nikoli však budoucí události závislé na svobodném jednání), lze to vysvětlovati schopností duše poznávati v určitých případech přímo, bez prostřednictví smyslů (telepathie, jasnozření). Pro některé mimořádné zjevy duševního života nemáme ovšem dosud uspokojivého vysvětlení.

Vlastním původcem zázraku a proroctví je Bůh. Činí-li tudíž někdo zázraky nebo předpovídá-li skrytou budoucnost, je to důkazem, že jest Bohem poslán a že jeho ústy mluví k lidem Bůh. Nauka potvrzená zázraky a proroctvími je zcela jistě Bohem zjevena.

§ 13. Tajemství

Mezi zjevenými pravdami jsou též takové, kterých lidský rozum plně nechápe. Tyto pravdy se nazývají tajemství, na př. tajemství nejsvětější Trojice, vtělení a j.

¹⁾ Půjdeš, vrátíš se, nezemřeš ve válce, nebo půjdeš, nevrátíš se, zemřeš ve válce.

Tajemství přesahují sice chápavost lidského rozumu, ale nepřičí se rozumu.

Že jsou mezi pravdami, které se týkají Boha a jeho činnosti, tajemství, je zcela přirozené. Boha, bytosti věčné a nekonečné, člověk svým omezeným rozumem nikdy nepochopí. Kdyby měl člověk Boha dokonale chápati, musel by býti roven Bohu. Mezi člověkem a Bohem je daleko větší rozdíl než mezi zvířetem a člověkem. Jako zvíře nepoznává úplně nás, tak ani my nechápeme plně Boha.

V í r a v t a j e m s t v í n e n í n e r o z u m n á .

1. Pravdivost tajemství zaručuje vševědoucnost a pravdomluvnost Boží.

»Co Bůh zjevil, není klam,
jen se vyhni viny tmám,
jsi zde dnes a zítra tam.«

Vrchlický, Ohlasy hebr. poesie: Průpovědi rabínské.

2. Tajemství nás poučují o tom, čeho bychom rozumem nikdy nepoznali na př. o trojosobnosti Boží.

3. V přírodě samé je mnoho záhad. Neznáme podstatu hmoty ani síly; také život, jeho vznik a zánik, spojení duše s tělem a některé zjevy duševního života jsou nám záhadou. Nevzbuzují-li tyto věci našeho obdivu, je to proto, že se s nimi denně setkáváme a že o nich neuvažujeme.

»A nechť co sebe všednějším se jeví —
když zamyslíš se nad tím, znenadání
taj veliký se dotkne dumných skrání —
a rozum lidský, co by řekl, neví...
Ve světle každém záhad blesk se míhá
a v každém stínu mysterium číhá,
jest hádankou ti vlastní nitro tvoje.«

Sv. Čech.

Není proto rozumné, řekne-li někdo: „Nevěřím, protože nechápu.“ Všechno pochopiti může jen Bůh sám.

»Blázen, kdo doufá, duchem svým
že může božství měřiti dráhy.«

Dante, Očistec 3, 34.

»Kdo v božských věcech nevěří než tomu, co může svým rozumem vystihnouti, ten zmenšuje ideu Boha.« (Leibniz, Discours préliminaire sur la conformité de la foi avec la raison, § 46.)

§ 14. Zjevení předkřesťanské a křesťanské

Bůh nezjevil lidstvu všech pravd víry a pravidel mravního života najednou, nýbrž postupně, podle jeho chápavosti a potřeb. Počínal si jako rozumný vychovatel, který, přihlížeje k chápavosti a potřebám svého svěřence, postupně vzdělává jeho rozum, cit a vůli.

Před příchodem Kristovým zjevil Bůh lidstvu pravdy víry a pravidla mravního života prostřednictvím prarodičů, patriarchů, Mojžíše a proroků. Toto zjevení se nazývá předkřesťanské. Dělí se na prazjevení, kterého se lidstvu dostalo před jeho rozštěpením v národy, a zjevení starozákonní, kterého se dostalo národu izraelskému a jeho prostřednictvím všemu lidstvu.

Předkřesťanské zjevení je přípravné a neúplné. Obsahuje ponejvíce jen ty pravdy náboženské a mravní, které lze poznati rozumem.

Mravouka starozákonní není ještě tak dokonalá jako mravouka Nového Zákona. Je přizpůsobena povaze lidu izraelského. Nezakazuje na př. výslovně mnohoženství, připouští rozlukou manželskou a pobádá k dobrému jednání hlavně časnými odměnami a tresty. Všechna její příkázání jsou však Boha důstojná a vedou člověka k dobrému.

Starozákonní bohoslužba byla upravena tak, že vzbuzovala vědomí hříšnosti a posilovala touhu po Vykupiteli.

Zjevení, kterého se dostalo všemu lidstvu prostřednictvím Ježíše Krista a apoštolů, nazývá se zjevení křesťanské. Zjevení křesťanské je úplné a dokonalé. Nebude nikdy odvoláno nebo doplněno novým zjevením. To připomínají slova Spasitelova: „Nebe a země pominou, ale slova má nepominou.“ (Mat. 24, 35.)

Zjevení křesťanské je povinen přijmouti každý, kdo je poznal, protože jedině ono ukazuje správnou cestu k věčnému spasení.

Co Bůh zjevil všemu lidstvu (třebas i prostřednictvím jednotlivých osob), je zjevení veřejné, co zjevil jednotlivým osobám, je zjevení soukromé. Soukromé zjevení zavazuje pouze toho, komu bylo učiněno.

Zjevení předkřesťanské a křesťanské má všechny známky zjevení Božího: neobsahuje nic nepravdivého, vede člověka k dokonalosti a je potvrzeno zázraky a proroctvími.

DÍL PÁTÝ

PRAMENY ZJEVENÍ BOŽÍHO

Zjevení, kterého se lidstvu od Boha dostalo, jest obsaženo v Písmě sv. a v ústním podání (tradici).

§ 15. Písmo sv.

Žádná kniha nebyla tolik čtena a tak často opisována, tištěna a překládána jako Písmo sv. Není také knihy, které by si byl člověk tolik vážil jako Pisma sv. Židům a křesťanům bylo Písmo sv. drahocenným pokladem, pro který byli ochotni obětovati vše, i život. Z Pisma sv. čerpali a čerpají věřící pravou životní moudrost, mravní sílu k boji o pravdu a dobro i útěchu ve chvílích bolestí a útrap.

Písmo svaté je sbírka knih, které byly napsány vnukáním Ducha sv. a které církev jako Písmo sv. od apoštolů přijala.

Vnukání neboli inspirace je zvláštní, nadpřirozené působení Boží na spisovatele knih Pisma sv.

Bůh působil na spisovatele knih Pisma sv. takto:

1. povzbudil je ku psaní;
2. pomáhal jim při psaní, aby všechno to a jen to, co chtěl, správně pojali, věrně podali a bez omylu vhodným způsobem vyjádřili.

Bůh nevnukal svatopiscům každé slovo, ale působil na ně, aby nevolili slova, která by nevyjadřovala správně to, co měli napsati.

Svatopisci uplatňovali při psaní i své schopnosti a vědomosti. Psali podle svého nadání a vzdělání a čerpali často ze svých zkušeností, z podání a z písemných památek.

Protože hlavním původcem Písma sv. je Bůh, nemůže Písmo sv. obsahovati nic nepravdivého.

Cituje-li svatopisec pramen nebo výrok jiné osoby, neplyne z inspirace, že jeho obsah musí býti pravdivý nebo Bohem schválený.

Že svatopisci byli inspirováni, poznáváme z Písma sv. Apoštolové se dovolávají často svědectví Písma sv. Starého Zákona jako svědectví Božího. Sv. Pavel praví: „Všechno Písmo od Boha vdechnuté jest užitečné k učení, ke kázání, k napravování, k výchově ve spravedlnosti.“ (2. Tim. 3, 16.) O inspiraci knih Nového Zákona svědčí sv. Petr, když staví listy Pavlovy na roveň ostatním knihám Písma sv. (2. Petr. 3, 16.)

Které knihy jsou inspirované a tvoří Písmo sv., víme ze zjevení Božího, jež se dochovalo ústním podáním z doby apoštolské.

Aby nebylo pochybností o tom, které knihy patří k Písmu sv., vyhlásila církev na sněmu tridentském seznam knih Písma svatého.

Písmo sv. je především a hlavně kniha náboženská, ve které Bůh lidstvo poučuje o náboženských pravdách a mravních povinnostech.

Bůh nechtěl inspirací zjevovati poznatky z oboru přírodních věd, k nimž lidstvo dospělo na př. v dnešní době a kterým by tehdejší svět nebyl rozuměl. Proto mluví svatopisci o vesmíru a přírodních zjevech lidově podle smyslového pozorování tehdejší doby (výroky o hvězdách, obloze, zemi, dešti a j.).

O dějinných událostech nepíše svatopisci rovněž vždy po způsobu dnešních historických badatelů (ověřování látky dochovanými památkami, studium ducha doby a příčinné souvislosti jednotlivých událostí), nýbrž lidově. Staví však do popředí působení Boží v dějinách lidstva.

I to lze připustiti, že některé vypravování rázu dějepisného nechce podati skutečný obraz události, nýbrž náboženské a mravní poučení.

Katolická církev doporučuje věřícím četbu Písma sv., ale věřící směji čísti jen ta vydání Písma sv., která jsou církevně schválena a opatřena poznámkami.

Písmo sv. se dělí na Starý a Nový Zákon.

§ 16. Písmo sv. Starého Zákona

Písmo sv. Starého Zákona má 45 knih, a to:

- a) 21 knihu dějepisnou;
- b) 7 knih mravoučných;
- c) 17 knih prorockých.

Knihy dějepisné

K dějepisným knihám patří: pět knih Mojžíšových (Pentateuch): Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, knihy Josue, Soudců, Rut, čtyři knihy Královské, dvě knihy Kronik (doplňků, Paralipomenon), knihy Esdrášova, Nehemiášova, Tobiáš, Judit, Ester a dvě knihy Machabejské.

Genesis vypravuje o stvoření světa, pádu člověka, potopě, rozchodu lidí, Abrahamovi, Izákovi, Jakubovi a jeho synech, Josefovi a odchodu rodiny Jakubovy do Egypta.

Exodus popisuje východ Izraelitů z Egypta, pochod k hoře Sinaji, zákonodárství sinajské a smlouvu mezi Bohem a Izraelem.

Leviticus obsahuje bohoslužebné předpisy.

Numeri pokračuje v líčení osudu Izraelitů na poušti počínajíc sčítáním lidu.

Deuteronomium (opakování zákona) podává velikou řeč Mojžíšovu, kterou chtěl hlouběji vštípit v srdce Izraelitů zákony obsažené v dřívějších knihách, a poslední události ze života Mojžíšova.

Kniha Josue líčí dobytí a rozdělení země zaslíbené. Byla napsána pravděpodobně před dobou královskou.

Kniha Soudců vypravuje o významnějších událostech z doby soudců. Napsal ji podle podání Samuel.

Kniha Rut líčí v krásné idyle šlechetnost předků Davidových Booza a Rut. Pochází z doby Davidovy.

Čtyři knihy Královské (podle hebrejského textu 2 knihy Samuelovy a 2 knihy Královské) vypravují o vládě králů Saula, Davida, Šalomouna, o rozdělení říše a osudech obou říší až do babylonského zajetí. První dvě knihy byly napsány po Šalomounovi, druhé dvě krátce po pádu Jerusalema.

Dvě knihy *Kronik* (doplňků ke knihám *Královským*) podávají přehled dějin národa izraelského. Skladatel chtěl obrazy z dějin povzbudit židy vrátivší se ze zajetí, aby plnili smlouvu uzavřenou mezi Bohem a lidem na Sinaji a rádi přinášeli oběti na bohoslužbu. Napsány byly *Esdrášem* nebo nedlouho po *Esdrášovi*.

Knihy *Esdrášova* a *Nehemiášova* podávají zprávu o stavbě nového chrámu, nápravě lidu, obnově Jerusalema a smlouvy lidu s Bohem. Jsou složeny ze zápisků *Esdrášových* a *Nehemiášových*, úředních listin a rozličných seznamů.

Knihy *Tobiášova* vypravuje o rodině *Tobiášově* v zajetí asyrském. Jádro knihy napsal neznámý skladatel v Asyrii.

Knihy *Judit* líčí hrdinný čin vdovy *Judit*, kterým zachránila město *Bethulii*.

Knihy *Esther* vypravuje, jak královna *Esther* zachránila za *Xerxa I.* (485—465) svůj lid od úkladů *Amanových*. Byla napsána před r. 200 př. Kr., nejspíše v Persii.

Dvě knihy *Machabejské* vyličují osudy národa izraelského za vlády syrských *Seleukovců* a boje *Machabejských* za samostatnost.

Knihy mravoučné

Jsou to: *Job*, knihy *Žalmů*, *Příslloví*, *Kazatel*, *Píseň písní*, knihy *Moudrosti* a knihy *Ježíše, syna Sirachova*.

Knihy *Job* líčí básnickým způsobem trpitele *Joba* a poučuje o přičinách lidských útrap. Kdo a kdy napsal knihu *Job*, nelze zjistiti.

Knihy *Žalmů* je sbírka náboženských písní, z nichž většinu složil *David*. Některé žalmy opěvují zaslíbeného *Vykupitele*.

Knihy *Příslloví* je sbírka životních pravidel, zpracovaných básnickou formou. Vznikla z průpovědí *Šalomounových*, k nimž byly později připojeny průpovědi další.

Knihy *Kazatel* je mudrcká rozprava, protkaná sbírkami průpovědí. Hlavní myšlenka knihy zní: Statky pozemské člověka neuspokojí; základní podmínkou řádného a pokojného života je bázeň Boží a zachovávaní přikázání. Připisovala se *Šalomounovi*, ale byla pravděpodobně napsána teprve ve 3. stol. př. Kr.

Píseň písní je sbírka překrásných písní milostných, v nichž se pod obrazem lásky snoubenců opěvuje láska Boží k vyvolenému lidu a láska *Ježíše Krista* k církvi. Podání připisuje tuto knihu *Šalomounovi*.

Knihy *Moudrosti* doporučuje a vychvaluje moudrost. Podle obsahu lze souditi, že ji složil helenistický Žid v Egyptě, hlavním sídle tehdejší vzdělanosti a řecké filosofie, v 2. stol. př. Kr.

Knihy *Ježíše, syna Sirachova*, jedná o moudrosti a různých ctnostech. Byla napsána mezi r. 190—170 př. Kr.

Knihy prorocké

Proroci oznamovali a vykládali lidu vůli Boží a dávali mu zároveň příklad pravé zbožnosti. Předpověděli též mnohé události ze života Vykupitelova.

Proroci, kteří napsali knihy, rozdělují se podle velikosti knih na velké a malé.

Velcí proroci jsou: Isaiáš, Jeremiáš, Ezechiel a Daniel.

Isaiáš se narodil kolem r. 767 př. Kr. a žil v Jerusalemě. Podle podání zemřel mučednickou smrtí za krále Manassa po r. 681. Byl prý rozřiznut se stromem, do kterého se utekl. Jeho kniha obsahuje mnoho předpovědí o Vykupiteli.

Jeremiáš působil jako prorok od r. 626 až do vyvrácení Jerusalema (587). Káral lid pro jeho hříchy a předpovídal blížící se trest. Po dobytí Jerusalema babylonským vojskem složil *Pláč* neboli *Lamentace*, v nichž lká nad smutným osudem města. Židé, kteří se vzbouřili proti panství babylonskému, donutili jej, aby s nimi šel do Egypta. Tam jej podle podání židé ukamenovali, protože jim vytýkal modlářství. Přítel a přítel Jeremiášův *Baruch* počítá se k malým prorokům.

Ezechiel byl r. 597 odveden s králem Jechoniášem a jinými vznesenými muži do Babylona, kde působil mezi židy. Jeho kniha obsahuje mnoho vidění a symbolických úkonů.

Daniel přišel r. 605 s jinými jinochy do Babylona, kde na sebe upozornil tím, že vyložil *Nabuchodonozorovi* sny a *Baltasarovi* záhadný nápis. *Darius* mu světil vysoký úřad, *Cyrus* jej učinil svým důvěrníkem. Budil mezi židy v zajetí lásku k zákonu Božímu a odvracel je od modloslužby. V *Susách* se ukazuje jeho náhrobek.

Malí proroci jsou: *Baruch*, *Oseáš*, *Joel*, *Amos*, *Abdiáš*, *Jonáš*, *Micheáš*, *Nahum*, *Habakuk*, *Sofoniáš*, *Aggeus*, *Zachariáš*, *Malachiáš*.

Působili na různých místech od 8. do 5. století př. Kr.

Knihy Písma sv. Starého Zákona jsou psány většinou jazykem hebrejským; některé části *Daniele* a *Esdráše* jsou psány *aramejštinou*, knihy *Baruch*, *Tobiáš*, *Judit*, *Machabejské*, *Moudrosti*, *Sirachovcova* a části knihy *Danielovy* a knihy *Ester* zachovaly se nám v jazyce řeckém.

Nejstarší překlad Písma sv. Starého Zákona jest řecký překlad zvaný *Septuaginta* podle 70 (72) mužů, kterým jej podání připisuje. Byl porizen a uchováván v *Alexandrii*.

§ 17. Pravost, neporušenost a věrohodnost Písma sv. Starého Zákona

Písmu sv. musíme věřit, protože je dílem Božím a nemůže obsahovati nic nepravdivého. Než i s hlediska pouze lidského zasluhuje Písmo sv. víry, protože jeho knihy jsou pravé, neporušené a věrohodné.

Kniha je pravá, je-li napsána spisovatelem, kterému se připisuje, nebo v době, do které se klade. Opakem pravé knihy je kniha podvržená (apokryf).

Kniha je neporušená, nebylo-li v ní časem nic podstatného změněno.

Kniha je věrohodná, lze-li tomu, co obsahuje, věřit.

O knihách Písma sv. Starého Zákona můžeme dokázati, že jsou pravé, neporušené a věrohodné.

1. Knihy Starého Zákona jsou pravé

Pravý jest Pentateuch (knihy Mojžíšovy).

Pentateuch je v podstatě dílem Mojžíšovým. Poznáváme to:

a) z obsahu.

1. Pentateuch byl psán v době mezi odchodem Izraelitů z Egypta a jejich příchodem do Kanaanu. Mluví se v něm o přebývání v leženích, popisuje se podrobně krajina, uvádějí se jména zastávek, zákony se doplňují a mění, jak toho vyžadoval život na poušti.

2. Pentateuch napsal muž, který znal dobře egyptské poměry a kterému byly známy i zcela důvěrné věci z Mojžíšova života. Spisovatel srovnává úrodnost a krásu údolí Siddim (u Sodomy) s krajem Tanis v Egyptě, je dobře obeznámen s pracemi a zvyky egyptskými, uvádí několikrát i egyptská slova. O zemi Kanaan mluví jako o kraji méně známém, do kterého teprve hodlá vejíti. Řeči Mojžíšovy a Aronovy uvádí doslovně, o událostech z jejich života mluví jako očitý svědek.

3. Z povahy jazyka lze souditi, že Pentateuch byl psán v době starší, a to jedním autorem. Různosti slohové a jazykové

vysvětlují se tím, že spisovatel převzal některé části z pramenů a že dílo psal po delší dobu (40 let).

To vše nasvědčuje tomu, že spisovatelem Pentateuchu jest Mojžíš, který byl vůdcem lidu na poušti a znal dobře egyptské poměry i osudy své a svého bratra Arona.

V Pentateuchu samotném se na několika místech praví, že Mojžíš vypravované události napsal. V Deuteronomiu jest na př. řečeno (31, 9): „I napsal Mojžíš tento zákon a dal jej kněžím, synům Levi.“

b) z věrohodných dokladů vnějších.

1. Spisovatelé pozdějších knih Písma sv. nazývají Mojžíše spisovatelem Pentateuchu.

2. Celý národ izraelský byl přesvědčen, že Pentateuch psal Mojžíš. Také Samaritáni, kteří Pentateuch od židů přijali, pokládali jej za dílo Mojžíšovo.

3. Kristus Pán připisuje rovněž Pentateuch Mojžíšovi: „Musí se naplniti všecko, co je psáno o mně v zákoně Mojžíšově.“ (Luk. 24, 44.)

Netvrdíme ovšem, že Pentateuch byl již původně napsán v nynější podobě. Časem mohlo být leccos přidáno nebo pozměněno.

Nápisy nalezené na poloostrově Sinajském dokazují, že v době Mojžíšově měli už Semité své písmo. Mojžíš, jemuž se dostalo u královského dvora v Egyptě pečlivého vzdělání, jistě psáti uměl.

Pravé jsou také ostatní knihy Starého Zákona.

Řeč a sloh těchto knih mají ráz doby, do které se kladou.

Mnohé z nich, zvláště knihy dějepisné, svědčí svým obsahem o tom, že je psali očití svědkové nebo aspoň osoby, které nebyly příliš vzdáleny od událostí, o nichž vypravují.

V některých knihách se uvádějí jména spisovatelů.

Zevnějším svědectvím jest úcta lidu izraelského k těmto knihám.

2. Knihy Starého Zákona jsou neporušené

Knihy Písma sv. Starého Zákona nemohly býti porušeny, protože byly jako drahocenný poklad chovány ve chrámě a že se v opisech a později též v překladech rozšířily po celém tehdy známém světě. Josef Flavius praví: Ač tolik času uplynulo od sepsání svatých knih, nikdo se neodvážil něco přidati, vynechati nebo změnit. Všem Židům je takřka vrozeno, pokládati knihy ty za slovo Boží, při nich trvati a kdyby bylo třeba, za ně s radostí i život položiti. (Proti Apionovi I, 8.)

Důkazem neporušenosti knih Starého Zákona jsou zachované rukopisy a překlady, které se v podstatných věcech zcela shodují.

Nepodstatné různosti v textech ovšem jsou. Vznikly tím, že tyto knihy se po celá staletí v nejrůznějších krajích opisovaly.

3. Knihy Starého Zákona jsou věrohodné

Knihy Písma sv. Starého Zákona jsou věrohodné, protože jejich spisovatelé pravdu znáti mohli, pověděti chtěli a namnoze i pověděti museli.

Věrohodný jest Pentateuch.

Mojžíš mohl znáti události, o kterých vypravuje. Zprávy, které podává o stvoření světa, pádu lidí, potopě, rozchodu lidí a počátcích národa izraelského, čerpal ze starých tradic, popěvek a záznamů. Tradice se udržovaly v rodech patriarchů snáze a věrněji než v době pozdější. Patriarchové měli dlouhý věk, proto mohli vypravovati své paměti i vzdáleným potomkům. Udržení tradic napomáhaly též předměty, k nimž se tradice nesly, na př. stromy, kameny, studnice. Co vypravuje o utrpení Izraelitů v Egyptě, jejich odchodu z Egypta a pobytu na poušti, znal jako očitý svědek.

Že Mojžíš pravdu pověděti chtěl, poznáváme z jeho vážnosti a upřímnosti. Vypravuje prostě, střízlivě a nezakrývá ani chyb svých, ani chyb svého bratra a celého národa.

Mojžíš pravdu pověděti musel. Své knihy odevzdal kněžím, kteří je lidu předčítali a vykládali. Současníci

Mojžíšovi, kteří znali události, o nichž Mojžíš vypravuje, nebyli by strpěli, aby se jim čtly a vykládaly nepravdy.

Vypravování o stvoření světa, pádu člověka a potopě nalézáme též v mythech babylonských. Z toho však nplyne, že Mojžíš z těchto mythů čerpal. Biblické i babylonské vypravování spočívá na původním společném podání lidstva, které však bylo v babylonských mythech polytheisticky skresleno.

Největší podobnost jest mezi biblickou a babylonskou zprávou o potopě. Starobabylonský epos o Gilgamešovi vypravuje o zbožném muži, jménem Utnapištim, kterého božstvo chce zachrániti před potopou. Utnapištim má proto stavěti loď a vzíti do ní všeliké zvířectvo. Na konci potopy vypouští Utnapištim z lodi holubici, vlaštovku a konečně krkavce. S náboženského hlediska se však obě zprávy podstatně liší. Bohové, o kterých se babylonský epos zmiňuje, jsou bytosti nedokonalé se všemi lidskými slabostmi a vášněmi: lžou, navzájem se klamou, třesou se hrůzou a zalézají jako psi, když vidí potopu, vrhají se na podanou oběť jako mouchy na maso. Biblická zpráva zná jen jednoho Boha, svatého a spravedlivého, trestajícího hříchy.

Biblická potopa nebyla všeobecná; byla jí zaplavena pouze krajina (nížina mesopotamská), kterou hříšní lidé obývali. Noe, poučen Bohem, zachránil se v korábu, do kterého vzal též některá zvířata. Potopa je líčena s hlediska těch, kteří ji zažili, proto netřeba slovům Písma sv. »všechna země«, »všechny hory«, »všeliké tělo« rozuměti doslovně.

O rozrůznění jazyků mluví se v Genesi jako o trestu za lidskou pýchu. Semité, kteří obsadili nížinu sennaarskou, chtěli si vybudovati pevné město s věží (chrámem) jako středisko své moci. Ale Bůh, od něhož se odvraceli, dychtíce jen po moci a utiskujícíce podrobené obyvatelstvo, zmařil jejich pyšné plány. Povstaly mezi nimi spory, které učinily konec jejich dosavadní jednotě. Upustili od stavby a rozešli se. Tím přestal také jejich původní společný jazyk.

Desatero není nějakým výpisem ze zákoníku babylonského zákonodárce Hammurabiho. Podobnost mezi oběma památkami vysvětluje se tím, že zákoník Hammurabiho i Desatero obsahují přirozený, rozumem poznatelný mravní zákon. Duch a cíl obou těchto zákoníků je však zcela různý. Desatero hlásá vůli svatého a spravedlivého Boha, který jím chce vésti člověka k mravní dokonalosti, zákoník Hammurabiho je dílem státnické moudrosti, která má na zřeteli blaho pozemské.

Tak zvaná Kniha úmluvy (Ex. 20, 22—23, 33), která obsahuje nejstarší zákony izraelské, shoduje se v mnohých věcech se zákoníkem Hammurabiho, protože má za základ Semitům společný prázakon, který ovlivňoval zákonodárství východních národů.¹⁾

¹⁾ Četba: Musil, Po stopách událostí Starého Zákona, Ivančice 1906; Od stvoření do potopy, Praha 1905.

Věrohodné jsou i ostatní knihy Starého Zákona.

Spisovatelé jejich pravdu znáti mohli, protože byli buď svědky událostí, o kterých vypravují, nebo se o nich poučili ze spolehlivých pramenů, na př. úředních listin, královských annálů a starších dějepisných záznamů.

Že pravdu pověděti chtěli, poznáváme z povahy jejich knih. Piší upřímně, nehledajíce přízně lidu. Vypravují nepokrytě o chybách národa i předních jeho mužů.

Pravdu pověděti museli, když psali o událostech všeobecně známých.

Novější archeologické výzkumy potvrdily již nejednou věrohodnost Písma sv. Starého Zákona.

Angličtí badatelé objevili před několika roky zříceniny města Ur, rodiště Abrahamova, s mnohými kulturními památkami a hroby králů.

Jméno Abram (původní jméno Abrahamovo) vyskytuje se též ve starobabylonských písemných památkách jako jméno osobní. V egyptském nápisě z 10. stol. př. Kr. setkáváme se s »polem Abramovým«.

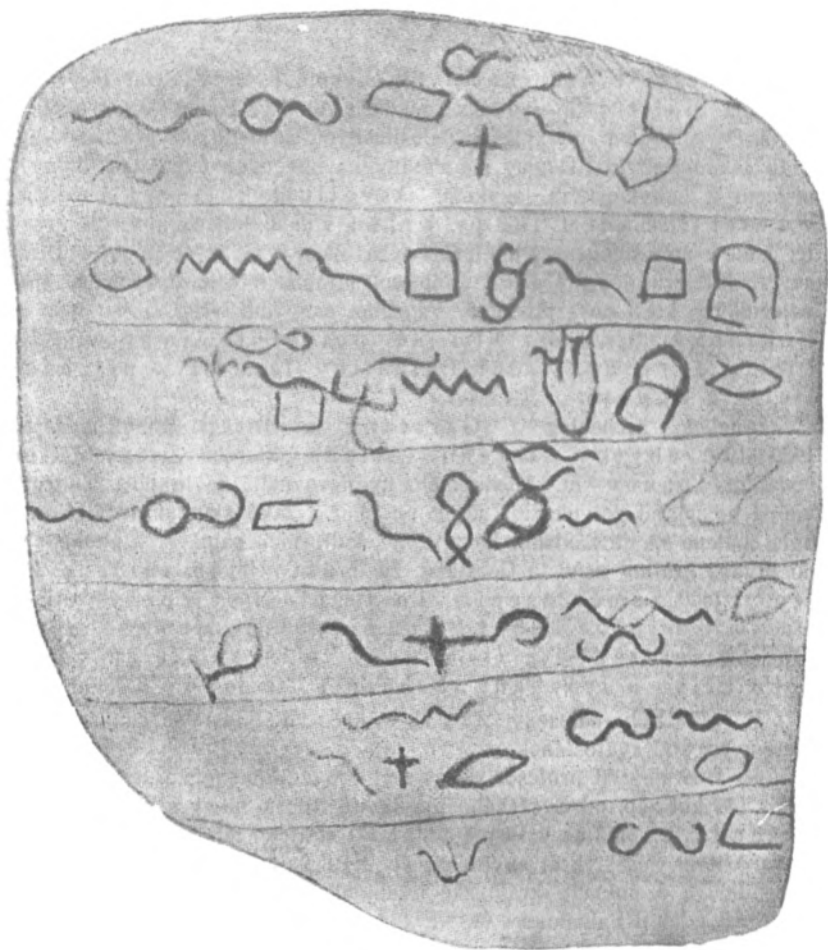
V letech 1926—1927 bylo nalezeno Mambre Abrahamovo (dnešní Haram Ramet el-Halil) se zříceninami ohrady a chrámů. Toto židům posvátné místo, kde byla studnice Abrahamova a strom, pod nímž Abraham sedával, obehnal Herodes Vel. obdélníkovou zdí. Císař Hadrian vystavěl tu r. 135 novou ohradu s pohanským chrámem a Konstantin Vel. krásnou křesťanskou basiliku.

Klínové nápisy potvrzují, že v době Abrahamově vpadávali králové elamitští do území babylonského a že po nějakou dobu ovládali říši babylonskou. Babylonský král Amrafiel (Hammurabi) byl asi na počátku své vlády závislý na elamském králi Kedorlaomerovi (Kudurlagamarovi), proto s ním táhl jako jeho spojenec proti králům kanaanským. (1. Mojž. 14, 1.)

Vypravování Písma sv. o Josefovi zapadá dobře do poměrů egyptských. Na jednom egyptském obraze jest výjev, který připomíná Josefovo povýšení a příchod jeho bratří do Egypta.

Mojžíš (hebr. Mošeh) je slovo egyptské a znamená »dítě«, »syn« (egypt. mes, mesu). Nalézáme je i v jiných egyptských jménech, na př. ve jménu faraona Thutmose (Totmes).

Na poloostrově Sinajském bylo nalezeno několik starých nápisů, psaných záhadným písmem. Gardiner (ga[r]dne[r]), Sethe, Grimme a j. rozluštili písmo těchto nápisů a zjistili, že to je nejstarší semitské hláskové písmo, vytvořené podle egyptských hieroglyfů. Řeč nápisů se značně podobá biblické hebrejštině. Protože nápisy jsou z doby kolem 15. stol. př. Kr., padá námitka, že

Obr. 6. Nápis sinajský. První řádek čten od pravé strany k levé: anhtšpšvmš = já (jsem) Hatšepšu-mš. (Podle Grimma.)

Mojžíš nemohl napsati Pentateuch, protože neměl písma, které by vystihovalo hebrejský jazyk. (Viz obr. 6.)

Naville (navil) a Petrie (petri) zjistili zbytky měst Pitom a Rameses nebo Ramses, kde Izraelité stavěli opevněná skladiště v době egyptské poroby.

Záhuba Egyptanů v Rudém moři jest historická událost; podobně i její příčina odchod Izraelitů z Egypta.

Studně v oase Kadeš mají tu a tam jména, jež připomí-

nají, že tam byly dávány zákony, na př. »Pramen práva«, »Voda práva«.

V Tell el-Amarna ve Stř. Egyptě byla v letech 1887—1888 nalezena politická korespondence faraonů Amenofise III. a IV. s poddanými knížaty palestinskými a mnohými předosijskými králi až po Babylon. Dopisy jsou psány na hliněných tabulkách klínovým písmem a babylonským jazykem. Osvětlují kulturní poměry v Palestině kol. r. 1400 př. Kr., t. j. v době, kdy do ní vtrhli Izraelité. Jsou v nich uvedena i některá jména měst, o nichž se mluví v Písmě sv. Vladař jerusalemský prosí v dopisech faraona o vojenskou pomoc proti válečníkům, kteří obsazují zemi. Válečníci nazývaní »Habiri« jsou asi Hebreové (Izraelité). Tím se potvrzuje vypravování Písma sv. o dobývání Palestiny Izraelity přicházejícími z Egypta.

Anglický archeolog J. Garstang (ga[r]stäng) objevil v letech 1929—1930 zbytky starého Jericha, kterého Židé dobyli pod vedením Josuovým. Město mělo dvojí rovnoběžné hradby. Vnitřní a vnější pevnostní zdi ukazují stopy po ohni a také stavení podél hradeb byla spálena až do základů. Ze zřícenin, kulturních památek a geologického útvaru krajiny usuzuje Garstang, že město bylo zničeno kolem r. 1400 zemětřesením. To souhlasí se zprávou Písma sv., že Josue dobyl s pomocí Hospodinovou města tím, že se hradby zřítily, když je Izraelité za válečného křiku a troubení obcházeli. (Sr. Jos. 6 a Ž. 114.)

R. 1929 byly nalezeny zbytky města Silo se skaliskem, na kterém asi stál svatostánek.

R. 1939 objevil profesor Montet (montè) na místě starého města Tanis (30 km záp. od Suezského průplavu) hrob a rakev s mumíí faraona Šešonka, o němž se v Písmě sv. praví: »Pátého léta království Roboamova přitáhl Sesak, král egyptský, do Jerusalema, pobral poklady domu Hospodinova a poklady královské a uloupil všechno, i zlaté štíty, které dal kdysi udělati Šalomoun.« (3. Kr. 14, 26.)

Objevy, které nás seznamují se jmény, životem a náboženstvím původních obyvatelů Palestiny, potvrzují rovněž zprávy Písma sv. (úcta Baala, Astarty, oběti na návrších, zvaných »výsosti«, obrazy býků, jež náleží aramejskému bohu povětrí, dětské oběti, které objasňují obětování Izákovo, a j.).

Na místě starého Samaří byl odkryt palác izraelských králů Amriho a Achaba, který byl jevištěm činů Achaba a jeho tyrské ženy Izebel (Jezabel), s písemnými památkami v podobě hliněných střepinek, zvaných »ostraka«, které jsou důležité pro poznání místních a osobních jmen z té doby. Na některých jest jméno Jahvovo (Jau) i Baalovo, čímž se potvrzuje zpráva Písma sv. o boji Eliášově proti fenickému bohu Baalovi. Na střepinách vyskytuje se též jméno, jež česky zní »tele jest Jahve« nebo

snad »tele Jahvovo«; to dokazuje, že Jahve byl ctěn v říši Jeroboamovců v podobě býka. Střepiny jsou popsány jazykem hebrejským, inkoustem a perem (rákosovými); písmo je starobylé a podobá se písmu jiných starohebrejských nebo starokanaanských památek, na př. písmu na vítězném sloupu moabského krále Meši, jmenovaného též v Písmě sv. (4. Král. 3.) (Kittel, O Starém Zákoně, přel. Hrozný, Praha 1914, str. 22 a n.)

Babylonský král Baltasar, o němž vypravuje kniha Danielova (hl. 5.), byl až do nedávna z dějinných památek neznám. Novější klínopisné objevy potvrdily, že Baltasar, syn Nabonidův a vnuk Nabuchodonozorův (matka jeho byla dcera Nabuchodonozorova), vládl v Babyloně.

§ 18. Písmo sv. Nového Zákona

Písmo sv. Nového Zákona má 27 knih, a to:

- a) 5 knih dějepisných;
- b) 21 knihu mravoučnou;
- c) 1 knihu prorockou.

Knihy dějepisné

Jsou to: čtyři evangelia, která napsali sv. Matouš, Marek, Lukáš a Jan, a Skutky apoštolské, napsané sv. Lukášem.

Slovo evangelium (z řeckého *εὐαγγέλιον*) znamenalo původně dar za dobrou zprávu, později dobrou zprávu samu. V Novém Zákoně nazývala se tak zpráva nebo kázání o vykoupení lidstva, t. j. o životě a působení Ježíše Krista. Od druhého století nazývají se evangeliem také knihy, jež obsahují zprávu o vykoupení lidstva.

Sv. Matouš, syn Alfeův, nazýval se původně Levi. Byl celníkem v Kafarnau. Když ho Kristus vyzval, aby šel za ním, poslechl a stal se jeho učedníkem. Jako apoštol se nazýval Matouš. Působil nejprve v Palestině mezi židy, později se odebral k národům pohanským, pravděpodobně do Ethiopie (jižně od Kaspického moře), kde asi také podstoupil mučednickou smrt. Evangelium napsal v Palestině kolem r. 42 pro křesťany obrácené ze židovství, aby jim dokázal, že Ježíš Kristus je zaslíbený Vykupitel. Z té příčiny připomíná častěji, že se na Kristu splnila starozákonní proroctví o Vykupiteli. Znakem

jeho je člověk, protože začíná své evangelium rodokmenem Ježíše Krista.

Sv. Marek (také Jan Marek) byl syn Marie, v jejímž domě v Jerusalemě se křesťané scházeli ke službám božím. Doprovázel Pavla na první cestě apoštolské až do Perge v Pamfylii, později odešel se sv. Petrem do Říma. V tomto městě napsal pravděpodobně r. 55 podle kázání Petrova své evangelium. Ukazuje v něm římským křesťanům, že Ježíš Kristus je Syn Boží. Přihlížejí k povaze Římanů, uvádí hlavně skutky Kristovy. Protože na začátku evangelia vypravuje o kázání sv. Jana Křtitele na poušti, má ve znaku lva, krále pouště. Podle podání zemřel smrtí mučednickou v Alexandrii, kde založil křesťanskou obec. Tělo jeho bylo později převezeno do Benátek.

Sv. Lukáš se narodil v Antiochii syrské. Povoláním byl lékařem. Doprovázel Pavla, s nímž se v rodném městě seznámil, na druhé a třetí apoštolské cestě a byl u něho též za první i druhé vazby v Římě. Po smrti sv. Pavla kázal v Itálii, Galii, Dalmacii a Macedonii. Podle podání zemřel jako mučedník v Patrách v Achaji. Za císaře Konstantina byly jeho ostatky převezeny do Cařihradu. Evangelium napsal nejspíše v Římě r. 62 nebo 63. Věnoval je Theofilovi, křesťanu z pohanstva, aby jej poučil o životě Kristově. Zprávy o Kristu čerpal z kázání apoštolů a učedníků Páně a ze zpráv osob, jichž se sám dotazoval. Použil též evangelia Markova a snad i Matoušova. Vyličuje podrobně i důležité události z dětství Páně. Na počátku evangelia vypravuje o oběti kněze Zachariáše, proto jest jeho symbolem obětní zvíře.

Sv. Jan byl syn rybáře Zebedea a jeho manželky Salome, kteří bydleli v Betsaidě u jezera Genezaretského. Byl z počátku učedníkem Jana Křtitele, později se připojil ke Kristu. Oddal se svému Mistru s celou duší a byl od něho zvlášť milován. Na kříži odevzdal mu Kristus v ochranu svou matku. Východištěm jeho apoštolské činnosti byl po delší dobu Jerusaleml. V pozdějších letech se usadil v Efesu, odkud spravoval maloasijské obce křesťanské. Za pronásledování Domitianova byl dopraven do Říma a uvržen do vřelého oleje. Když vyvázl bez pohromy, byl poslán do vyhnanství na ostrov Patmos. Po smrti Domitianově se zase vrátil do Efesu, kde kolem r. 100 po Kr. ve věku asi

94 let zemřel. Evangelium napsal v Efesu mezi r. 90—96 pro křesťany maloasijské. Dokazuje proti některým bludařům, že Ježíš Kristus je Bůh i člověk, a doplňuje první tři evangelia. V úvodě k evangeliu ukazuje, že věčné Slovo se vtělilo, aby nás vykoupilo. („A Slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi.“) Protože se na samém začátku evangelia povznáší k výšinám nebes, má ve znaku orla.

Skutky apoštolské věnoval sv. Lukáš témuž Theofilovi, kterému připsal své evangelium. Vyličuje v nich založení a šíření církve.

Knihy mravoučné

K mravoučným knihám patří: a) Čtrnáct listů sv. Pavla; jsou to: list k Římanům, 2 listy ke Korintským, list ke Galatům,¹⁾ list k Efeským,²⁾ list k Filippským, list ke Koloským,³⁾ 2 listy k Thessaloniickým (Soluňským), 2 listy k Timotheovi,⁴⁾ list k Titovi,⁵⁾ list k Filemonovi⁶⁾ a list k židům.

Sv. Pavel se narodil v Tarsu v Kilikii z židovských rodičů. Rodiče, kteří měli římské občanství, dali mu dvě jména: hebrejské Šavel a řecké nebo římské Pavel. Prvního vzdělání dostalo se Pavlovi v Tarsu, kde si osvojil řecký jazyk a poznal řeckou filosofii a literaturu. V rodném městě se naučil též umění stanařskému. Když mu bylo asi 15 roků, poslal jej otec do Jerusalema, aby se tam u slavného učitele Gamaliela důkladně vzdělal v zákoně mojžišském. Za svého pozdějšího pobytu v Jerusalemě stýkal se s farizeji a pojal nenávisť k vyznavačům učení Kristova. Schvaloval usmrcení Štěpánovo a začal i sám pronásledovati křesťany. Na cestě do Damašku zjevil se mu

¹⁾ Galatie byla krajina ve středu Malé Asie; měla jméno po Galatech nebo Keltech, kteří se tam usadili ve 3. stol. př. Kr.

²⁾ List tento je věnován křesťanské obci v Efesu, kterou sv. Pavel založil; byl však napsán také pro církevní obce okolní.

³⁾ Kolosy bylo město ve Frygii v Malé Asii.

⁴⁾ Timotheus byl žák a průvodce sv. Pavla. Sv. Pavel jej ustanovil biskupem v Efesu.

⁵⁾ Titus, žák sv. Pavla, byl biskupem na Krétě.

⁶⁾ Filemon byl vznešený občan koloský. Uprchlý otrok Onesimus setkal se v Římě se sv. Pavlem a byl jím pokřtěn. Sv. Pavel ho poslal nazpět Filemonovi a dal mu doporučující list, ve kterém prosí Filemona, aby otroku odpustil a přijal ho jako bratra v Kristu.

Kristus a způsobil v jeho duši neočekávaný obrat. Z pronásledovatele křesťanů se stal apoštol národů. Působil v Damašku, kde ho křesťané zachránili před úklady židů, navštívil Petra v Jerusalemě a rozvinul spolu s Barnabášem úspěšnou činnost v Antiochii syrské. Potom vykonal tři veliké cesty apoštolské, na nichž hlásal evangelium na Cypru, v Malé Asii, Macedonii a Řecku. Po třetí cestě byl v Jerusalemě jat a dopraven do vazby v Cesareji. Po dvou letech byl, když se odvolal k císaři, odeslán do Říma. V Římě pobyl dvě léta v mírné vazbě, hlásaje při tom evangelium židům a pohanům. Když byl propuštěn, působil pravděpodobně ve Španělsku, v Itálii a na východě. Za pronásledování Neronova byl v Římě sťat mečem dne 29. června r. 67.

Sv. Pavel lnul vroucí láskou k Bohu a snažil se získati co nejvíce lidí pravdě Kristově. Chtěl „býti všem vším, aby všechny Kristu získal“.

Listy Pavlovy, psané křesťanským obcím, nabádají věřici k dokonalému křesťanskému životu, varují před bludy a odpovídají na různé tehdejší otázky. Listy k Timotheovi a Titovi poučují oba biskupy o povinnostech a ctnostech pastýřského úřadu. List k Filemonovi je vzácným dokladem, že křesťanu byl od počátku otrok bratrem. List k židům je psán křesťanům ze židovství v Palestině, kteří byli v nebezpečí, že se navrátí k židovství. Sv. Pavel ukazuje těmto křesťanům, jak Nový Zákon vyniká nad Starý, a vyzývá je, aby zůstali Kristu věrni i v utrpení.

Pavel nepsal svých listů sám, ale diktoval je jiným. Když se objevil v Thessalonice podvržený list, připojoval na konci listů několik slov vlastní rukou. Sloh listů Pavlových není sice uhlašený, ale jest mocný a oživený četnými řečnickými obrazy.

b) Sedm listů obecných; jsou to: list sv. Jakuba, 2 listy sv. Petra, 3 listy sv. Jana a list sv. Judy.

Tyto listy se nazývají obecné, protože nebyly psány určitým obcím nebo osobám, nýbrž věřícím celých krajů. Listy obecné upevňují křesťany ve víře, varují před bludy a pobádají ke křesťanskému životu.

Sv. Jakub ml. byl syn Alfea a jeho manželky Marie, která byla spřízněna s Matkou Páně. Pro svou příbuznost s Kris-

tem nazývá se též b r a t r e m P á n ě, podobně jako jeho bratři Josef, Juda a Šimon. Byl biskupem jerusalemským a těšil se pro svou zbožnost a oddanost zákonu Mojžíšovu veliké vážnosti jak u křesťanů ze židovstva, tak u židů. R. 62 byl na popud velekněze Anana usmrčen. Pobouřený dav svrhl jej s chrámového cimbuří na dlažbu, kde byl dotlučen valchářským sochořem.

Sv. P e t r, syn Jonášův, jmenoval se původně Šimon. Narodil se v Betsaidě a živil se rybářstvím. Později se usadil se svou ženou a tchyní v Kafarnau. Spolu s bratrem Ondřejem odešel k sv. Janu Křtiteli na poušť. Když Kristus začal veřejně působiti, přidali se oba bratři k němu; stali se jeho učedníky a apoštoly. Kristus učinil Šimona hlavou církve a dal mu jméno Petr, t. j. skála. Po nanebevstoupení Páně zastával Petr svědomitě úřad vrchního pastýře stáda Kristova. R. 42 byl na rozkaz Heroda Agrippy I. uvězněn a měl býti popraven. Po zázračném vysvobození ze žaláře opustil Palestinu a odebral se do Říma. Když císař Claudius vypověděl r. 49 Židy z Říma, vrátil se též Petr do Jerusalema a řídil apoštolský sněm. Brzy poté přišel do Antiochie syrské, kde po nějakou dobu působil. Později pobýval zase v Římě, kde byl za prvního pronásledování křesťanů dne 29. června r. 67 ukřižován. Tělo jeho je pochováno v chrámě sv. Petra v Římě.

Sv. J u d a, bratr Jakuba ml., působil podle podání v Arabii, Syrii, Mesopotamii a Persii. Vraceje se odtud, zemřel jako mučedník v Berytu ve Fénicii.

K n i h a p r o r o c k á

Prorockou knihou Nového Zákona je Zjevení sv. J a n a apoštola, kterého se mu dostalo na ostrově Patmu. Poučuje křesťany o konečném vítězství církve a pobádá je k vytrvalosti.

Knihy Písma sv. Nového Zákona jsou psány jazykem řeckým, nářečím helenistickým, t. j. lidovou řečtinou, protkanou cizími slovy, zvláště aramejskými a latinskými. Evangelium sv. Matouše bylo původně napsáno aramejsky, ale zachovalo se jen v řeckém překladě.

Nejstarší překlady Písma sv. Nového Zákona jsou:
1. I t a l a z 2. stol.; 2. V u l g a t a, t. j. překlad obecný, poří-

zený sv. Jeronymem kolem r. 383; 3. syrský z 2. stol.; 4. koptický z 3. nebo konce 2. stol.; 5. etiopský ze 4.—5. stol.; 6. gotský od ariánského biskupa Ulfily ze 4. stol.; částečně je tento překlad obsažen ve „stříbrném kodexu“, který byl r. 1648 odvezen z Prahy do Švédska; 7. staroslovanský, který pořídili sv. Cyril a Metoděj v 9. stol.

Do češtiny bylo Písmo sv. přeloženo ve 14. stol. Nejstarší české bible jsou: leskovecká neboli drážďanská z konce 14. století, olomoucká z r. 1417, litoměřicko-třeboňská z r. 1411—1416, hlaholská neboli emauzská z r. 1416.

§ 19. Pravost, neporušenost a věrohodnost Písma sv. Nového Zákona

Také o knihách Písma sv. Nového Zákona můžeme dokázati, že jsou pravé, neporušené a věrohodné.

1. Knihy Nového Zákona jsou pravé

Knihy tyto byly napsány v 1. stol. spisovateli, kterým se připisují. Poznáváme to:

a) z jejich obsahu.

1. Knihy Písma sv. Nového Zákona jsou psány nářečím helenistickým, kterým se na východě mluvilo a psalo asi do konce 2. stol.

2. Spisovatelé znají dobře náboženské, politické a místopisné poměry v Palestině v 1. stol. Líčí věrně náboženský život, tužby a snahy židovského národa, smýšlení a jednání farizeů a saduceů, spleť politické poměry v Palestině, povahu domácích vladařů i římských místodržitelů, jmenují nebo i popisují města, vesnice, jerusalemský chrám, brány, rybníky, řeky, jezera a hory. Tak mohli psáti jen spisovatelé, kteří žili v 1. stol.

3. Evangelia podávají jasný obraz Ježíše Krista. Uvádějí často doslova jeho řeči, popisují podrobně jeho činy, líčí živě jeho utrpení i smrt. Z toho vysvítá, že je psali lidé, kteří se s Kristem stýkali nebo o něm od očitých svědků slyšeli.

4. V mnohých knihách Písma sv. Nového Zákona se uvádějí jména spisovatelů (v 13 listech sv. Pavla, v listech sv. Petra, Jakuba, Judy a ve Zjevení sv. Jana).

b) z věrohodných dokladů vnějších.

1. Již žáci sv. apoštolů Klement Římský († kolem r. 100), Ignác, biskup antiochenský († 107), Polykarp, biskup smyrenský († 155), Papias, biskup hierapolský († kolem r. 150), uvádějí různá místa ze spisů novozákonních, zvláště z evangelií.

2. Otcové a spisovatelé církevní 2. a 3. stol. neuvádějí jen citátů z evangelií a jiných knih novozákonních, nýbrž jmenují též knihy samy a jejich autory. V dílech sv. Irene a, biskupa lyonského († 202), jest více než 100 míst z evangelií.

3. Spisy bludařů 2. stol. Cerintha (ze začátku 2. stol.), Basilida († 130), Valentina (z polovice 2. stol.), Marciona († 165—170) obsahují mnohé výroky z evangelií a listů sv. Pavla. Tatian složil kolem r. 173 ze čtyř evangelií jednu knihu, zvanou „Diatessaron“. Filosof Celsus připisuje ve svém díle „Pravdivé slovo“ (*λόγος ἀληθής*), sepsaném kolem r. 178, evangelia učedníkům Ježíšovým a činí si posměch z některých míst.

4. Zlomek Muratorský, t. j. úryvek latinského rukopisu, který našel r. 1740 Muratori v ambrožské knihovně v Miláně a který je překladem řeckého originálu, napsaného mezi r. 175—190 v Římě, podává seznam knih, které se v druhé polovici 2. stol. uznávaly za posvátné a předčítaly při službách božích. Uvádějí se v něm všechny novozákonné spisy, vyjímaje list sv. Pavla k židům, list sv. Jakuba a listy sv. Petra.

5. Překlady Itala a syrský byly pořízeny již ve 2. století.

6. Některé zlomky papyrusových rukopisů knih Nového Zákona jsou ze 2. a 3. stol.

7. Apokryfní knihy (napodobeniny knih novozákonních), z nichž některé sahají až do první polovice druhého století, potvrzují rovněž, že v té době byly již napsány knihy pravé.

2. Knihy Nového Zákona jsou neporušené

1. Strážci neporušenosti knih Písma sv. Nového Zákona byli z počátku apoštolové a jejich žáci, později křesťané sami. Křesťanům byly tyto knihy tak posvátné a drahé, že za ně v dobách pronásledování ochotně obětovali i život. Znali dobře jejich obsah a dbali toho, aby se v nich nic neměnilo.

Když na shromáždění biskupů cyperských r. 350 užil jeden biskup klasického *σλίμπος* místo biblického *χράβατος* (lůžko), pravil mu jiný před celým shromážděním: »Což ty jsi lepší než ten, který řekl *χράβατος*, že se stydíš užítí jeho slov?« (S o z o m e n u s, Dějiny círk. I, 12.) Sv.

Obr. 7. Zlomek papyrusového kodexu (rukopisu) evangelia sv. Jana z první pol. 2. století.

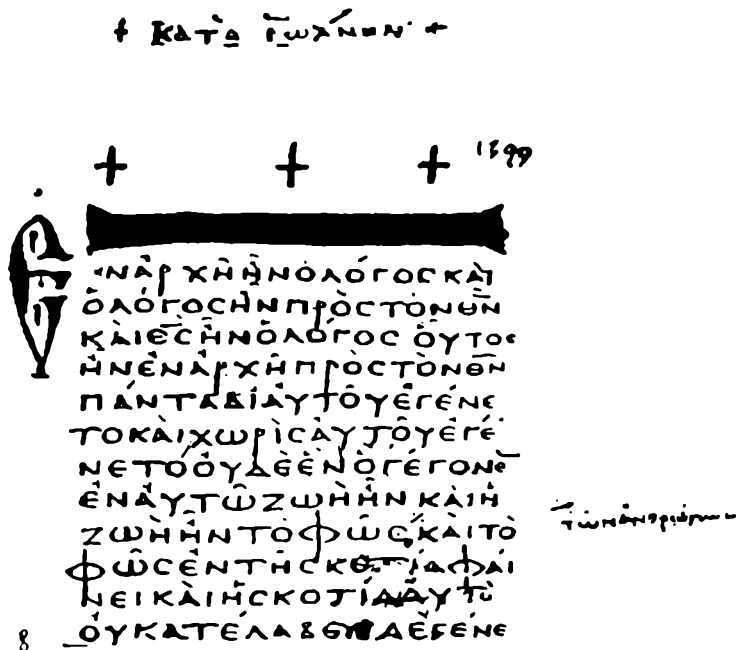
Augustin se zdráhal přijmouti do bohoslužby opravený překlad sv. Jeronyma, obává se, že by pobouřil lid, který si zvykl na překlad starý.

2. Písmo sv. bylo již ve 2. stol. rozšířeno v tolika opisech a překladech, že je nebylo možno porušiti. Koncem 2. stol. bylo v oběhu na 60 tisíc opisů evangelií.

3. Ze zachovaných rukopisů (přes 4000 řeckých a na 8000 latinských) poznáváme, že Písmo sv. Nového Zákona porušeno nebylo. Všechny tyto rukopisy, z nichž papyrusový zlomek evangelia sv. Jana je z první polovice 2. stol., jiné papyrusové zlomky knih novozákonních ze 3. stol., kodexy V a t i k á n s k ý

a Sinajský ze 4. stol., shodují se v podstatných věcech úplně. Dlouholetým opisováním vloudily se ovšem do rukopisů četné chyby a odchylky, které jsou nyní zjištěny a opraveny.

Prvopisy knih novozákonních se nám nezachovaly; opotřebovaly se asi častým užíváním.

Obr. 8. Kodex Vatikánský. Počátek evangelia sv. Jana.

3. Knihy Nového Zákona jsou věrohodné

Spisovatelé knih novozákonních

1. pravdu pověděti mohli;

Byli buď očitými svědky událostí, o kterých vypravují, nebo se o nich od očitých svědků poučili. Apoštol Jan praví: „Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme viděli svýma očima, co jsme prohlédli a čeho se naše ruce dotýkaly, o Slově života... zvěstujeme také vám.“ (1. Jan 1, 1—3.)

2. pravdu pověděti chtěli;

a) Piší střízlivě, bez zaujatosti a nenávisti. Nejdojemnější události z utrpení Páně vyličují několika slovy: „Ježíše zbičovaného jim vydal.“ (Mat. 27, 26.) „A když jej ukřižovali, rozdělili si roucha jeho.“ (Mar. 15, 24.) Nepřátelům Kristovým nečiní výtek. Mluví bez obalu a upřímně o hříchu Petrově, zradě Jidášově i o svých chybách a předsudcích.

b) Za to, co napsali, obětovali ochotně i život. Pro lež však nikdo takové oběti nepřináší.

3. pravdu říci museli.

Události, o kterých vypravují, dály se veřejně. Sv. Pavel pravil Agrippovi II. v Cesareji: „Nic z toho se nedálo pokoutně.“ (Sk. ap. 26, 26.) Nejen křesťané, ale i židé a pohané mohli navštívit místa, která byla jevištěm událostí vypravovaných v knihách novozákonních, a přesvědčiti se, zdali se opravdu staly. Kdyby byli svatopisci napsali nepravdy, byli by jim to nepřátelé křesťanství jistě vytkli.

O b r a z Kristův v evangeliích je tak vznešený, nadlidský a jedinečný, že si ho bez skutečného Krista nebylo možno vymyslet.

„Evangelium má tak veliké, tak překvapující známky pravdy, tak nenapodobitelné, že jeho vynálezce byl by podivení hodnější než jeho hrdina.“ (Rousseau [rusò], Emil; přel. Krecar, 2. vyd., Píerov 1907, 389.)

Zdánlivé rozpory mezi evangelisty lze vysvětliti tím, že každý psal s jiného hlediska a pro jiný účel.

Věrohodnost novozákonních knih potvrzují:

a) **Tisíce křesťanských mučedníků prvních století.** Mezi nimi byli i mužové vzdělaní, kteří jistě neuvěřili slepě. Teprve když se o pravdivosti toho, co knihy Nového Zákona vypravují, přesvědčili, byla jejich víra tak pevná, že pro ni ochotně prolili krev. Tertullian na to poukazuje slovy: „My se křesťany nerodíme, nýbrž se jimi teprve stáváme.“ (Apol. 18.)

b) **Vážní dějepisci židovští i pohanští.**

Z jejich spisů poznáváme, že náboženské, politické, společenské a místopisné poměry v Palestině byly takové, jak je líčí Písmo sv.

O Kristu píše židovský dějepisec Josef Flavius: „V té době žil Ježíš, člověk moudrý, lze-li ho vůbec člověkem nazývati. Konal totiž skutky podivuhodné a byl učitelem lidí, kteří pravdu s radostí přijímali. Tak mnohé židy i pohany k sobě přivedl. Byl to Kristus. A když jej Pilát na naléhání předních mužů našeho národa odsoudil k smrti kříže, neupustili od něho ti, kteří předtím mu byli oddáni, neboť zjevil se jim třetího dne zase živý, jak to a na tisíce jiných podivuhodných věcí proroci Boží o něm předpověděli. Až do dnešního dne trvá pokolení křesťanů, kteří se po něm tak nazývají.“ (Star. 18, 3, 3.)¹⁾ Na jiném místě praví: „Velekněz Ananus předvolal k svému soudu Jakuba, bratra Ježíše, zvaného Kristem.“ (Star. 20, 9, 1.)

Římský dějepisec Tacitus vypravuje ve svých Annálech (15, 44) toto: „Aby tuto zlou pověst (že z jeho rozkazu byl zapálen Řím) vyhladil, Nero podvrhl vinníky a nejvybranějšími tresty stíhal ty, které pro jejich nepravosti lid nenáviděl a křesťany nazýval. Původce toho jména Kristus byl za vlády Tiberiovy od prokurátora Pontia Piláta popraven.“

Suetonius píše v životopise Claudiově: „Židy, kteří se pro Chresta (Krista) ustavičně bouřili, z Říma vyhnal.“ (Vita Claudii, c. 25.)

Plinius ml., místodržitel v Bythinii, poslal v letech 111—113 císaři Trajanovi list, ve kterém prosí o poučení, jak má nakládati s křesťany. V tomto listě podává zprávu o šíření křesťanství a poukazuje na to, že křesťané se v určité dni před svítáním scházejí a „Krista jako Boha písněmi oslavují“.

c) Také výsledky novodobého bádání potvrzují, že Písmo sv. Nového Zákona je dílem naprosto věrohodným.

Pravost, neporušenost a věrohodnost Písma sv. Nového Zákona jsou zárukou, že Ježíš Kristus opravdu žil a že je pravda to, co o něm evangelia vypravují.

¹⁾ Svědectví toto pokládají někteří za podvržené. Jest však obsaženo ve starých rukopisech a také církevní spisovatelé, na př. Jeronym a Eusebius, se ho dovolávají. Origenes znal asi také toto místo, protože se diví, že se Josef nestal křesťanem.

Domněnka Davida Bedřicha Strausse, že evangelia obsahují myty, které se během doby o Kristu vytvořily, je zcela neodůvodněná. Mythos vzniká v době předhistorické. Kristus však žil v době historické, kulturně vyspělé, která měla významné dějepisce. Mimo to se netvoří mythos bezprostředně po smrti hrdinově, nýbrž teprve za delší dobu, evangelia však byla napsána již v 1. století, kdy žili ještě lidé, kteří Krista osobně znali. Sám Strauss poznamenává, že jeho názor padá. Ize-li dokázati, že aspoň jedno evangelium bylo napsáno již v 1. století.

Rousseau dī správně: »Událost se Sokratem, o níž nikdo nepochybuje, jest méně dosvědčena než událost Kristova.« (Einil, přel. Krecar. 2. vyd., 389.) Protestantský učenec Harnack praví, že doba, ve které se na nejstarší křesťanskou literaturu spolu s Novým Zákonem pohlíželo jako na spleť klamů a padělků, již pominula. (Dějiny starokřesť. literatury II, 1, VIII.)

Četba: Konečný, Ježíš Kristus v dějinných dokladech své doby, Hradec Králové 1919.

§ 20. Ústní podání

Ústním podáním (tradicí) rozumíme pravdy, které Ježíš Kristus hlásal, ale které v Písmě sv. obsaženy nejsou. K nim se pojí i to, co apoštolové po vůli Kristově ustanovili.

Že také ústní podání je pramenem zjevení Božího, vysvětá z tohoto:

1. Kristus sám nic nenapsal a také apoštolům nepřikázal, aby učení jeho napsali. Když jim ukládal, aby v jeho díle pokračovali, pravil: „Jdouce, učte všecky národy.“ (Mat. 28, 19.) Podle tohoto rozkazu šířili apoštolové učení Ježíše Krista z počátku jen živým slovem. Teprve později někteří apoštolové a jejich žáci napsali ze zvláštních příčin spisy, které tvoří Písmo sv. Nového Zákona.

2. Písmo sv. poukazuje výslovně na to, že nepodává úplné zprávy o Kristu. Sv. Jan na konci svého evangelia (21, 25) praví: „Jest však ještě mnoho jiných věcí, které učinil Ježíš: kdyby se napsaly každá zvlášť, myslím, že by ani celý svět neobsáhl těch knih, které by se musely napsati.“

Bez ústního podání bychom nevěděli, které knihy patří k Písmu sv., že se má místo soboty světiti neděle, kolik je svátostí, jak se mají udělovati a j.

Ústní podání jest uchováno:

1. v rozhodnutích papežů a církevních sněmů;
2. ve vyznáních víry, v katechismech a bohoslužebných knihách;
3. ve spisech sv. Otců a církevních spisovatelů;
4. v církevních památkách, zvláště v těch, které se zachovaly v katakombách.

DÍL ŠESTÝ

OSOBNOST JEŽÍŠE KRISTA

§ 21. Ježíš Kristus, zaslíbený Vykupitel

Hřích dědičný měl neblahé následky. Člověk urazil těžce Boha, ztratil posvěcující milost, přestal býti dítkem Božím a stal se hodným věčného zavržení.

Rozum lidský se hříchem dědičným i dalšími hříchy zatemnil a vůle lidská se naklonila ke zlému. Člověk, pokud se mu nedostalo zjevení Božího, nepoznával správně Boha a svého poměru k němu, nevěděl, jak má Boha ctíti, a bloudil v názorech mravních. Svědčí o tom dějiny lidstva před příchodem Kristovým.

Z této poroby a neblahých následků hříchu si lidstvo samo pomoci nemohlo. Bůh však ve své lásce ustanovil od věčnosti vykoupiti lidstvo. Přislíbil již prarodičům Vykupitele a připravoval zvláštním způsobem národ izraelský na jeho příchod. Národ izraelský šířil pak naději na Vykupitele též mezi jinými národy.

Národu izraelskému dostalo se poučení o Vykupiteli hlavně proroctvími a předobrazy.

Zaslíbeným Vykupitelem jest Ježíš Kristus.

a) Na Kristu se vyplnila mesiánská proroctví a předobrazy Starého Zákona.

Proroci předpověděli o Vykupiteli:

1. kdy se narodí;

Patriarcha J a k u b prorokoval, žehnaje svému synu Judovi: „Nebude odňato žezlo Judovi aniž vládce z krve jeho (pocházející), dokud nepřijde ten, jenž má býti poslán a jenž bude očekáváním národů.“ (1. Mojž. 49, 10.)

Ježíš Kristus se narodil, když se vláda v zemi židovské dostala do rukou cizozemce Heroda Velikého z Idumeje. Duchovní království Kristovo vystřídalo světskou moc pokolení Judova.

Daniel předpověděl: „Od vyjití řeči, aby zase vzdělán byl Jerusalelem, až do Krista vévody týdnů sedm a týdny šedesát dva budou... A po šedesáti dvou týdnech zabit bude Kristus.“ (Dan. 9, 25. 26.)

Týdny uvedené v proroctví jsou týdny let. Rozkaz, aby zase vzdělán byl Jerusalelem, vydal Artaxerxes I. Longiman (Dlouhoruký) r. 458 př. Kr. Počítáme-li od tohoto roku 69 týdnů let = 483 roky, přicházíme k r. 25 po Kr. Uprostřed následujícího týdne měl býti podle proroctví Kristus zabit. To se také stalo, neboť Kristus byl ukřižován r. 30.

2. kde se narodí;

Prorok Micheáš praví: „A ty, Betleme Efrata, maličký jsi v tisících judských, ale z tebe mi vyjde ten, jenž bude vládcem v Izraeli, a východové jeho od počátku, ode dní věčnosti.“ (Mich. 5, 2.)

Tisíci judskými jest rozuměti města, která mají 1000 zbraně schopných mužů nebo 1000 občanů.

3. že se narodí z Panny;

Isaiáš dí: „Hle, panna počne a porodí syna a nazváno bude jeho jméno Emmanuel.“ (Is. 7, 14.)

4. že bude míti předchůdce, který mu bude připravovati cestu;

U Isaiáše čteme: „Hlas volajícího na poušti: Připravte cestu Páně, přímé čiňte na poušti cesty Boha našeho.“ (Is. 40, 3.)

5. že bude činiti zázraky;

Prorok Isaiáš předpověděl: „Bůh sám přijde a spasí vás. Tehdáž otevrou se oči slepých i uši hluchých otevřeny budou. Tehdáž poskočí kulhavý jako jelen a rozvázán bude jazyk němých.“ (Is. 35, 4—6.)

6. že bude mnoho trpěti a že zemře za hříchy lidstva;

Žalmista vkládá Vykupiteli do úst slova: „Zbodli ruce mé i nohy mé, sčtli všechny kosti mé... Rozdělili sobě roucha má a o můj oděv metali los.“ (Ž. 21, 17—19.)

Isaiáš o Vykupiteli praví: „Obětován jest, protože sám chtěl, a neotevřel úst svých; jako ovce k zabítí veden bude a jako beránek před stříhajícím jej oněmí a neotevře úst svých.“ (Is. 53, 7.) — „Raněn jest pro nepravosti naše, potřen pro hříchy naše; pro pokoj náš leží trest na něm a ranami jeho jsme uzdraveni.“ (Is. 53, 5.)

7. že vstane z mrtvých;

U Isaiáše čteme: „Místo jeho odpočinku bude slavné.“ (Is. 11, 10.) — Žalmista dí: „Nenecháš duše mé v podsvětí a nedopustíš, aby svatý tvůj zakusil porušení.“ (Ž. 15, 10.)

8. že založí duchovní království.

Na říši Mesiášovu poukazuje Malachiáš slovy: „Od východu slunce až na západ veliké bude jméno mé mezi národy a na všech místech přináseti se bude jménu mému oběť čistá.“ (Mal. 1, 11.)

Žalmista o Vykupiteli praví: „Klaněti se mu budou všichni králové světa, všechny národy budou mu sloužiti.“ (Ž. 71, 11.)

Hlavní předobrazy Vykupitele byly: Abel, Melchisedech, Izák, Josef, Jonáš, beránek velikonoční a měděný had.

Že se na Kristu uvedená proroctví a předobrazy vyplnily, poznáváme z evangelií; zvláště evangelista Matouš ukazuje, jak se na Kristu vyplnilo to, co o něm proroci předpověděli.

b) Kristus Pán se sám nazýval Mesiášem.

Když mu Samaritánka u studnice Jakubovy pravila: „Víme, že přijde Mesiáš (kterýž slove Kristus): když tedy přijde

on, oznámí nám všecko," řekl jí Ježíš: „Já to jsem, kterýž mluvím s tebou.“ (Jan 4, 25. 26.)

Název „Syn člověka“, kterého Kristus často užíval, je vzat z proroctví Danielova (7, 13 a n.), kde se jím označuje Vykupitel.

c) Za Vykupitele světa byl Ježíš Kristus též Bohem označen.

Při narození dostalo se mu z vůle Otce nebeského jména Ježíš (Ješuah), jež znamená Vykupitel: „Nazveš jméno jeho Ježíš, neboť on spasí lid svůj od hříchů jejich.“ (Mat. 1, 21.)

Také řecké jméno Kristus, jehož význam je týž jako hebrejského Mesiáš (Mašiah = Pomazaný), připomíná vykupitelské poslání Kristovo.

Žádal-li Bůh, kterého lidstvo hříchem urazilo, dostiučinění přiměřené urážce nekonečně dokonalé bytosti, musel býti Vykupitel Bůh a člověk. Musel býti Bůh, aby jeho dostiučinění mělo nekonečnou cenu, a zároveň člověk, aby mohl dosti učiniti utrpením.

§ 22. Ježíš Kristus, pravý Bůh

Již mesiánská proroctví Starého Zákona nazývají Vykupitele Bohem, Synem Božím. Isaiáš praví o Vykupiteli: „Bůh sám přijde a spasí vás.“ (Is. 35, 4.) — Žalmista vkládá Bohu mluvícímu k Vykupiteli do úst slova: „Syn můj jsi ty, já dnes zplodil jsem tebe.“ (Ž. 2, 7.)

Božství Kristovo poznáváme: 1. z jeho výroků, 2. z jeho zázraků, 3. z jeho proroctví, 4. z jeho svatosti, 5. z jeho učení, 6. ze svědectví apoštolů a přesvědčení církve od nejstarších dob.

1. Kristovy výroky

a) Kristus Pán se nazýval Synem Božím.

Když uzdravil slepého od narození, tázal se ho: „Věříš-li v Syna Božího?“ Na otázku žebrákovu: „Kdo je to, Pane, abych v něho věřil?“ odpověděl Ježíš: „Ten je to, jenž s tebou mluví.“ (Jan 9, 35. 37.)

Když stál Kristus před veleradou, řekl mu velekněz slavnostně: „Zapřísáhám tě skrze Boha živého, abys nám pověděl, jsi-li ty Kristus, Syn Boží.“ Ježíš mu odpověděl: „Ty jsi to řekl,“ t. j. jsem ten, na kterého jsi se tázal. (Tak odpovídali židé, když chtěli něco slavnostně potvrditi.) Velekněz pak roztrhl roucha svá a řekl: „Rouhal se! Což ještě potřebujeme svědků? Hle, nyní jste slyšeli rouhání. Co se vám zdá?“ A velerada odpovídá: „Hoden jest smrti.“ (Mat. 26, 63—66.)

Vyznání Petrovo: „Ty jsi Kristus, Syn Boha živého“ (Mat. 16, 16) prohlásil Kristus za vnuknutí nebeského Otce.

Kristus Pán se nenazýval Synem Božím ve smyslu mravním (úzké spojení s Bohem poznáním, láskou a dokonalým životem), nýbrž ve smyslu vlastním (stejná podstata). Kdyby velekněz nebyl býval přesvědčen, že se Kristus ztotožňuje s Bohem, nebyl by ho mohl odsouditi k smrti pro rouhání.

b) Kristus Pán si přikládal stejnou podstatu s Otcem.

Židům ve chrámě pravil: „Já a Otec jedno jsme.“ (Jan 10, 30.) Když mu židé vytýkali, že se Bohu rouhá, a chtěli jej kamenovati, řekl jim: „Nečiním-li skutků Otce svého, nevěřte mi; jestli však je činím a nechcete věriti mně, skutkům věřte, abyste poznali a uvěřili, že Otec jest ve mně a já v Otci.“ (Jan 10, 37. 38.)

c) Kristus Pán si připisoval božské vlastnosti:

1. věčnost;

Pravil židům: „Bude-li kdo zachovávatí slovo mé, neumře na věky.“ I řekli mu židé: „Nyní jsme poznali, že zlého ducha máš. Abraham umřel i proroci a ty pravíš: „Bude-li kdo zachovávatí slovo mé, nezemře na věky. Zdali jsi ty větší než otec náš Abraham, který zemřel? Také proroci zemřeli. Kým činíš sebe sama? ...“ Ježíš řekl jim: „Vpravdě, vpravdě pravím vám: Prve než Abraham byl, jsem já.“ (Jan 8, 51—53. 58.)

2. všemohoucnost;

„Dána jest mi veškerá moc na nebi i na zemi.“ (Mat. 28, 18.) — „Cokoli činí Otec, to činí podobně i Syn ... Jako totiž

Otec mrtvé křísí a oživuje, tak i Syn, koho chce, oživuje.“ (Jan 5, 19. 21.)

3. moc odpouštěti hříchy;

Marii Magdaleně pravil: „Odpouštějí se tobě hříchy.“ (Luk. 7, 48.) — Ochrunulému, kterého mu přinesli na loži, řekl: „Bud' dobré mysli, synu, odpouštějí se ti hříchové tvoji.“ Když pak někteří ze zákoníků řekli sami u sebe: „Tento se rouhá,“ pravil jim: „Co jest snáze říci: ‚Odpouštějí se tobě hříchové tvoji‘ aneb říci: ‚Vstaň a chod‘?‘ Abyste však viděli, že Syn člověka má moc na zemi odpouštěti hříchy, tedy (dí ochrunulému) vstaň, vezmi lože své a jdi do domu svého.“ (Mat. 9, 2—6.)

4. právo souditi svět.

„Otec nesoudí nikoho, ale veškeren soud dal Synu, aby všichni ctili Syna, jako ctí Otce.“ (Jan 5, 22. 23.)

Nechceme-li Ježíše Krista pokládati za nepřítelného nebo lháře, musíme těmto jeho výrokům věřit.

Praví-li Kristus: „Otec větší jest mne“ (Jan 14, 28), má na mysli svou lidskou přirozenost.

2. Kristovy zázraky

Kristus nebyl jen zázraky od svého Otce oslaven (při narození, křtu, na hoře Tábor, při smrti), ale i sám zázraky konal.

a) Zázraky Kristovy se skutečně staly.

1. Evangelia vypravují o zázracích Kristových tak prostě, klidně a přesvědčivě, bez jakéhokoliv úmyslu oslavit jimi Krista, že o věrohodnosti spisovatelů nelze pochybovati. O mnohých zázracích se zmiňují jen zcela povšechně.

2. Zázraky Kristovy jsou nerozlučně spojeny s celým jeho životem, takže by bez nich byl nepochopitelný.

Bez zázraků nedá se vysvětliti ona pevná víra učedníků v Ježíše Krista a jeho božské poslání, pro kterou ochotně obětovali život.

Bez zázraků bylo by nepochopitelné nadšení lidu pro Krista-Mesiáše, které vyvrcholilo při jeho slavném vjezdu do

Jerusalema. Nesmíme zapomínati, že Kristus vyšel z Nazareta, jehož obyvatelé byli terčem posměšků, že žil do 30. roku v ústraní a že nepatřil k zákoníkům a farizeům. Mesiáše bez zázraků nedovedl si lid vůbec představit. Proto také pozdější nepraví mesiášové předstírali zázraky.

Jen zázraky vysvětlují počínání odpůrců Kristových. Zázraky Kristovy uvádějí je v rozpaky a vedou je k rozhodnutí odstraniti Krista. Když se po vzkříšení Lazara členové velerady táží: „Co učiníme, protože tento člověk činí mnoho divů?“, praví jim velekněz Kaifáš: „Vy ani na to nemyslete, že jest vám prospěšné, aby jeden člověk zemřel za lid, a ne, aby celý národ zahynul.“ (Jan 11, 50.) — I to volání pod křížem: „Jiným pomáhal, sám sobě nemůže pomoci“ svědčí, že Kristus činil zázraky.

Také učení Ježíše Krista nelze odloučiti od jeho zázraků. Mnohé výroky Kristovy vztahují se k vykonaným zázrakům. Nauka a zázraky jsou nerozlučné části podivuhodného obrazu, který podávají evangelia o Kristu.

3. Zázraky Kristovy dály se veřejně a byly lidu známy.

Apoštolové i jejich žáci dovolávají se zázraků Kristových jako věci všeobecně známé. V den seslání Ducha sv. praví Petr zástupu: „Ježíše Nazaretského, muže to osvědčeného u vás od Boha mocnými skutky a divy i zázraky, které Bůh činil skrze něj mezi vámi, jakož sami víte... jste ukřižovali a usmrtili.“ (Sk. ap. 2, 22. 23.)

Totéž činí apologeté prvních století. *Quadratus*, nejstarší obhájce křesťanství, praví ve své apologii, psané r. 126 pro císaře Hadriana: „Skutky našeho Spasitele byly trvale patrné. Více bylo těch, kteří byli uzdraveni a vzkříšeni. Nebylo je viděti jen v tom okamžiku, kdy byli uzdraveni nebo vzkříšeni, nýbrž ještě dlouho potom; nikoliv jen, pokud žil Spasitel na světě, nýbrž ještě po jeho odchodu ze světa tu byli dlouhý čas, ano někteří z nich dočkali se našich dnů.“ (*Eusebius*, Círk. děj. IV, 3.)

Že zázraky Kristovy byly známy, potvrzují též slova židovského dějepisce Josefa Flavie.

Odpůrcové zázraků pokoušejí se naléztí obdobu nebo

prameny zázraků Kristových. Poukazují na zázraky Apollonia z Tyany a zázraky Buddhovy.

Apollonius z Tyany († kolem r. 96) byl dobrodružný vychloubač, který se nazýval filosofem a pythagorejcem, ač hlubšího filosofického vzdělání neměl. Jeho životopis, kterého nelze pokládati za památku věrohodnou, napsal asi 100 let po jeho smrti na popud císařovny Julie Domny Filostratus pravděpodobně s úmyslem, podati v něm pohanskému světu jakousi obdobu života Kristova.

Předkřesťanské buddhistické spisy byly psány většinou teprve 400 až 500 let po smrti Buddhově († kolem r. 470 př. Kr.) a nemohou se co do pravosti, neporušenosti a věrohodnosti s evangeliem vůbec srovnávat. Na evangelia neměla starší buddhistická literatura žádného vlivu. Pozdější spisy o Buddhovi, v nichž se uvádí několik událostí poněkud podobných těm, o kterých vypravují evangelia, vznikaly již pod vlivem křesťanství.

b) Zázraky Kristovy jsou skutečné zázraky. Nelze jich vysvětliti žádnou přirozenou silou.

Kristus sám poukazoval na to, že činí zázraky. Učedníkům Janovým, kteří se ho tázali: „Ty-li jsi ten, který přijíti má, čili jiného čekáme?“, odpověděl: „Jděte a zvěstujte Janovi, co jste slyšeli a viděli: Slepí vidí, kulhaví chodí, malomocní se očišťují, hluchí slyší, mrtví vstávají z mrtvých, chudým se zvěstuje evangelium.“ (Luk. 7, 20. 22.) — Když ho židé obviňovali z rouhání pro slova: „Já a Otec jedno jsme,“ dovolával se rovněž svých zázraků: „Nečiním-li skutků Otce svého, nevěřte mi, jestli však je činím a nechcete věřiti mně, skutkům věřte, abyste poznali a uvěřili, že Otec jest ve mně a já v Otci.“ (Jan 10, 37. 38.)

Kritikové, kteří odmítají zázraky, snaží se vysvětliti zázraky Kristovy přirozeně.

Některé zázraky Kristovy prohlašují za pouhé promítnutí vnitřních zážitků do vnějšího světa. Kristus prý neproměnil v Káni vodu ve víno; dal přinést vodu, která chutnala svatebčanům lépe než víno, takže ne hned, ale později promítnutím vnitřního zážitku do vnějšího světa byla proměněna ve víno.

Na první pohled je patrné, že tento výklad odporuje tomu, co vypravuje evangelium.

Uzdravování nemocných chtějí vysvětliti neobyčejným suggestivním vlivem osobnosti Kristovy. Odvolávají se na moderní lékařskou vědu, která sugescí a hypnosou dociluje u nervově chorých

a hysteriků pozoruhodných úspěchů, a poukazují na to, že Ježíš žádal od nemocných víru.

Evangelia však popisují chorobu a uzdravení tak jasně, že sugescie jest vyloučena. Mezi uzdravenými byli i takoví nemocní, kterých sugescí nebo hypnosou vyléčiti vůbec nelze (slepí od narození, hluchoněmí, malomocní a j.). Kristus nečinil také nikdy to, co činí ti, kdo léčí sugescí nebo hypnosou. Víry nežádal Kristus vždy; uzdravoval i nepřítomné a takové nemocné, u nichž by víra v jeho moc nebyla měla významu. Kde Kristus žádá víry, tam jde o víru nábožensko-mravní, t. j. o víru v jeho božské poslání, nikoliv o víru jako přípravu na sugestivní působení. Žádá na př. víry od Jaira, a vrací život dceři, nebo od Marty, a vrací život bratrovi.

Praví-li se, že Kristus nemohl v Nazaretě učiniti žádného divu pro nevěru obyvatelstva (Mar. 6, 5), mají slova ta ten smysl, že mu obyvatelé pro svou nevěru neposkytli příležitost, aby jim pomohl. Na podívanou Kristus zázraků nečinil.

Ze zázraků Kristových zasluhuje zvláštní zmínky jeho zmrtvýchvstání.

Kristovo zmrtvýchvstání

Zmrtvýchvstání Páně jest nejvýznamnější událost z jeho života.

Kristus sám své zmrtvýchvstání předpověděl: „Zbořte chrám tento, a ve třech dnech jej vzdělám.“ (Jan 2, 19.) — „Syn člověka bude vydán velekněžím a zákoníkům a ti odsoudí ho na smrt a vydají ho pohanům, aby se mu posmívali, jej bičovali a ukřižovali; a třetího dne vstane z mrtvých.“ (Mat. 20, 18. 19.)

a) Kristus Pán na kříži opravdu zemřel a byl mrtev do hrobu položen.

O tom svědčí:

1. Způsob popravy; křižování bylo trestem smrti.
2. Římští vojíni; když viděli, že Kristus jest mrtev, nezlámali jeho údů, nýbrž probodli pouze jeho bok.

3. Setník, který podal Pilátovi úřední zprávu o smrti Kristově, a Pilát, který na základě této zprávy dovolil Josefovi z Arimathie pohřbíti tělo Kristovo.

4. Nepřátelé Ježíšovi, kteří opouštěli uspokojení místo popravy vidouce, že ten, jehož se chtěli zbaviti, jest již mrtev.

5. Přátelé Ježíšovi, kteří položili jeho tělo do hrobu. Nebyli by to jistě učinili, kdyby byli viděli, že ještě žije.

6. **Způsob pohřbu.** Tělo Kristovo bylo ovinuto prostěradly, posypanými myrrhou a aloem. Zbytek myrrhy a aloe, kterých bylo asi 100 liber (32 kg), byl dán do hrobu. Kdyby Kristus nebyl býval ještě mrtev, byl by se jistě v hrobě udusil.

Domněnka, že Kristus byl jen zdánlivě mrtev, není ničím odůvodněna.

b) Kristus Pán vstal třetího dne z mrtvých

O tom svědčí:

1. **Evangelia**, která vypravují, že Kristus třetího dne vstal z mrtvých, že velerada podplácela strážce hrobu, aby říkali, že apoštolové tělo Kristovo ukradli, že hrob Kristův byl nalezen prázdný a že se Kristus zjevil Marii Magdaleně, ženám, Petrovi, učedníkům na cestě do Emauz a apoštolům ve večeradle (dvakrát), u jezera Genezaretského i před svým nanebevstoupením. Apoštolové Krista nejen viděli, nýbrž s ním i mluvili a dotýkali se ho.

2. **Sv. Pavel**, který ve svém listě ke Korintským, napsaném r. 55 nebo 56, praví: „Podal jsem vám totiž... to, co jsem také přijal, že Kristus umřel za hříchy naše podle Písem a že byl pohřben a že vstal z mrtvých třetího dne podle Písem a že se ukázal Petrovi a potom jedenácti. Potom se ukázal více než pěti stům bratrů najednou, z nichž většina žije dosavad, někteří však zesnuli. Potom se ukázal Jakubovi, poté všem apoštolům. Nejposléze pak ze všech jako nehodnému ukázal se i mně.“ (1. Kor. 15, 3—8.)

3. **Víra a kázání apoštolů.** Apoštolové byli přesvědčeni o zmrtvýchvstání Páně a také o něm jako o základní křesťanské pravdě kázali. Již v den seslání Ducha sv. praví Petr zástupu: „Ježíše Nazaretského... jste ukřižovali a usmrtili, Bůh však jej vzkřísil.“ (Sk. ap. 2, 22—24.) Podobně mluví po uzdravení chromého od narození před veleradou. Jak by byli mohli apoštolové věřit, že Kristus vstal z mrtvých, a veřejně o tom židům kázati, kdyby tělo Kristovo bylo odpočívalo v hrobě. Víra apoštolů byla tak pevná, že pro ni obětovali vše, i život.

4. **Víra prvních křesťanů.** Ve zmrtvýchvstání Páně uvěřilo hned v prvních desetiletích množství židů i pohanů. Mezi nimi byli i lidé vzdělaní, kteří jistě neuvěřili slepě.

Také jejich víra byla tak pevná, že pro ni ochotně umírali.

5. Josef Flavius, přední dějepisec židovský, praví o Kristu: „Zjevil se jim (těm, kteří v něho uvěřili) třetího dne zase živý.“ (Star. 18, 3, 3.)

Ti, kteří praví, že tělo Kristovo přenesl tajně Josef do Arimathie, nemohou svého tvrzení ničím odůvodnit. Proč by to byl učinil a jak by byl, jsa mužem šlechetným, mohl mlčet, když se šířila víra ve zmrtvýchvstání Kristovo?

Že by apoštolové byli odnesli tělo Kristovo, nelze vůbec mysliti.

1. U hrobu byla postavena stráž a apoštolové ztratili, když Kristus byl ukřižován, všechnu odvahu.

2. Není také rozumného důvodu, pro který by to byli učinili. Co by jim byl prospěl Kristus mrtvý? Pravda o zmrtvýchvstání Páně byla šíření křesťanství spíše na překážku, protože nebylo snadno uvěřiti v ni. Z kázání o Kristu a jeho zmrtvýchvstání neměli apoštolové nijakého prospěchu, naopak bylo jim pro svědectví, které vydávali Kristu a jeho zmrtvýchvstání, vytrpěti mnoho příkoří a podstoupiti smrt. Lze snad souditi, že by se byli apoštolové obětovali pro podvod a lež?

3. Kdyby byli apoštolové tělo Kristovo ukradli, byla by to stráž oznámila a byl by je za to jistě stihl trest. Když pak začali učit, že Kristus vstal z mrtvých, bylo by se jim jistě vytklo, že hlásají nepravdu.

Víru apoštolů a učedníků nelze vysvětliti přeludy (halucinacemi).

1. Přeludům propadají lidé duševně chofí; apoštolové a učedníci byli však lidé zdraví.

2. Přelud mívá pravidelně jen jedna osoba.

3. Apoštolové Krista nejen viděli, nýbrž s ním i mluvili a dotýkali se ho. Že by vjemy zrakové, sluchové a hmatové většího počtu osob mohly býti přeludem, je vyloučeno.

4. Mrtvé tělo Kristovo odpočívající v hrobě bylo by apoštoly a učedníky z přeludů vyvedlo.

Protože Ježíš Kristus konal zázraky svým jménem a svou mocí, dokázal jim i svou všemohoucnost a tím i své božství.

Kristovy zázraky vytryskly většinou z jeho veliké lásky k lidstvu; jsou to skutky milosrdenství. Kristus neužil nikdy své moci k tomu, aby ukájel zvědavost, trestal nepřátele nebo vyvyšoval sebe. Kárá apoštoly, když chtějí, aby potrestal města, která ho nepřijala, odmítá zástup, když chce, aby mu na odiv ukázal svou moc. Mlčí před Herodem, snáší na kříži s klidem volání: „Jiným

pomáhal, sám sobě nemůže pomoci.“ Když však bolem zdrcená matka doprovází ke hrobu jediného syna, když ubozí slepci a malomocní prosebně volají, když lid hladoví, když nemocná žena s důvěrou se dotýká jeho roucha, užívá své božské moci a pomáhá.

»Je-li Kristus veliký, když činí zázraky, je stejně veliký, ba ještě větší a božštější, když, ač všemohoucí, nečiní zázraků.« (Hettinger.)

3. Kristova proroctví

a) Kristus Pán předpovídal skrytou budoucnost. Proroctví Kristova se týkají:

1. jeho utrpení, smrti a zmrtvýchvstání;

Již na samém počátku své veřejné činnosti pravil Kristus židům: „Zbořte chrám tento, a ve třech dnech jej vzdělám.“ (Jan, 2, 19.) — Když pak se ubíral naposledy do Jerusalema, řekl apoštolům: „Hle, bereme se do Jerusalema a Syn člověka bude vydán velekněžím a zákoníkům a ti odsoudí ho na smrt a vydají ho pohanům, aby se mu posmívali, jej bičovali a ukřižovali; a třetího dne vstane z mrtvých.“ (Mat. 20, 18. 19.)

Při poslední večeři předpověděl, že ho Jidáš zradí a Petr zapře. Pravil apoštolům: „Vpravdě pravím vám: Jeden z vás mne zradí.“ Na otázku Jidášovu: „Zdali já jsem to, mistře?“ odpověděl: „Tak jest, jak jsi řekl.“ (Mat. 26, 21. 25.) — Petrovi, který ho ujišťoval o své věrnosti, řekl: „Dnes, této noci, prve než kohout dvakrát zazpívá, třikrát mne zapřeš.“ (Mar. 14, 30.)

2. utrpení apoštolů a vzrůstu církve;

Apoštolům řekl: „Hle, já posílám vás jako ovce mezi vlky... Budou vás vydávati soudům a bičovati vás budou ve svých synagogách; i před vladaře a krále budete voděni pro mne na svědectví jim a pohanům... A budete v nenávisti u všech pro jméno mé.“ (Mat. 10, 16—18. 22.) — „Z náboženské obce své vyloučí vás, ano přichází hodina, že každý, kdo vás zabije, bude se domnívati, že tím Bohu slouží.“ (Jan 16, 2.)

Vzrůst a šíření církve předpověděl Kristus slovy: „Budete mi svědky v Jerusalemě a po všem Judsku i Samařsku a až do končin země.“ (Sk. ap. 1, 8.) — „A bude hlášáno toto evangelium o království po celém okrsku zemském na svědectví

všem národům.“ (Mat. 24, 14.) — „Brány pekelné jí nepřemohou.“ (Mat. 16, 18.) — „Nebe a země pominou, ale slova má nepominou.“ (Mat. 24, 35.) — Podobenství o zrně hořčičném a kvasu.

3. osudu Jerusalema a židovského národa.

Když se Kristus ubíral před svým utrpením do Jerusalema a spatřil město, zaplakal nad ním řka: „Kdybys bylo poznalo i ty, a to (alespoň) v tento den tvůj, co je tobě k pokoji — ale nyní je to skryto před očima tvýma. Neboť přijdou na tebe dnové, ve kterých nepřátelé tvoji obklíčí tě náspem a oblehnou tě a sevrou tě se všech stran a na zem povalí tebe i dítky tvé, kteréž jsou v tobě, a nenechají v tobě kamene na kameni, poněvadž jsi nepoznalo času navštívení svého.“ (Luk. 19, 42—44.) — Když pak vycházel z chrámu, kde učil, a učedníci mu ukazovali stavby chrámové, řekl jim: „Vidíte toto všechno? Vpravdě pravím vám, nezůstane tu kámen na kameni, který by nebyl rozbořen.“ (Mat. 24, 2.)

O národu izraelském pravil: „Budou padati pod ostrím meče a v zajetí budou vedeni mezi všechny národy a Jerusalem bude šlapán od pohanů, dokavad se nenaplní čas pohanů.“ (Luk. 21, 24.)

Tyto předpovědi Kristovy nejsou pouhé předtuchy, nýbrž pravá proroctví. Kristus v nich nemluví povšechně, nýbrž zcela jasně a určitě.

Že se proroctví Kristova naplnila, poznáváme z Písma sv., dějin církve i dějin národa izraelského.

b) Oko Kristovo nepatřilo jen do budoucnosti, ale i do hlubin lidské duše. Kristus zná lidi a odhaluje jejich tajné myšlenky a tužby.

Petrovi při prvním setkání praví: „Ty jsi Šimon, syn Janův; ty budeš slouti Kefas (Petr).“ (Jan 1, 42.) — Nathanaelovi dí: „Hle, pravý Izraelita, v němž není lsti.“ (Jan 1, 47.) — Samaritánce vypočítává u studnice Jakubovy její tajné hříchy, takže v úžasu volá: „Pane, vidím, že ty jsi prorok.“ (Jan 4, 19.) — Čte skryté myšlenky farizea Šimona, myšlenky zákoníků, kteří se domnívají, že se rouhá, když odpouští hříchy

ochrnuému, i myšlenky nepřátel, kteří se ho táží, sluší-li platiti daň císaři.

Jak proroctví Kristova, tak i jeho znalost lidské duše svědčí o jeho vševědournosti a tím též o jeho božství.

4. Kristova svatost

a) Kristus Pán stojí bez hřichu před světem hříšníků. Bezhríšnost Ježíše Krista dosvědčují:

1. jeho slova a skutky;

Ježíš pohlíží milosrdně na cizoložnou ženu a volá k zástupu, který ji chce kamenovati: „Kdo z vás jest bez hřichu, hoď první na ni kamenem!“, sám však se táže svých odpůrců: „Kdo z vás bude mne viniti z hřichu?“ (Jan 8, 7. 46.)

Jiné varuje před hřichy a napomíná k pokání, ale sám nezná výčitek svědomí, jak dokazují jeho slova: „Otče, co tobě se líbí, konám vždycky.“ Jiné učí modliti se „odpusť nám naše viny“, sám však nikdy neprosí za odpuštění hřichů svých.

2. jeho nepřátelé a soudcové;

Jidáš, který ho zradil, volá v zoufalství: „Zhřešil jsem, zradiv krev spravedlivou.“ (Mat. 27, 4.)

Před veleradou stojí najatí svědkové, ale nemohou ničím pokáleti jeho čistého charakteru.

Pilát nechce si vzíti na svědomí jeho smrt, proto praví žalobcům: „Vezměte ho vy a ukřižujte, neboť já na něm viny nenalézám.“ (Jan 19, 6.) Když pak podléhá hrozbám a svoluje, aby Kristus byl ukřižován, dává si přinésti vodu a myje si ruce, řka: „Nevinen jsem krví spravedlivého tohoto; vy vizte.“ (Mat. 27, 24.)

3. jeho přátelé, apoštolové a učedníci.

Jejich přesvědčení o svatosti Mistrově vyznívá ve slova: „On hřichu neučinil, aniž se nalezla lest v ústech jeho.“ (1. Petr. 2, 22.) — „Podobně (jako my) zkušén ve všem kromě hřichu.“ (Žid. 4, 15.) — „Takový zajisté nám příslušel velekněz, svatý, nevinný, neposkvrněný, oddělený od hříšníků a vyvýšenější nad nebesa.“ (Žid. 7, 26.) — „Viděli jsme slávu jeho, slávu jako jednorozeného od Otce, plného milosti a pravdy.“ (Jan 1, 14.)

b) Ježíš Kristus jest dokonalým vzorem všech ctností.

Nezměrná byla jeho láska k Bohu. Láska k Bohu se projevuje hlavně životem podle vůle Boží. Kristus Pán plnil vůli Boží tak dokonale, že mohl o sobě říci: „Můj pokrm jest činiti vůli toho, jenž mě poslal.“ (Jan 4, 34.) Sv. Pavel vydává mu svědectví, že byl Otce svého poslušen až k smrti kříže.

Podobně jako láskou k Bohu oplývalo jeho srdce též láskou k bližnímu. Nikdo nemiloval lidstvo tak čistou a obětavou láskou jako on. Vřelou láskou lnul ke své matce, k svému národu i jeho hlavnímu městu, s láskou se skláněl k trpícím, poníženým, zapomenutým. Za spásu lidstva se obětoval na kříži. Všim právem praví o něm Petr: „Chodil, dobře čině.“ (Sk. ap. 10, 38.)

Ze své lásky nevyklučoval ani hříšníků a nepřátel. Pravil sám o sobě, že přišel, „aby hledal a spasil, co zahynulo“. (Luk. 19, 10.) Umíraje na kříži, modlil se za ty, kteří se mu posmívali.

S láskou k Bohu a k bližnímu spojují se v Kristu v krásný celek všechny ostatní ctnosti.

Obdivuhodná jest jeho pokora. Nad nikoho se nevyšuje, každý jest mu bratrem, nikdy nehledá slávy své, nýbrž slávy toho, který jej poslal. „Nepřišel“, jak sám praví, „aby se mu sloužilo, nýbrž aby sloužil a dal život svůj na vykoupení za mnohé.“ (Mar. 10, 45.)

Neméně září jeho tichost a mírnost. Mlčí, když jest nespravedlivě obviňován, tupen, týrán, klidně se hájí, když jej služebník bez příčiny bije v tvář. Nedává se strhnouti hněvem a touhou po pomstě, když se mu za všecka dobrodiní dostává nevděku, když jest zneuznáván, podezříván, snižován. Jen tehdy plane svatým hněvem, když vidí špatnost, pokrytectví nebo zatvrzelý odpor proti pravdě.

Povšimnutí zaslouží i zmužilost, s jakou snáší bolest. Jest bičován, trním korunován, visí v hrozných bolestech celé hodiny na kříži, a vše to trpí klidně s odevzdaností do vůle Otcovy.

Svatost Kristova je tak patrná, že i ti, kdo nechtějí věřit v jeho božství, oslavují jej jako vzor mravní dokonalosti.

Protože žádný člověk není prost hříchů

a nedokonalostí, je bezhříšnost a dokonalá svatost Ježíše Krista důkazem, že se v jeho osobě pojila lidská přirozenost s přirozeností božskou.

Bezhříšnost a svatost Kristova je ve světě mravním tak velikým zázrakem jako jeho zmrtvýchvstání ve světě hmotném.

5. Kristovo učení

„Já jsem světlo světa; kdo mě následuje, nebude choditi ve tmě, nýbrž bude míti světlo života“ (Jan 8, 12) řekl o sobě prostý Galilean, který Athén a Říma neviděl a do škol filosofů nechodil. V době, kdy se rozmáhala pochybovačnost, kdy filosofie byla v těžké krizi, zračící se v otázce Pilátově: „Co jest pravda?“, praví o sobě Ježíš: „Ano, já jsem král. Já jsem se k tomu narodil a proto jsem přišel na svět, abych vydal svědectví pravdě.“ (Jan 18, 37.)

Ježíš Kristus jako učitel jest ojedinělý zjev v dějinách lidstva.

1. Učení Ježíšovo je zcela původní.

Všechny pokusy, dokázati souvislost jeho učení s filosofií egyptskou, řeckou a indickou, ztroskotaly. Nikdo se nemůže chlubit, že byl jeho učitelem. Vyrostl v dílně prostého tesaře v Nazaretě, nebyl žákem slavných filosofů. Když obyvatelé Nazareta, kteří znali jeho životní dráhu, slyší jej mluvit, volají v úžasu: „Odkud má tento moudrost tu a moc? Není-li to syn tesařův?“ (Mat. 13, 54. 55.)

Pro své učení se nedovolává žádné autority, necituje také žádné knihy, vyjímaje Písmo sv., které zná, ač se mu neučil. „Kterak zná tento Písmo, neučiv se?“, diví se učitelé zákona, když před nimi mluví.

Lidé potřebují vždy delší doby, než jejich duch vyspěje k zralosti. Kristus Pán učí pouze tři léta, umírá dříve, než dosáhl mužného věku, a přece ta tři léta dala světu více než nejdelší věk předních myslitelů. Evangelia jsou nejkrásnější, nejhlubší a nejdrahocennější knihou lidstva.

Ježíš sám udává pramen svého učení, když praví: „Moje učení není mé, nýbrž toho, jenž mě poslal.“ (Jan 7, 16.)

2. Způsob, kterým Kristus učí, je zcela zvláštní.

Kráčí vždy ve světle pravdy, nehledá a netápe v nejistotě a pochybnostech. Pravdy, které hlásá, plynou z jeho duše jako vůně z květiny. Všechna jeho slova znějí jasně a určitě.

Nejhlubší pravdy, které mají nejvyšší význam pro lidstvo, podává zcela přístupně a srozumitelně. Prostinkými obrazy, čerpanými z přírody a denního života, činí je pochopitelnými i nejprostšímu člověku. Evangelia jsou nejen nejhlubší, ale i nejpoblábnější knihou světa.

Ježíš mluví jako nejvyšší autorita, jako ten, jenž si je jist svou pravdou a má právo žádati, aby se jí každý podrobil. S takovou mocí jako Kristus nemluvil žádný člověk k světu. Nikdy se v jeho slovech nejví nerozhodnost, slabost, smlouvání, snaha po oblíbě a vyvýšení sebe. Při tom však nejsou jeho slova strohá a pánovitá, ale milá, přesvědčující a povzbuzující. Sami nepřátelé Kristovi doznávají: „Nikdy člověk nemluvil tak jako člověk tento“ (Jan 7, 46), neboť „učil jako ten, který má moc, a ne jako zákoníci jejich a farizeové.“ (Mat. 7, 29.)

3. Ježíš poučuje lidstvo dokonale o náboženských pravdách a mravních povinnostech.

Dává nahlédnouti lidstvu v tajemství trojosobnosti Boží, líčí Boha jako všemohoucího Tvůrce a dobrotivého Otce, který povýšil člověka k důstojnosti svého dítěte, jako zdroj a vzor vši dokonalosti. Učí člověka nazývati Boha Otcem. Pobádá k pevné důvěře v Boží moc, prozřetelnost a dobrotu. Poukazuje na cenu lidské duše, pro jejíž spásu se obětoval na kříži. Objasňuje význam bolesti a utrpení, nazývá je blahoslavenými ty, kteří pláč, i ty, kteří protivenství trpí pro spravedlnost. „Chce-li kdo za mnou přijíti,“ praví, „zapři sám sebe a vezmi kříž svůj a následuj mne.“ (Mat. 16, 24.) Staví do jasného světla smrt i věčnost.

Učí ctíti Boha v duchu a pravdě, t. j. pravou vnitřní zbožností a dokonalým životem: „Bůh je duch a ti, kteří se mu klanějí, v duchu a v pravdě mají se mu klaněti.“ (Jan 4, 24.) — „Ne každý, kdo mi říká ‚Pane, Pane‘, vejde do království nebeského, nýbrž kdo činí vůli Otce mého, jenž jest v nebe-

sích.“ (Mat. 7, 21.) Ustanovuje nekrvavou oběť Nového Zákona, ve které se sám pod způsoby chleba a vína obětuje, abychom jí dokonale Boha ctili.

Staví lidstvu před oči nejvznešenější cíl: mravní dokonalost, podobnost Bohu, kterou si člověk zasluhuje oblažující spojením s Bohem na věčnosti. „Bud'te dokonalí, jakož i Otec váš nebeský dokonalý jest.“ (Mat. 5, 48.) Prohlašuje lidi za bratry a sestry, lidskou přirozeností a nadpřirozenou důstojností dítek Božích sobě rovné. Hlavním přikázáním činí lásku k Bohu, sobě a bližnímu: „Miluj Boha nade všecko a bližního jako sebe sama!“ Učí odpouštět křivdy a splácet zlé dobrým. Chce, aby království Boží, království pravdy, dobra a pokoje vládlo v duši lidské. Učí cenit statky pozemské pod zorným úhlem věčnosti: „Co prospěje člověku, byť celý svět získal, život věčný však ztratil?“ (Mat. 16, 26.) Není jediné ctnosti, které by nebyl slovem nebo příkladem doporučil.

Ustanovuje svátosti, aby se v nich člověk posvěcoval a posiloval k dobrému.

Vším právem mohl Kristus jako učitel světa o sobě říci: „Já jsem cesta, pravda a život.“ (Jan 14, 6.)

Učení Ježíše Krista jest patrným projevem jeho božské moudrosti.

Všichni, kdož nezaujatě četli evangelia, sklánějí se před nadlidskou velikostí Kristovou. Rousseau o Kristu praví: »Je-li Sokratův život a Sokratova smrt životem a smrtí mudrce, jest Kristův život a Kristova smrt životem a smrtí Boha.« (Emil, přel. Krecar, 2. vyd. 389.) — »Správně řečeno, nebyl Kristus filosofem, byl Bohem.« (Diderot, Encyklopedie, čl. Jésus Christ.) — Sám Renan praví na konci svého »Života Ježíšova«: »Odpočívej nyní ve slávě své, vznešený zakladateli! Dílo tvé jest dokonáno... Jsa ještě daleko mocnější, jsa daleko více milován nežli za svého života pozemského, stal jsi se základním kamenem lidstva a vyrvali jméno tvé světu znamenalo by otřásti jím až do základů. Mezi tebou a Bohem nebude svět činit rozdílu. Ujmi se, oslavený vítězi, svého království, kam budou tě následovati po královské cestě, kterou jsi otevřel, nesčetné zástupy tvých ctitelů.«

6. Svědectví apoštolů a přesvědčení církve

a) Apoštolové, kteří se s Kristem po tři léta stýkali, vydávají svědectví o jeho božství.

Petr odpovídá na otázku Kristovu, za koho jej apoštolové mají: „Ty jsi Kristus, Syn Boha živého.“ (Mat. 16, 16.) — Sv. Jan mluví o božství Kristovu na počátku svého evangelia. Nazývá Krista „vtěleným Slovem“, t. j. druhou božskou osobou, která přijala lidskou přirozenost: „A Slovo tělem učiněno jest a přebývalo mezi námi.“ (Jan 1, 14.) — Sv. Tomáš padá před Kristem na kolena a volá: „Pán můj a Bůh můj.“ (Jan 20, 28.) — Sv. Pavel nazývá Krista „Bohem požehnaným na věky.“ (Řím. 9, 5.)

b) Podobně jako apoštolové byli i křesťané od nejstarších dob přesvědčeni o božství Kristově.

1. Nejstarší Otcové a spisovatelé církevní mluví o Kristu jako o Bohu, mučedníci podstupují pro víru v božství Kristovo smrt.

2. S věrou v božství Kristovo setkáváme se ve všech vyznáních víry i ve starokřesťanských památkách, na př. v nápisech a malbách v katakombách.

V katakombě sv. Domitilly ze 3. stol. čteme na hrobě nápis: »Synu Bonosovi, odpočívajícímu v Pánu našem, Bohu Kristu.« Obraz ryby, v katakombách tak častý, je symbolem Krista-Boha, protože jednotlivé hlásky řeckého slova ἰχθύς (ryba) jsou počátečními písmeny řeckých slov: »Ježíš Kristus, Boží syn, Spasitel.«

3. Božství Kristova hájila církev hned od počátku proti bludařům, na př. gnostikům, Ariovi, antitrinitářům.

4. I pohanům bylo známo, že křesťané uctívají Krista jako Boha. Plinius ml. píše v listě Trajanovi, že křesťané zpívají písně Kristu jako Bohu.

Tato víra apoštolů a celého křesťanského světa v božství Kristovo byla by nevysvětlitelnou záhadou, kdyby Ježíš Kristus byl býval pouhým člověkem.

§ 23. Ježíš Kristus, pravý člověk

V osobě Ježíše Krista je spojena s božskou přirozeností přirozenost lidská.

O lidské přirozenosti Kristově svědčí:

1. Starozákonní proroctví, v nichž se předpokládá o Mesiáši, že se narodí z Panny, že bude trpěti a že zemře.

2. Písmo sv. Nového Zákona, které Kristu přisuzuje:

a) lidské tělo;

Praví o něm, že se narodil, rostl, požíval pokrmu a nápoje, trpěl a umřel.

b) lidskou duši s jejími schopnostmi, totiž

α) lidský rozum: „A Ježíš prospíval moudrostí“ (Luk. 2, 52);

β) lidskou vůli: „Otče, chceš-li, odejmi kalich tento ode mne, avšak ne má, nýbrž tvá vůle se staň!“ (Luk. 22, 42);

γ) lidské city, na př. zármutek, radost;

δ) lidské ctnosti, na př. poslušnost: Nehledám vůle své, nýbrž vůle toho, který mě poslal“ (Jan 5, 30), pokoru: „Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem“ (Mat. 11, 29), zbožnost: vypravuje o jeho modlitbách.

DÍL SEDMÝ

O CÍRKVI KRISTOVĚ

§ 24. Založení a pojem církve

Jako Vykupitel světa vykonával Ježíš Kristus trojí úřad: 1. poučoval lidstvo o tom, čemu má věřiti a co má konati, aby dosáhlo věčného spasení (úřad učitelský); 2. dosti učinil svou obětí na kříži za hříchy lidstva, zasloužil mu ztracenou milost a ustanovil prostředky milosti, zvláště oběť mše sv. a svátosti (úřad kněžský); 3. byl duchovním vůdcem těch, kteří v něho uvěřili (úřad královský nebo pastýřský).

Ve vykupitelském díle Kristově pokračuje jeho církev.

Že Ježíš Kristus měl úmysl založiti církev, vysvítá ze slov,

která řekl Petrovi: „Ty jsi Petr (t. j. skála) a na té skále vzdělám církev svou.“ (Mat. 16, 18.)

Tento úmysl uskutečnil Kristus Pán takto:

1. shromažďoval kolem sebe věřící;
2. vyvolil z nich 12 apoštolů a odevzdal jim svůj trojí úřad;
3. ustanovil apoštola Petra za nejvyšší viditelnou hlavu církve, sám pak zůstal její hlavou neviditelnou.

Věřící spojovalo od počátku učení, které Kristus hlásal, svátosti, které ustanovil, a viditelná hlava, kterou své církvi dal (apoštol Petr a po něm jeho nástupce římský papež).

Církev, kterou Ježíš Kristus založil, nazývala se již v prvních stoletích církví obecnou neboli katolickou.

Je tedy katolická církev viditelná společnost pravověřících křesťanů, kteří vyznávají jedno učení, přijímají tytéž svátosti a uznávají římského papeže za nejvyšší viditelnou hlavu.

Katolická církev je duchovní království Kristovo, kterému Ježíš Kristus vládne; je mystické tělo Kristovo, ve kterém Ježíš Kristus dále na světě žije a působí.

§ 25. Ústava církve

Hlavou církve ustanovil Ježíš Kristus apoštola Petra. Učinil to slovy: „Ty jsi Petr (t. j. skála) a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné jí nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského, a cokoli svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi; a cokoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi.“ (Mat. 16, 18. 19.) — „Pasiž beránky mé, pasíž ovce mé!“ (Jan 21, 15—17.)

Petr byl hned od počátku za hlavu církve uznáván. Evangelisté uvádějí ho v seznamech apoštolů na prvním místě, ač nebyl prvním apoštolem Páně. Sám Pavel jde do Jerusalema, aby se Petrovi představil.

Petr si také jako hlava církve počínal. Řídil volbu apoštola Matěje, mluvil jménem apoštolů v den seslání Ducha sv. i před veleradou, přehlížel křesťanské obce,

přijal prvního pohana do církve, předsedal apoštolskému sněmu v Jerusalemě.

Úřad nejvyššího pastýře, který Petr zastával, nemohl pominouti s ním, protože jest podle ustanovení Ježíše Krista zřízením trvalým a pro církev nutným.

Nástupcem apoštola Petra je biskup římský. Petr byl prvním biskupem města Říma a tam také smrtí mučednickou zemřel. Proto přešla jeho důstojnost a pravomoc, kterou mu Kristus udělil (primát), na biskupa římského (papeže).

Že apoštol Petr v Římě působil a zemřel, je nezvratná historická pravda.

Petr sám označuje Řím za své bydliště. Ve svém prvním listě píše: »Pozdravuje vás církev, kteráž jest v Babyloně.« (1. Petr. 5, 13.) Babylonem se tu rozumí Řím.

Sv. Ignác, biskup antiochenský († 107), píše Římanům: »Nemohu vám přikazovati jako Petr a Pavel; oni byli apoštolové, já jsem odsouzenec.« (Řím. 4, 3.)

Papias, biskup v Hierapoli ve Frygii († asi r. 150), praví, že druhé evangelium psal v Římě sv. Marek, průvodce Petrův. (Eusebius, Círk. děj. II, 15.)

Sv. Ireneus, biskup lyonský († 202), dosvědčuje, že Petr a Pavel kázali v Římě a založili tam církev. (Proti bludům III, 1, 3.)

Sv. Klement Římský († kolem r. 100) připomíná ve svém listě korintským křesťanům, že sv. Petr a Pavel zemřeli s mnohými jinými mučedníky v Římě (1. Kor. 5, 6.)

Tertullian († 240) praví ve spise »De praescriptionibus haereticorum« (hl. 36): »Máš Řím, kde Petr jest roven Pánu v umučení.«

Církevní spisovatel Cajus, který žil v Římě, napsal kolem r. 200, že může na Vatikáně a při cestě ostijské ukázati hroby apoštolů Petra a Pavla.

Církevní spisovatel Origenes († 254) dosvědčuje, že Petr byl v Římě ukřižován hlavou dolů. (Eusebius, Círk. děj. III, 1.)

Petr byl ukřižován v cirku Neronově na pahorku Vatikánském a pohřben prozatímně při appijské silnici. Po 1½ roce bylo jeho tělo uloženo do hrobu nedaleko místa umučení. R. 258 bylo přeneseno za pronásledování křesťanů do katakomby sv. Sebastiana u appijské silnice, kde zůstalo asi 2 roky, načež bylo znovu uloženo na Vatikáně.

Biskupové římsští byli si vědomi, že jim jako nástupcům apoštola Petra přísluší nejvyšší moc v církvi.

Když v obci korintské vznikly spory, napsal sv. Klement, biskup římský, Korintánům přísný list, ve kterém je »jménem církve římské« napomíná k pokoji a ke smíru. Korintané list přijali a předčítali jej, jak svědčí korintský biskup Dionysius, před službami božími.

Papež Viktor I. († 199) rozhodl, kdy se mají slaviti v církvi velikonoce.

Papež Štěpán I. († 257) zrušil usnesení biskupů afrických a stanovil, že křest, udělený bludaři, nemá býti obnovován.

Biskupové římsští dbali vždy toho, aby učení Kristovo bylo zachováno neporušené.

Primát biskupů římských byl také od nejstarších dob v církvi uznáván.

Sv. Polykarp, biskup smyrenský († 155), přichází k papeži Anicetovi, aby se s ním poradil o důležitých věcech církevních.

Sv. Ireneus praví, že s církví římskou musí se pro její »zvláštní přednost« srovnávati každá církev. (Proti bludům III, 3, 1.)

Sv. Cyprián, biskup v Karthagu († 258), nazývá církev římskou »stolcem Petrovým« a »přední církví, z níž vzešla jednota kněžství«. (List 59, 14.)

Dionysius, biskup z Alexandrie († 264-5), a Origenes ospravedlňovali se biskupům římským, když byli obviněni, že upadli do bludu.

Bludaři usilovali vždy o to, aby pro své bludy získali římského biskupa.

Nástupci apoštolů jsou biskupové, kteří trvají ve spojení s papežem. Biskupům předali apoštolové svou celou moc vzkládáním rukou a modlitbou.

Na kněze a jáhny přenesli apoštolové jen část své moci.

Biskupové, kněží a jáhnové spolu s ostatními kleriky tvoří stav duchovní, ostatní věřící stav světský.

§ 26. Známky církve Kristovy

Ježíš Kristus založil jen jednu církev, proto může býti jen jedna církev pravou církví Kristovou.

Která církev je pravou církví Kristovou, poznáváme podle známek, které Ježíš Kristus své církvi dal.

Pravá církev Kristova musí býti:

1. jednotná. Ježíš Kristus hlásal jen jedno učení a ustanovil jednu oběť, jedny svátosti a jednu nejvyšší hlavu

církve. Při poslední večeři se modlil za apoštoly a za ty, kteří v něho uvěří, „aby všichni jedno byli.“ (Jan 17, 21.)

2. s v a t á. Podle ustanovení Ježíše Krista, svého svatého zakladatele, má církev lidstvo posvěcovati, t. j. vésti je k svatému životu a tím i k věčnému spasení.

3. o b e c n á. Ježíš Kristus založil svou církev pro všechny časy a pro všechny národy: „Jdouce, učte všechny národy... a hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání světa.“ (Mat. 28, 19. 20.)

4. a p o š t o l s k á. Apoštolům odevzdal Kristus svůj trojí úřad: učitelský, kněžský a královský nebo pastýřský; na nich vybudoval svou církev: „Kdo vás slyší, mě slyší, a kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá.“ (Luk. 10, 16.)

U v e d e n é z n á m k y m á v p l n é m í ř e j e n c í r k e v k a t o l i c k á

1. J e s t j e d n o t n á. Ačkoliv je rozšířena po celém světě, jest obdivuhodně jednotným tělesem. Všude vyznává totéž učení, koná tutéž oběť, uděluje tytéž svátosti a uznává jednu nejvyšší hlavu (nástupce sv. Petra).

2. J e s t s v a t á. Všechno její úsilí směřuje k tomu, aby lidi posvěcovala, t. j. očišťovala od hříchů a vedla k dokonalému životu. Ke svatosti vede své členy učení Ježíše Krista, které neporušeno zachovává a všem hlásá, obětí mše sv., svátostmi, svátostinami, úctou P. Marie a svatých, řády, kongregacemi, náboženskými spolky i svými zákony. Proto byli v ní vždy svatí, jejichž svatost potvrdil Bůh i zázraky.

Jsou-li v církvi též lidé špatní, není to vinou církve. Nejsou špatní proto, že jsou členy církve, nýbrž proto, že podle učení církve nežijí.

3. J e s t o b e c n á. Trvá nepřetržitě od doby Ježíše Krista a je rozšířena po celém světě. Vysílá stále misionáře, aby hlásali pravdu Kristovu těm, kteří ji dosud neznají. Má ze všech křesťanských církví největší počet příslušníků (na 390 milionů).

O šíření katolické církve svědčí její dějiny. Ve Spojených státech bylo r. 1775 30.000 katolíků a 40 kněží, r. 1937 měly Spojené státy 16 arcibiskupství a 100.000 kněží.

diecézí, 92 diecése, 1 apošt. vikariát, 31.649 kněží a 20,959.138 katolíků. V Australii bylo kolem r. 1820 asi 2000 katolíků a 2 kněží. Dnes je v Australii 7 arcibiskupů, 20 biskupů, na 2000 kněží a 1½ milionu katolíků.

4. Jest apoštolská. Učí tomu, čemu učili apoštolové, koná oběť mše sv. a uděluje sedm svátostí, jak to činili apoštolové. Její představení, papež a biskupové, jsou řádnými nástupci apoštolů, o čemž svědčí jejich nepřetržitá posloupnost.

Ostatní náboženské společnosti křesťanské nemají všech známek pravé církve Kristovy

1. Není v nich jednoty ani v učení, ani v bohoslužbě. Nemají také jedné viditelné hlavy — nástupce sv. Petra.

2. Nevedou tak dokonale a účinně ke svatosti jako církev katolická. Odchýlily se více nebo méně od učení Ježíše Krista, zavrhly většinou oběť mše sv., některé svátosti, úctu svatých, řeholní život i jiné prostředky, jež vedou k mravní dokonalosti.

3. Nejsou obecné; netrvají od doby Ježíše Krista a jsou rozšířeny jen mezi některými národy.

4. Nejsou apoštolské. Vznikly dlouho po době apoštolů a nezachovaly si neporušené podání apoštolské (učení, oběť mše sv., svátosti a j.). Jejich představení nejsou řádnými nástupci apoštolů, protože buď nejsou platně posvěceni, nebo nejsou sjednoceni s biskupem římským, nástupcem sv. Petra.

Protože jedině katolická církev má všechny známky, které Ježíš Kristus své církvi dal, jest jedině katolická církev pravou církví Kristovou.

§ 27. Úkol církve

Ježíš Kristus založil církev, aby pokračovala v jeho vykupitelském díle, t. j. vedla lidi k věčnému spasení. K tomu cíli jí odevzdal svůj trojí úřad: učitelský, kněžský a královský nebo pastýřský. Tento trojí úřad Ježíše Krista má církev ke spáse lidí vykonávat až do skonání světa.

1. Učitel'ský úřad vykonává církev tím, že učení, které jí Ježíš Kristus odevzdal, zachovává neporušené, hlásá a vykládá.

Aby církev zachovávala učení Ježíše Krista neporušené a věřící nemohli býti uvedeni v omyl, slíbil Ježíš Kristus apoštolům a jejich nástupcům pomoc svou i pomoc Ducha sv.

Před svým nanebevstoupením pravil Kristus apoštolům: „Já jsem s vámi po všechny dny až do skonání světa.“ (Mat. 28, 20.) — Při poslední večeři řekl: „Já budu prositi Otce a jiného Utěšitele dá vám, aby s vámi zůstal na věky, Ducha pravdy.“ (Jan 14, 16. 17.) „Když přijde onen Duch pravdy, naučí vás všelike pravdě.“ (Jan 16, 13.)

Slib ustavičné pomoci Ježíše Krista a Ducha sv. nevztahoval se jen na apoštoly, nýbrž i na jejich nástupce, protože Kristus chtěl, aby jeho církev trvala tak dlouho, dokud bude trvati lidstvo.

Z ustavičné pomoci, které se církvi dostává od Ježíše Krista a Ducha sv., plyne, že se církev nemůže mýliti ve věcech víry a mravů. V tom záleží neomylnost církve.

Dar neomylnosti přísluší těm, kteří vykonávají v církvi učitel'ský úřad.

Nemohou se tudíž mýliti biskupové spolu s papežem, když na obecném sněmu rozhodují o věcech víry a mravů nebo když souhlasně učí pravdám víry a mravů. Jednotliví biskupové neomylní nejsou.

Nemůže se mýliti ani papež sám, když jako nejvyšší učitel činí pro celou církev rozhodnutí o víře a mravech. Může se však mýliti ve svých názorech soukromých, na př. ve svých spisech, a ve všech věcech, které se netýkají víry a mravů.

Protože učitel'ský úřad církve je neomylný, nemůže se mýliti ani celá církev, když věří tomu, co učitel'ský úřad k věření předkládá.

2. Kněž'ský úřad vykonává církev tím, že koná oběť mše sv., uděluje svátosti, světi, žehná a za všechny lidi se modlí.

3. Králov'ský nebo pastýř'ský úřad vykonává

církev tím, že věřící přidržuje k životu podle víry, dává zákony a přikázání, soudí a trestá.

Jedině katolická církev uchovává neporušené to, co Ježíš Kristus ustanovil ke spáse lidstva (je samospasitelná). Není proto lhostejné, je-li někdo v katolické církvi, nebo ne. Kdo z vlastní těžké viny nenáleží do katolické církve, nemůže být spasen. Čtvrtý obecný sněm lateránský prohlásil: „Kdo se odlučuje od církve, odlučuje se od Krista.“ Kdo je mimo katolickou církev bez viny, může být spasen, hledá-li upřímně pravdu a plní-li vůli Boží, jak ji poznává. S ochotou plnit vůli Boží musí být spojena dokonalá lítost nad spáchanými hříchy.

§ 28. Význam křesťanství

Křesťanství povzneslo lidstvo nábožensky.

Učením Ježíše Krista dostalo se světu správného poučení o Bohu, poměru člověka k Bohu, lidské přirozenosti, posledním cíli člověka a cestě k němu, jakož i o způsobu, jakým má člověk Boha ctít.

Křesťanství povzneslo lidstvo mravně.

Učilo lidstvo krásným a cenným ctnostem, na př. bratrské lásce, obětavosti, smířlivosti, spravedlnosti, pokoře, mírnosti, trpělivosti, čistotě, pracovitosti, poslušnosti, a tím přetvářelo a obrozovalo pohanský svět.

Z lásky k bližnímu vyrostly ony nespočetné dobročinné ústavy, jimiž se křesťanský svět tak patrně liší od světa pohanského. Mezi památkami pohanského světa jsou krásné chrámy, paláce, divadla, arény, lázně — nikoli však nemocnice, sirotčince, útulky pro lidi neduživé a staré.

Naukou o bratrství a rovnosti lidí zlepšil se osud otroků.¹⁾ Křesťan viděl v otroku svého bratra, bytost stejné

¹⁾ Otroků bylo velmi mnoho. Bohaté rodiny mívaly jich 10—20 tisíc. V některých městech bylo až desetkrát tolik otroků co svobodných občanů. Ve Spartě bylo 36 tisíc svobodných občanů a 366 tisíc otroků; v Korintě bylo 460 tisíc otroků. Četba: Pohunek, Antika a křesťanství, Praha 1910, str. 27 a n.

lidské důstojnosti. Proto dávali mnozí křesťané v den křtu otrokům svobodu. *Hermes*, římský prefekt za císaře Trajana, dal v den svého křtu svobodu 10.050, jakýsi *Chromatius* 14.000 otroků. Otroctví nepřestalo ovšem najednou. Na otroctví byl vybudován hospodářský život pohanského světa, proto nemohlo být odstraněno rázem. Mimo to nemělo křesťanství po celá tři století přímého vlivu na zákonodárství říše římské a sami otroci, které dlouholetá poroba naučila mnohým špatnostem, museli být nejprve křesťanstvím pro svobodu připraveni.

Také zápasům gladiátorským,¹⁾ které jsou temnou skvrnou na životě pohanského světa, zasadilo učení Kristovo o lidské důstojnosti a rovnosti smrtelnou ránu. Křesťané hleděli na zápasy gladiátorské jako na zbytečné a hříšné prolévání lidské krve. *S v. Telemach*, mučedník, byl 1. ledna 404 po Kr. zabit v Kolosseu, když chtěl bránit gladiátorským zápasům. Od té doby nekonal se již v Kolosseu žádný gladiátorský zápas.

Učením Ježíše Krista zlepšil se osud ženy a dítěte.

Pohané si ženy málo vážili. Filosof *Sokrates* děkoval denně bohům za to, že se narodil jako muž, a nikoli jako otrok nebo jako žena. *Platon* a *Aristoteles* se domnívali, že žena nemá tutéž mravní cenu jako muž. Tento názor nalézáme též u jiných starověkých filosofů a básníků.

Dítě bylo u pohanských národů úplně v moci otcově. Chtěl-li tomu otec, mohlo být odloženo. Odložené děti zmíraly hladem, stávaly se kořistí psů nebo se jich zmocnili čarodějníci, kteří z jejich krve připravovali kouzelné nápoje. Bylo-li odložené dítě těmi, kteří je našli, zachováno na živu, byl jeho osud neméně smutný. Dívky bývaly odchovávány k nemravnému životu, chlapi k povolání gladiátorskému. Žebráci nalezené děti mrzačili, aby při žebvání vzbuzovali soucit.²⁾

¹⁾ Zápasy gladiátorské mají původ v lidských obětech, konaných k počtě zemřelých. V Itálii se stalo zvykem, že lidé, kteří měli být obětováni, museli spolu zápasit. První takový zápas připomíná se v Římě kolem r. 264 př. Kr., kdy *M. a D. Brutus* postavili k počtě svého otce tři páry gladiátorů. Z těchto zápasů se časem vyvinuly okázalé gladiátorské hry, při nichž někdy zahynuly tisíce lidí. Četba: *Pohunek*, *Antika a křesťanství*, str. 17 a n.

²⁾ Četba: *Pohunek*, *Antika a křesťanství*, str. 55 a n., 39 a n.

Učení Kristovo vrátilo ženě její důstojnost a dítěti právo na život a výchovu. Křesťané pokládali ženu vždy za rovnocennou družku mužovu. Dítě bylo křesťanským rodičům drahocenným pokladem, o který s láskou pečovali. Na odkládání a usmrcování dětí pohlíželi křesťané jako na hrozný zločin a ujímali se obětavě dětí nalezených a osiřelých.

S v a z e k m a n ž e l s k ý byl křesťanstvím posvěcen.

V době císařské bývalo manželství v říši římské často z malicherných příčin rozlučováno. Mnozí známí filosofové a státníci, na př. Cato ml., Cicero, Caesar, Pompeius, Augustus, zapudili své manželky. Ženy závodily v té příčině s muži. Podle Seneky nepočítaly vznešené ženy svá léta podle konsulů, nýbrž podle počtu svých mužů. (O dobrodiních III, 14.)

Kristus povýšil křesťanské manželství na svátost a prohlásil je za svazek jednotný a nerozlučitelný. Spojení muže a ženy v manželství jest křesťanům obrazem spojení Ježíše Krista s církví. Manželé křesťanští žili v lásce a svornosti, jak jim to na srdce položil apoštol Pavel slovy: „Ženy buďte poddány mužům svým. . . neboť muž jest hlavou ženy, jako Kristus jest hlavou církve. Muži milujte své manželky, jakož i Kristus miloval církev.“ (Ef. 5, 22. 23. 35.)

Křesťanství vštěpovalo úctu k tělesné práci, která se v pohanském světě pokládala za méněcennou. Křesťanům nemohla býti tělesná práce něčím ponižujícím, protože Kristus i apoštolové tělesně pracovali.

Křesťanství usilovalo o to, aby byla bratrská shoda mezi **z a m ě s t n a v a t e l i** a **z a m ě s t n a n c i**. Zaměstnavatelům ukládalo povinnost pečovati o zaměstnance a dávat jim spravedlivou mzdu, neboť „hoden jest dělník mzdy své“ (Luk. 10, 7); zaměstnance pobádalo, aby svěřené práce konali svědomitě a s láskou.

S t á t n í ž i v o t byl křesťanstvím upevněn. Podle učení Ježíše Krista mají býti občané oddáni představeným a míti v úctě pravoplatné zákony, představení pak mají pamatovati na svou odpovědnost před Bohem a pečovati svědomitě o blaho občanů.

P ř í s l u š n í k y r ů z n ý c h n á r o d ů vedlo křesťanství

vždy k tomu, aby se pokládali za bratry a žili ve svornosti a míru, šetříce vzájemně svých práv.

Křesťanství bylo v plném slova smyslu kvasem, který pronikal a přetvářel vše.

Dnešní společnost trpí mnohými nedostatky proto, že se uchyluje od Ježíše Krista, který jest „cesta, pravda a život“.

»Krásné ideje křesťanství položití za základ nového společenského řádu bude úkolem budoucnosti.« (Velenovský. Přírodní filosofie II, 241.)

SEZNAM OSOB

- Albert Eduard, slavný český chirurg († 1900)
A l e m b e r t (alānbér) Jan, francouzský filosof a matematik († 1783)
A m p è r e (ānpér) Ondřej, Maria, francouzský fysik a matematik († 1836)
B a b á k Eduard, český lékař fysiolog († 1926)
B a r r a n d e (barrand) Joachim, francouzský geolog a paleontolog, badatel
v oboru českého útvaru silurského († 1883)
B a y l e (bél) Petr, francouzský filosof a spisovatel († 1706)
B e c q u e r e l (bekrèl) Antonín, francouzský fysik († 1878)
B e e t h o v e n Ludvík, slavný hudební skladatel († 1827)
B o u l e (bul) Marcelin, francouzský anthropolog
B ü c h n e r Ludvík, přírodopisec materialistického směru († 1899)
C a l d e r o n don Pedro de la Barca, španělský dramatik († 1681)
C a l m e t t e (kalmet) Albert, francouzský bakteriolog, budovatel očkovací
methody proti tuberkulose († 1933)
C l a u s i u s Rudolf, německý fysik, budovatel mechanické tepelné theorie
(† 1888)
C o r n e i l l e (korněj) Petr, zakladatel francouzské klasické tragedie
(† 1684)
C u v i e r (kyvlé) Jiří, francouzský přírodopisec († 1832)
D a n t e Alighieri, nejslavnější italský básník († 1321)
D a r w i n Karel, anglický lékař a přírodopisec († 1882)
D a v y H u m p h r y (dévy hōmfry), anglický fysik a chemik († 1829)
D e s c a r t e s (dekàrt) René, francouzský filosof († 1650)
D o s t o j e v s k ý Fedor, Michajlovič, ruský spisovatel († 1881)
D v o ř á k Antonín, přední český hudební skladatel († 1904)
F a r a d a y (faradé) Michal, anglický fysik a chemik († 1867)
F o n t e n e l l e (fontněl) Bernard, francouzský spisovatel († 1757)
F ü h r i c h Josef, slavný český malíř († 1876)
G a l v a n i Ludvík, italský lékař a fysik, objevitel galvanismu († 1798)
G a r s t a n g (gá[r]stān[gl]) Jan, anglický archeolog
G i u s t i (džusti) Josef, italský básník († 1850)
G o g o l Nikolaj, Vasiljevič, ruský básník a dramatik († 1852)
G r i m m e Hubert, německý semitista
H a e c k e l Arnošt, německý přírodopisec († 1919)
H a y d n František, Josef, německý hudební skladatel († 1809)
H e e r O s w a l d, švýcarský paleontolog a entomolog († 1883)
H e i n e J i n d f i c h, německý básník († 1856)
H e i s Eduard, německý hvězdář a matematik († 1877)
H e t t i n g e r František, katolický theolog († 1890)
H r d l i č k a Aleš, český lékař a anthropolog ve Spojených státech
H y r t l Josef, slavný lékař anatom († 1894)
H u m b o l d t A l e x a n d e r, německý přírodopisec († 1859)
H u m b o l d t Vilém, německý učenec a státník († 1835)

Huxley (hexly) Tomáš, anglický přírodopisec († 1895)
Kant Emanuel, slavný německý filosof († 1804)
Kavina Karel, český botanik
Kepler Jan, hvězdář († 1630)
Klaatsch Herman, německý anatom a anthropolog († 1916)
Koperník Mikuláš, rodem Polák z rodiny původně české, kanovník-
zakladatel světové soustavy Koperníkovy († 1543)
Krejčí Jan, vynikající český mineralog a geolog († 1887)
Lamarck Jan, francouzský botanik a zoolog († 1829)
Leibniz Bohuš, Vilém, německý filosof († 1716)
Lenau Mikuláš, německý básník († 1850)
Leonardo da Vinci (vinči), italský malíř († 1519)
Leverrier (—yé) Jan, francouzský hvězdář, který vypočítal z úchylek
Urana polohu Neptuna († 1877)
Liebig Justus, německý chemik († 1873)
Linné Karel, švédský přírodopisec († 1778)
Liszt František, německý hudební skladatel a virtuos († 1886)
Littré Emil, francouzský učenec († 1881)
Lodge (lodž) Oliver, anglický fysik a filosof
Lope de Vega, tvůrce španělského národního dramatu († 1635)
Lubbock (lōbok) Jan, anglický přírodopisec († 1913)
Maedler Jan, Jindřich, německý hvězdář († 1874)
Manzoni Alexander, přední italský romantik a básník († 1873)
Marconi Vilém, vynálezce radiotelegrafie († 1937)
Mareš František, český lékař fyziolog
Mayer Julius, Robert, německý přírodopisec, který objevil zákon me-
chanického tepelného ekvivalentu († 1878)
Mendel Řehoř, Jan, kněz řádu augustiniánského v Brně, objevitel pra-
vidla křížení rostlin († 1884)
Michelangelo (mikelāndželo) Buonarroti, italský sochař, malíř, sta-
vitel a básník († 1564)
Montesquieu (mōnteskjö) Karel, francouzský filosoficko-politický
spisovatel († 1755)
Montet (mōnte) Eduard, francouzský orientalista
Mozart Wolfgang, Amadeus, slavný hudební skladatel († 1791)
Naville (navil) Eduard, švýcarsko-francouzský egyptolog († 1926)
Němec Bohumil, český botanik a biolog
Newton (ňútn) Izák, nejslavnější anglický astronom, matematik a
fysik († 1727)
Nietzsche Bedřich, německý filosof a básník († 1900)
Oersted Jan, Kristián, dánský fysik, objevitel elektromagnetismu
(† 1851)
Pasteur (—ér) Ludvík, francouzský chemik a bakteriolog († 1895)
Palestrina (vl. Pierluigi) Jan, italský hudební skladatel († 1594)
Petrarca František, slavný italský básník († 1374)

Petrie (petri) Flinders, anglický egyptolog
Planck Max, něm. fysik, který vynikl pracemi v thermodynamice († 1947)
Purkyně Jan, slavný český fysiolog († 1869)
Rafael Santi, slavný italský malíř a sochař († 1520)
Reinke Jan, německý botanik († 1931)
Renan Arnošt, francouzský orientalista a dějepisec († 1892)
Röntgen Vilém, Konrád, německý fysik, objevitel po něm pojmenovaných paprsků († 1923)
Rousseau (rusò) Jan, Jakub, francouzský spisovatel, encyklopedista († 1778)
Roux (rú) Petr, Pavel, Emil, francouzský lékař, objevitel sera proti záškrtu († 1933)
Schelling Bedřich, Vilém, německý filosof († 1854)
Seneca Lucius Annaeus, římský filosof († 65)
Sienkiewicz Henryk, polský romanopisec († 1916)
Slowacki Julius, polský básník († 1849)
Strauss David, Bedřich, protestantský theolog († 1874)
Thomson (toms'n) Vilém, slavný anglický fysik († 1907)
Tolstoj Lev, Nikolajevič, ruský filosof a spisovatel († 1910)
Tomek Václav, Vladivoj, český dějepisec († 1905)
Tyndall (tindel) Jan, anglický fysik († 1893)
Velenovský Josef, český botanik
Vogt Karel, německý přírodopisec († 1895)
Volta Alexander, italský fysik († 1827)
Voltaire (voltér) František, Arouet, francouzský spisovatel († 1778)
Vries Hugo, holandský botanik
Wasmann Erich S. J., přírodopisec († 1931)
Waughan (voan) Arnošt, francouzský publicista († 1929)
Weber Karel, Maria, slavný operní skladatel († 1826)
Wilde (uajld) Oskar, anglický básník († 1900)
Zenger Václav, český fysik a meteorolog († 1908)

OBSAH

Úvod

§ 1. Základní náboženská nauka (apologetika)	3
--	---

Díl první

O Jsoucnosti Boží

§ 2. Člověk poznává rozumem, že jest Bůh	4
1. Hmota a síla	5
2. Pohyb a vývoj	5
3. Vznik života	6
4. Zákonitost a účelnost ve vesmíru	7
5. Mravní zákon a svědomí	12
6. Touha po blaženosti a cit pro spravedlnost	13
7. Všeobecné přesvědčení lidstva, že jest Bůh	14
§ 3. Atheismus	15
§ 4. Různé formy ateismu	16
1. Monismus	16
2. Materialismus	17
3. Pantheismus	19

Díl druhý

O stvoření a tvorstvu

§ 5. Stvoření světa	22
§ 6. Boží péče o svět	25
§ 7. O člověku	27
§ 8. O lidské duši	37
1. Duše lidská jest samostatná, od těla rozdílná duchová podstata	37
2. Duše lidská jest nesmrtelná	39
3. Duše lidská a duše zvířecí	41

Díl třetí

O náboženství

§ 9. Původ náboženství	43
§ 10. Potřeba a význam náboženství	46

Díl čtvrtý

O zjevení

§ 11. Pojem a potřeba zjevení	48
§ 12. Známky zjevení Božího	50
§ 13. Tajemství	52
§ 14. Zjevení předkřesťanské a křesťanské	54

Díl pátý

Prameny zjevení Božího

§ 15. Písmo sv.	55
§ 16. Písmo sv. Starého Zákona	57
§ 17. Pravost, neporušenost a věrohodnost Písma sv. Starého Zákona	60
§ 18. Písmo sv. Nového Zákona	67
§ 19. Pravost, neporušenost a věrohodnost Písma sv. Nového Zákona	72
§ 20. Ústní podání	78

Díl šestý

Osobnost Ježíše Krista

§ 21. Ježíš Kristus, zaslíbený Vykupitel	79
§ 22. Ježíš Kristus, pravý Bůh	82
1. Kristovy výroky	82
2. Kristovy zázraky	84
3. Kristova prorocství	90
4. Kristova svatost	92
5. Kristovo učení	94
6. Svědectví apoštolů a přesvědčení církve	96
§ 23. Ježíš Kristus, pravý člověk	97

Díl sedmý

O církvi Kristově

§ 24. Založení a pojem církve	98
§ 25. Ústava církve	99
§ 26. Znamky církve Kristovy	101
§ 27. Úkol církve	103
§ 28. Význam křesťanství	105

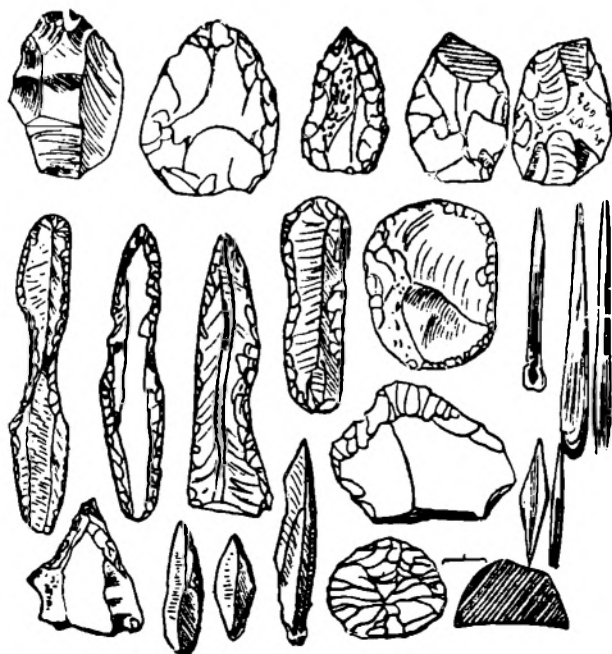
KULTURA DOBY STAROKAMENNÉ

NÁSTROJE

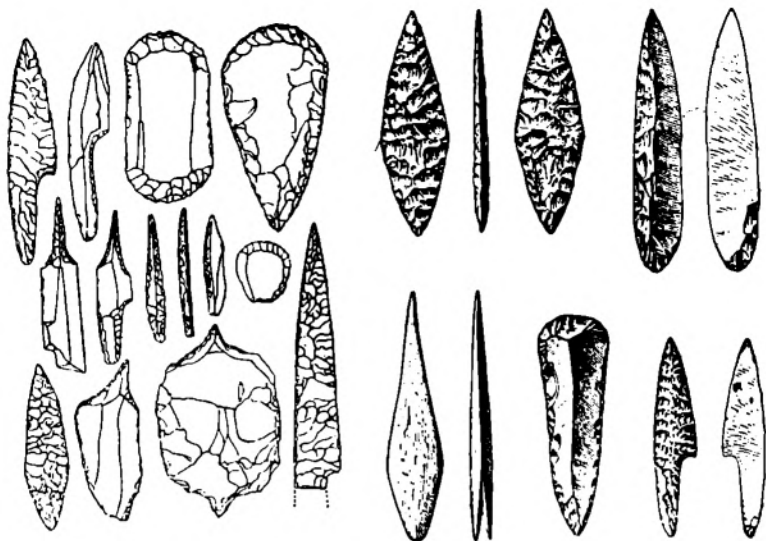

Chellský pěstní mlat

Moustierský ruční hrot a škrabadlo

Kamenné a kostěné nástroje aurignacenské

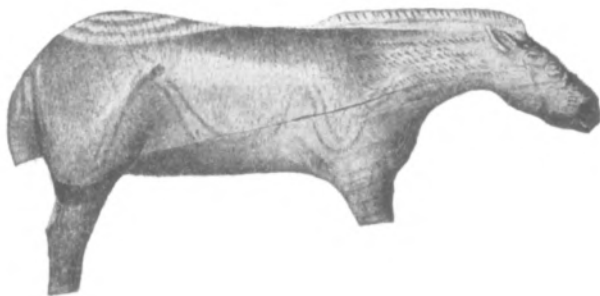

Kamenné a kostěné nástroje solutréenské

UMĚLECKÉ VÝTVORY

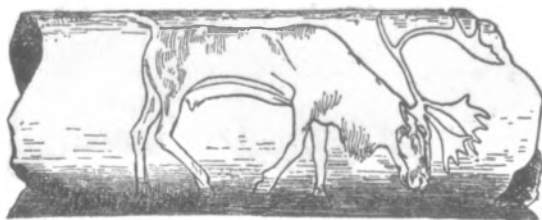
Hlava řídicího koně vyřezaná ze sobího parohu. Nalezena v jeskyni Mas d'Azil ve Francii (Podle Pietta)

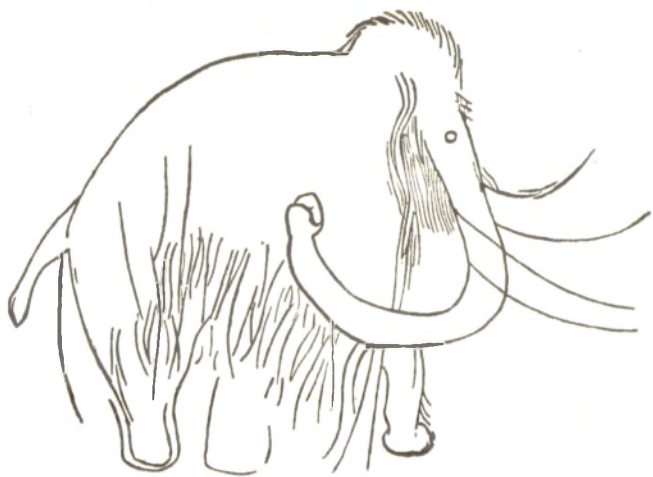
**Koník vyřezaný z mamutoviny z jeskyně v Lurdech ve Francii
(Podle Pietta)**

**Ženská hlava z mamutoviny, nalezená v Brassempouy ve Francii
(Podle Pietta)**

Obráz soba, vyřetý na sobím parolu z Kesslerlochu ve Švýcarsku

Rytina mamuta z jeskyně v Combarelles ve Francii

Obraz ležící hisoní krávy z jeskyně Altamiry ve Španělsku
(V původních barvách)

